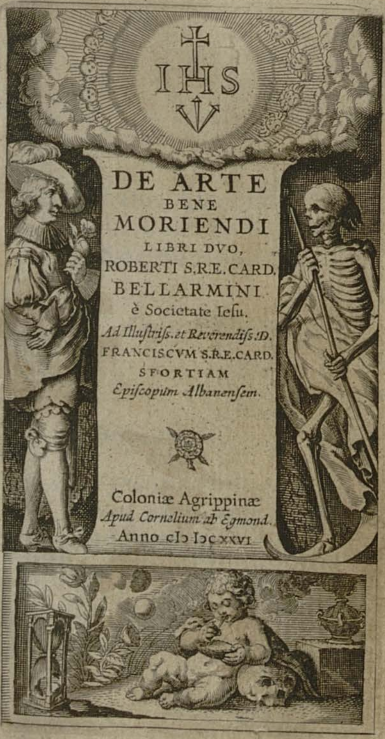
~~Exaudi quaesumus~~ e pro
~~Ex quaesumus. O~~

~~Deus~~ et misericor
misericors Deus
misericors
miseri

Tried to bye
more anudus
mez z

Gloria in Excelsis Deo
et in terra hominibus bo=
na voluntatis

DE ARTE BENE MORIENDI

LIBRI DVO,

ROBERTI S.R.E. CARD. BELLARMINI

è Societate Iesu.

Ad Illustriss. et Reverendiss. D.

FRANCISCVM S.R.E. CARD. SFORTIAM

Episcopum Albanensem.

Coloniæ Agrippinæ

Apud Cornelium ab Egmond.

Anno CIↃ IↃCXXVI

Imprimatur, si videbitur Reverendissimo Patri Magistro Sac. Pal. Apostolici.

Cæsar Fidelis Vicesg.

Imprimatur.

Fr. Hyacinthus Petronius Ord. Præd. Sacri Apostolici Palatii Magister.

ROBERTVS BELLARMINVS POLITIANVS,
S.R.E. CARDINALIS TIT. S. MARIÆ IN VIA,
Archiep. Capuanus, Fidei Cath. R. propugnator
acerrimus. *Ætat. suæ annor. 64. Anno 1604.*

FRANCISCO SFORTIÆ
S. R. E. CARDINALI EPISCOPO ALBANENSI
ROBERTUS CARD. BELLARMINUS
S. P. D.

Scripsi ante paucos menſes Opuſculum de Arte benè moriendi, tum ut ipſe me ad mortem, jam maturum, compararem; tum ut ea, quæ mihi utilia viſa ſunt ad negotium negotiorum omnium maximum, cum fratribus vel Dominis meis libenter, ut mihi ſolitum eſt, communicarem. Hoc autem Opuſculum duabus de cauſis Tibi, Francisce

Sfortia, Cardinalis optime, dicandum esse censui. Prior mihi causa fuit, ut per Te memoria sancta Gregorii XIII. Pontificis Maximi æternitati commendetur. Tu enim solus jam superes ex tot lectissimis Cardinalium creationibus, quibus Collegium hoc nostrum sapientissimus Pontifex illustravit, & Tu idem solus ex nobilitate Romana Familiam Boncompagnam, & ipsam quoque nobilem, affinitate contingis. Porrò hic idem Gregorius, Religioni Societatis Iesv, quæ mihi ab annis sexaginta pia mater est, non solùm Dominus clementissimus, sed etiam pater amantissimus semper fuit. Is enim Diplomata multa Societati attribuit, quibus ejus privilegia à superioribus Pontificibus concessa, vel expli-

explicavit,vel auxit. Idem ipse Collegium Romanum magno sumptu extruxit:nec minori liberalitate sumptus, quibus collegæ sustentarentur, attribuit. Idem ipse Sanctissimus Pontifex pro eo quo ardentissimè flagrabat desiderio propagandæ Catholicæ fidei, multis in locis Collegia extruxit, atque in primis Romæ Germanicum, & Hungaricum. cujus administrationem propriam Societatis Iesv esse voluit. Hujus igitur vigilantissimi Pontificis memoriam colit quidem Romæ Societas anniversariis sacrificiis ac laudationibus: sed visum mihi est, huic etiam Epistolæ adjungere beneficia tanti Pontificis in Societatem Iesv; ut ea quoque redundent in laudem decusque Illustrissimi Princi-

 pis,

pis, cui Libros meos, ipsi dicatos, non ingratos esse desidero. Venio nunc ad alteram rationem, quæ me potissimùm impulit, ut hos Libros Tibi præcipuè, Cardin. Amplissime, nuncuparem. Argumentum Operis mei non allicit ad legendum, sed absterret potiùs, præsertim viros magnos, sive principatu politico, sive sacro: non enim continet Liber hic meus artem Philosophicam, vel Oratoriam, vel Poëticam, quæ mentem doceat, vel linguam expoliat, vel aures delectet; sed hortatur ad meditationem mortis, & ad ea sæpè cogitanda, quæ viris magnis placere plerumque non solent: qualia sunt paupertas, humilitas, patientia, & aliæ Christianæ verissimæque virtutes. Elegi ergo Te, virum

Princi-

Principem, principatu politico & ſacro ; & fretus humanitate Tua ſingulari, dicavi Tibi Libros de Arte benè moriendi, libros exiguæ eruditionis, ſed magnæ utilitatis: & fretus benignitate Tua ſpem bonam concepi, & abs Te facilè legendos libros non prolixos, & ad imitationem Tuam non defuturos, qui id ipſum agant. Erit id mihi res planè gratiſſima; nec me arbitrabor, Tibi munuſculum obtuliſſe, ſed abs Te munus ampliſſimum accepiſſe. Vale.

PRÆFATIO.

COGITANTI mihi in solito meo recessu, in quo à negotiis publicis vacans, mihi ipse vaco, quæ causa sit, cur artem benè moriendi, quæ notissima omnibus esse deberet, paucissimi addiscere studeant; nihil occurrit aliud, nisi quod
Eccl. 1. Sapiens ait, stultorum infinitum esse numerum. Quæ potest enim fingi vel cogitari stultitia major, quàm artem illam negligere, ex qua bona summa & sempiterna dependent; & artes plurimas ac pænè innumerabiles magno labore perdiscere, & non minore studio exercere, quibus peritura bona vel conservantur vel augentur? Porrò artem benè moriendi, artem esse artium omnium maximam, nemo negabit, qui attentè cogitare voluerit, in morte reddendam esse Deo rationem de omnibus, quæ toto vitæ

spatio

ſpatio egerimus, dixerimus, cogitaverimus, uſque ad verbum unum otioſè prolatum, diabolo accuſante, conſcientia teſtificante, Deo judicante, pœna mortis æternæ vel præmio ſempiterno nos expectante. Videmus quotidie cùm judicium expectatur de rebus etiam minimis, litigantes quietem nullam capere; ſed nunc Advocatos adire, nunc Procuratores, nunc Iudices, nunc iſtorum ipſorum amicos vel affines; & in obitu pendente cauſa coram ſummo Iudice, de vita vel morte ſempiterna, ſæpè reus imparatus, & morbo oppreſſus, vix ſui compos, cogitur rationem reddere de iis rebus, de quibus, dum benè valeret, fortaſſe numquam cogitavit. Hinc turmatim miſeri mortales in gehennam ruunt: & ut loquitur ſanctus Petrus, Si juſtus vix ſalvabitur, impius & peccator ubi parebunt? *Ego igitur operæpretium eſſe duxi, ut me ipſe primùm, deinde fratres*

Matth. 12.

1. Pet. 4.

fratres meos admoneam, ut artem benè moriendi magnifaciamus; & si qui sint, qui ab aliis doctioribus magistris hanc artem nondum didicerint, ea saltem, quæ nos de hac arte ex Libris sacris & scriptis veterum magistrorum colligere curavimus, non despiciant.

Sed antequam ad præcepta hujus artis veniamus, operæpretium esse duxi de natura mortis quærere, utrùm mors in rebus bonis vel malis reponenda sit. Et quidem si mors absolutè consideretur, sine ulla dubitatione, mala censenda est, quippe quæ vitæ opponitur, quam bonam esse negare non possumus.
Sap. 1. & 2. *Accedit præterea, quòd* Deus mortem non fecit, *sed* invidiâ diaboli mors introivit in orbem terrarum, *ut Sapiens docet.* Rom. 5 *cui subscribit Apostolus Paulus, cùm ait:* Per unum hominem peccatum in mundum intravit, & per peccatum mors,

mors, in quo omnes peccaverunt. *Certè si Deus mortem non fecit, mors bona non est; cùm omne quod Deus fecit, bonum sit, dicente Moyse:* Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valdè bona. Gen. 1.

Quamvis autem mors in se bona non sit, tamen sapientia Dei sic mortem quasi condire novit, ut ex morte multa bona oriri possint. Hinc David canit: Pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum ejus. *& Ecclesia de Christo loquens, ait:* Qui mortem nostram moriendo destruxit, & vitam resurgendo reparavit. *Certè mors, quæ mortem destruxit, & vitam reparavit, nisi valdè bona esse non potuit: proinde si non omnis, aliqua saltem mors bona fuisse dicenda est. Itaque sanctus Ambrosius librum* De bono mortis *inscribere non dubitavit, in quo libro satis apertè demonstrat, mortem, quamvis ex peccato natam,* Ps. 115

suas

suas habere non exiguas utilitates.

Accedit denique ratio, quæ mortem, quamvis in se malam, ex gratia Dei multa bona producere posse demonstrat. Primùm enim, magnum bonum ex morte colligimus, cùm ea finem imponit miseriis plurimis & maximis hujus vitæ. Iob sanctus disertis verbis queritur

Iob 14. *de miseriis vitæ præsentis.* Homo, *inquit*, natus de muliere, brevi vivens tempore, repletur multis miseriis. *Ecclesiastes ait:*

Eccl. 4. Laudavi magis mortuos, quàm viventes, & feliciorem utroque judicavi, qui necdum natus est, nec vidit mala quæ

Ecc. 40 sub sole fiunt. *Ecclesiasticus autem addit, & dicit:* Occupatio magna creata est omnibus hominibus, & jugum grave super filios Adam, à die exitus de ventre matris eorum, usque in diem sepulturæ in matrem omnium. *Apostolus*

quo-

quoque de miseriis hujus vitæ conqueritur, & ait: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Ro. 7.

His igitur testimoniis eloquiorum Divinorum satis probatur, mortem id habere in se boni, quòd liberet hominem à miseriis plurimis hujus vitæ. Deinde, excellentius bonum mors adfert, cùm janua efficitur à carcere ad Regnum. Id sancto Ioanni Euangelistæ & Apostolo revelatum est à Domino, cùm propter fidem exularet in insula Patmos: Audivi, *inquit,* vocem de cælo dicentem mihi, Scribe, Beati mortui, qui in Domino moriuntur, Amodò jam dicit Spiritus, ut requiescant à laboribus suis: opera enim illorum sequuntur illos. *Beata planè mors Sanctorum est, quæ jussu cælestis Regis ab ergastulo carnis animam educit, & ad Regnum cæleste perducit, ubi defunctæ laboribus* Apoc. 14.

bus animæ ſanctæ dulciter requieſcunt, & pro mercede operum bonorum, coronam Regni percipiunt. Sed & animabus, quæ ad Purgatorium deducuntur, non exiguum beneficium mors adfert; cùm eas à timore gehennæ liberat, & certas de futura ac ſempiterna felicitate conſtituit. Quid? quòd ipſis etiam reprobis hominibus mors adveniens aliquid utilitatis adferre videtur, dum eos à corpore ſeparans, id efficit, ut menſura pœnarum non ampliùs creſcat. Propter has egregias utilitates mors hominibus piis non oſtendit faciem horrendam, ſed blandam; non terribilem, ſed amabilem. Hinc Apoſtolus Paulus ſecurè clamat: Mihi vivere Chri- *Phil. 1.* ſtus eſt, & mori lucrum, *deſiderium habens* diſſolvi, & eſſe cum Chriſto. *Et in Epiſtola priore ad Theſſalonicenſes, admonet Chriſtianos probos, ut non contriſtentur in mortibus charorum,* *1. Thes. 4.*

neque

neque eos ut mortuos lugeant, sed ut dormientes aspiciant. Sed vixit etiam mulier quædam sancta avorum nostrorum memoria, nomine Catharina Adorna, Genuensis, quæ sic ardebat amore Christi, ut incredibili desiderio cuperet dissolvi, & ad dilectum migrare: hinc quasi mortis amore capta, eam sæpè ut pulcherrimam & speciosissimam laudabat; id solùm in ea reprehendens, quòd se quærentes fugeret, & se fugientes quæreret. Consulat Lector Vitam B. Catharinæ Genuensis cap. VII.

Ex his igitur, quæ dicta sunt, habemus, mortem ut prolem peccati, malam esse, sed ex gratia Christi, qui mortem subire pro nobis dignatus est, factam esse multis modis utilem & salutarem, amabilem & desiderabilem.

D

LI

De pr
q

cepta
nè val
quibus
so labo
esse pr
demus
nent a
nent a
maxin
dum,
omnib
genera

DE ARTE BENE MORIENDI.

LIBER PRIMVS.

CAPVT I.

De primo præcepto Artis benè moriendi: quod est, ut qui cupit benè mori, bene vivat.

AGGREDIOR nunc præcepta artis benè moriendi. Distribuemus autem hanc artem in partes duas: in priore trademus præcepta, quibus utendum erit dum benè valemus: in posteriore trademus ea, quibus opus erit cùm morbo periculoso laboramus, ut credibile sit, mortem esse præ foribus. ac in parte priore trademus primùm præcepta quæ pertinent ad virtutes; deinde ea quæ pertinent ad Sacramenta: his enim duobus maximè juvamur, tum ad benè vivendum, tum ad benè moriendum. Sed his omnibus præponendum esse videtur generale præceptum, ut benè vivat,

qui benè mori desiderat: nam cùm nihil sit mors, nisi vitæ finis; certè omnis qui usque in finem benè vivit, benè moritur; neque potest malè mori, qui numquam malè vixit: quemadmodum etiam, qui malè semper vixit, malè moritur; nec potest non malè mori, qui numquam benè vixit. Id quod in omnibus similibus rebus cernimus: omnis enim qui rectam viam tenet, ad locum, ad quem tendit, sine errore pertingit; contrà verò qui à recta via aberrat, numquam exitum viæ inveniet: & qui diligenter in studia scientiarum incumbit, brevi doctus, vel etiam & doctor evadit; & qui scholas frequẽtat, sed ad percipiendas disciplinas animũ non accommodat, oleum & operam perdit.

Sed objiciet fortasse aliquis boni latronis exemplum, qui semper malè vixit, & benè beateque vitam finivit. Non ita est, quin potiùs pius ille latro piè sanctèque vixit, & ea de causa piè quoque sanctèque mortem obivit: nam tametsi partem vitæ majorem in sceleribus consumpserit, tamen partem aliam vitæ usqueadeò sanctè traduxit, ut peccata præterita facilè purgaverit, & merita eximia comparaverit. Nam & charitate in Deum flagrans, Christum ab impiorum calumniis palàm defendit; & charitate in proximum pariter flagrãs, sodalem suum blasphemantem admo-

nuit,

nuit & corripuit, atque ad meliorem vitam revocare conatus est. vivebat enim vitam hanc mortalem, cùm sodali suo diceret: *Neque tu times Deum, qui in eadem damnatione es? Et nos quidem justè, nam digna factis recipimus: hic verò nihil mali gessit.* neque mortuus erat, sed vivebat idem ipse latro, cùm præclaram illam vocem emisit, Christum confitens & invocans: *Domine, memento mei, cùm veneris in Regnum tuum.* Itaque videtur hic unus fuisse ex illis qui ultimi venerunt ad vineam, & ante primos accepere mercedem. Luc. 23

Vera igitur & generalis est sententia illa, Qui benè vivit, benè moritur: & illa etiam, Qui malè vivit, malè moritur. Neque tamen negandum est, rem esse periculis plenam, differre ad ultimum vitæ conversionem à peccatis ad justitiam; & longè feliciores esse qui jugum legis Dei portare incipiunt *ab adolescentia sua*, ut Ieremias loquitur: & omni ex parte felicissimos, qui *empti sunt ex hominibus primitiæ Deo, & Agno; qui* non solùm *cum mulieribus non sunt coinquinati*, sed nec *in ore eorum est inventum mendacium, & sine macula sunt ante thronum Dei.* qualis fuit Ieremias Propheta, & plusquam Propheta Ioannes, & in primis mater Domini, & alii atque aliæ, quos Dei solius scientia novit. Maneat igitur primum pronuntiatum, Thren. 3. Apoc. 14.

tum, regulam benè moriendi pendere à regula benè vivendi.

CAP. II.

De secundo præcepto Artis benè moriendi, quod est, mori mundo.

IAM verò ut quis benè vivat, necesse in primis est ut moriatur mundo, antequam moriatur vitæ corporali. Omnes enim qui mundo vivunt, mortui sunt Deo; neque fieri ullo modo potest, ut quis incipiat vivere Deo, nisi priùs moriatur mundo. Hæc autem veritas in Scripturis sanctis tanta evidentia prædicatur, ut nisi ab infidelibus & incredulis in dubium revocari possit. Ac ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum, producam sanctos Apostolos, Ioannem, Iacobum, & Paulum, testes omni exceptione majores, quippe in quibus Spiritus sanctus, qui Spiritus est veritatis, apertissimè loquebatur. Sic igitur scribit Ioannes Apostolus & Euangelista, Christum ipsum loquentem inducens:
Ioan. 14. *Venit princeps mundi hujus, & in me non habet quidquam.* ubi mundi principem intelligit diabolum, qui princeps est omnium iniquorum; & per mundum, intelligit cœtum omnium peccatorum, qui diligunt mundum, & diliguntur

guntur à mundo. Idem paulò pòst: *Si* Ioan.
mundus vos odit, ſcitote quia me prio- 15.
rem vobis odio habuit: ſi de mundo fuiſſe-
tis, mundus quod ſuum erat diligeret; quia
verò de mundo non eſtis, ſed ego elegi vos
de mundo, propterea odit vos mundus. Et Ioan.
alio loco: *Ego non pro mundo rogo, ſed* 17.
pro his quos dediſti mihi, ubi manifeſtè
Chriſtus pronuntiat, mundi nomine in-
telligi eos, qui cum principe ſuo dia-
bolo audient in Iudicio: *Ite maledicti*
in ignem æternum. Idem in Epiſtola ſua
addit: *Nolite diligere mundum, neque ea* 1. Ioan
quæ in mundo ſunt. Si quis diligit mundum, 2.
non eſt charitas Patris in eo: quoniam om-
ne quod eſt in mundo, concupiſcentia carnis
eſt, & concupiſcentia oculorum, & ſuper-
bia vitæ, quæ non eſt ex Patre, ſed ex mun-
do eſt: & mundus tranſit, & concupi-
ſcentia ejus: qui autem facit voluntatem
Dei, manet in æternum.

Audiamus nunc Coapoſtolum ejus Iacobum, qui in Epiſtola ſua ſic loquitur: *Adulteri, neſcitis quia amicitia* Iac. 4.
hujus mundi inimica eſt Dei? quicumque ergo voluerit amicus eſſe ſæculi hujus, inimicus Dei conſtituitur.

Audiamus denique Coapoſtolum utriuſque Paulum, Vas electionis. hic in Epiſtola priore ad Corinthios, ſcribens fidelibus omnibus, dicit: *Debue-* 1. Cor. 5.
ratis de hoc mundo exiiſſe. & in eadem Epiſtola addit: *Dum judicamur, à Do-* 1. Cor. 11.

mino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur. ubi manifestè pronuntiat, mundum totum in die novissimo esse damnandum. Proinde per mundum non intelligit cælum & terram, neque omnes homines qui sunt in mundo, sed eos tantùm qui diligunt mundum. Iusti enim & pii mortales, in quibus charitas Dei, non carnis concupiscentia regnat, sunt quidem in mundo, sed non de mundo: injusti autem & impii, non solùm in mundo sunt, sed etiam de mundo, & per hoc, non *charitas Dei regnat in cordibus* eorum, sed *concupiscentia carnis*, hoc est, luxuria; & *concupiscentia oculorum*, hoc est, avaritia; & *superbia vitæ*, hoc est elatio mentis qua se efferunt super alios, & Luciferi arrogantiam & superbiam, non Christi IESV humilitatem & mansuetudinem imitantur.

Quæ cùm ita sint, si quis velit artem benè moriendi verè perdiscere, oportet eum seriò, & non verbo & lingua, sed opere & veritate exire de mundo, imò etiam mori mundo, & cum Apostolo
Gal. 6. dicere, *Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.* Est autem negotium hoc non ludus puerorum, sed res maxima & difficillima. Et ideò Dominus interrogatus an pauci sint qui salvantur, re-
Luc. 13 spondit: *Contendite intrare per angustam portam.* & apertiùs apud Matthæum:
Mat. 7 *Intrate per angustam portam; quia latæ porta*

porta & spatiosa via est quæ ducit ad perditionem, & multi sunt qui intrant per eam. Quàm angusta porta & arcta via est quæ ducit ad vitam, & pauci sunt qui inveniunt eam!

In mundo vivere, & mundi bona contemnere, res est difficillima: videre res pulchras, & non amare; gustare dulcia, & non delectari; honores contemnere, labores appetere, novissimum locum libenter tenere, gradus altiores aliis omnibus cedere, denique in carne quasi sine carne vivere, Angelica potiùs quàm humana vita dicenda esse videtur. Et tamen Apostolus scribens ad Ecclesiam Corinthiorum, in qua pænè omnes cum conjugibus suis vitam ducebant, ac per hoc non Clerici, non Monachi, non Anachoretæ; sed, ut nos nunc loquimur, sæculares erant; sic tamen eos alloquitur: *Hoc itaque dico, fratres:* 1. Cor. 7.
Tempus breve est. Reliquum est, ut & qui habent uxores, tamquam non habentes sint; & qui flent, tamquam non flentes; & qui gaudent, tamquam non gaudentes; & qui emunt, tamquam non possidentes; & qui utuntur hoc mundo, tamquam non utantur: præterit enim figura hujus mundi. Quorum verborum hæc sententia est, ut hortetur Apostolus fideles, ut erecti ad spem cælestis felicitatis, rebus terrenis tam parũ afficiantur, ac si ad eos non pertinerent: amẽt uxores, sed amore tam moderato,

ac si eas non haberent: si flere necesse est ob amissionem filiorum vel fortunarum; tam moderatè fleant, ac si non tristarentur neque flerent: si gaudium se offert ob lucrum vel honorem adeptum; tam modicè gaudeant, ac si non gauderent, id est, ac si gaudium ad ipsos non pertineret: si domum vel agrum emunt; ita modicè rebus illis afficiantur, ac si eas non possiderent. Denique jubet Apostolus, sic nos in mundo degere, ac si hospites & peregrini, non cives essemus. Quod etiam Apostolus Petrus adhuc apertiùs docet,
1. Pet. 2. cùm ait: *Obsecro vos tamquam advenas & peregrinos abstinere vos à carnalibus desideriis, quæ militant adversus animam.* vult enim hic beatissimus Apostolorum Princeps, ut etiam in propria civitate & domo sic vivamus, ac si in aliena domo & regione viveremus; parum omnino solliciti, si res in eo loco deficiant vel redundent. id verò ideò præcipit, ut sic abstineamus *à carnalibus desideriis, quæ militant adversus animam:* non enim carnalia desideria facilè insurgunt, cùm ea videmus quæ ad nos non pertinent. Hoc igitur est in mundo esse, & de mundo non esse; quod ad eos pertinet qui mundo mortui, soli Deo vivunt; ac per hoc mortem corporalem non timent, quæ ipsis non detrimentum sed lucrum apportat, juxta

ta illud Apostoli Pauli, *Mihi vivere Christus est, & mori lucrum.* Phil. 1

At quot, quæso, nostris temporibus inveniemus sic mundo mortuos, ut jam didicerint etiam carni benè mori, ac per hoc salutem suam in tuto ponere? Ego certè non dubito, in Ecclesia Catholica non solùm in Monasteriis & in Clero, sed etiam in sæculo non paucos inveniri homines sanctos, & mundo verè mortuos, qui artem benè moriendi didicerint. Sed illud etiam negari non posse video, plurimos inveniri, non solùm non mortuos mundo, sed mundo supra modum addictos, & voluptatum, honorum & divitiarum ardentissimos amatores, qui nisi mundo mori constituant, & reipsa mundo moriantur, sine dubio mala morte peribunt, & cum ipso mundo, ut Apostolus loquitur, damnabuntur. 1. Cor. 11.

At, inquient fortasse amatores mundi, nimis difficile est, mundo mori dum in mundo sumus, & ea bona negligere quæ Deus hominibus ad fruendum creavit. His ego respondeo, non hoc Deum velle vel jubere, ut opes & honores atque alia mundi bona penitus negligantur vel abjiciantur: nam & Abraham amicus Dei in primis fuit, & divitias ingentes possedit. David quoque, & Ezechias, & Iosias, Reges ditissimi, & simul Deo amicissimi fuisse

legun-

leguntur; quod idem de multis Christianis Regibus & Imperatoribus dicere possemus. Non igitur bona mundi hujus, opes, honores, voluptates Christianis hominibus penitus interdicuntur; sed amor immoderatus rerum mundi hujus, qui *concupiscentia carnis, concupiscentia oculorũ, & superbia vitæ* à Ioanne Apostolo nominatur. Abraham certè ditissimus erat, sed non solùm divitiis moderatè utebatur, sed etiam omnia statim ad nutum Dei profundere paratissimus erat. Qui enim filio unico, optimo, & amatissimo non pepercit, cùm
Gē.22. eum Deus ab ipso patre immolari mandavit; quantò faciliùs opes omnes ad nutum Domini profudisset? Itaq; Abraham dives opum erat, sed ditior fide & charitate; & ideò non erat de hoc mundo, quin potiùs mundo mortuus erat. Quod idem dici potest de aliis sanctis viris, qui divitiis, potentia & gloria, Regnis etiam & Imperio præditi, pauperes spiritu fuerunt, & mundo mortui, soli Deo viventes, artem benè moriendi accuratissimè didicerunt. Itaque non abundantia opum, neque celsitudo honoris, neque Regnum aut Imperium faciunt hominem esse de mundo, vel ut vivat in mundo, sed *concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, & superbia vitæ,* quæ uno verbo cupiditas dicitur, & divinæ charitati opponitur. Proinde si-
quis

quis incipiat, Deo aſpirante, ipſum Deum verè diligere propter ſe, & proximum propter Deum; is incipiet exire de mundo, & creſcente charitate, minuetur cupiditas, & incipiet ille idem mori mundo: non enim poteſt charitas creſcere, quin cupiditas minuatur. Ita fiet, ut quod regnante cupiditate videbatur non poſſe fieri, ut videlicet homo in mundo vivens non eſſet de mundo; creſcente charitate, & imminuta cupiditate, reddatur facillimum: quod enim cupiditati eſt onus importabile & durum, id charitati eſt jugum ſuave, & onus leve.

Quod ergo ſuprà diximus, exire de mundo & mori mundo non eſſe ludum puerorum, ſed rem maximam & difficillimam; veriſſimè dictum eſt de iis, qui potentiam gratiæ Dei non noverunt, & charitatis dulcedinem non guſtaverunt; & qui animales ſunt, ſpiritum non habentes: guſtato enim ſpiritu deſipit omnis caro. Igitur omnis qui ſeriò cupit artem benè moriendi perdiſcere, ex qua arte pendet ſalus æterna, & omnis vera felicitas; non differat exire de mundo, & planè mori mundo; cùm fieri nullo modo poſſit, ut quis mundo vivat & Deo, & terra fruatur & cælo.

CAP.

CAP. III.

De tertio præcepto Artis benè moriendi, quod est de tribus virtutibus Theologicis.

DOcuimus in superiore Capite, non posse benè mori, qui non exit de mundo, & non moritur mundo: nunc addendum est, quid sit agendum ei qui mortuus est mundo, ut vivat Deo: non enim datur benè mori, nisi ei qui benè vixit, ut in primo Capite demonstravimus. Summa benè vivendi ponitur ab Apostolo in priore ad Timotheum in illis verbis: *Finis præcepti est charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta.* Non ignorabat Apostolus responsionem Domini ad eum qui interrogaverat, *Quid faciendo vitam æternam possidebo?* respondit enim; *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata*: sed voluit explicare paucissimis verbis finem præcepti primarii, ex quo tota Lex, & totius Legis intelligentia & adimpletio, & via ad vitam æternam dependet: & simul docere voluit quæ virtutes sint necessariæ ad perfectam justitiam, de quibus alibi dixerat. *Nunc manent, fides, spes, charitas, tria hæc; major autem horum est charitas.* Ait igitur, *Finis præcepti est charitas*, hoc est, finis omnium præ-

1. Tim. 1.

Luc. 10.

Matth. 19.

1. Cor. 13.

præceptorum, quorum obſervatio ad benè vivendum eſt neceſſaria, in charitate poſitus eſt; ſic, ut qui charitatem Dei habeat, omnia præcepta adimpleat quæ ad primam tabulam pertinent: & qui charitatem proximi habeat, omnia præcepta adimpleat quæ pertinent ad tabulam ſecundam. Declarat hanc poſteriorem partem, quæ obſcurior videri poterat, idem Apoſtolus in Epiſtola ad Romanos, dicens: *Qui diligit proximum, legem implevit. nam, Non adulterabis, Non occides, Non furaberis, Non falſum teſtimonium dices, Non concupiſces, & ſi quod eſt aliud mandatum, in hoc verbo inſtauratur: Diliges proximum tuum ſicut teipſum. Dilectio proximi malum non operatur. plenitudo ergo legis eſt dilectio.* Ex qua ratiocinatione unuſquiſque per ſe poteſt intelligere, omnia præcepta quæ ad Deum colendum referuntur, in una charitate impleri. Nam quemadmodum charitas proximi erga proximum non operatur malum, ſic etiam charitas Dei erga Deum operari non poteſt malum: proinde plenitudo Legis, tam erga Deum quàm erga proximum, eſt dilectio. Rom. 13.

Quæ ſit autem vera & perfecta charitas tam erga Deum quàm erga proximum, declarat idem Apoſtolus, dicens: *Charitas ex corde puro, conſcientia bona, & fide non ficta.* In quibus verbis

per conſcientiam bonam, intelligimus cum ſancto Auguſtino Præfatione in Pſalmum trigeſimum primum, virtutem Spei, quæ eſt una ex tribus virtutibus Theologicis. Dicitur autem Spes conſcientia bona, quia naſcitur ex conſcientia bona: quemadmodum deſperatio ex conſcientia mala. hinc eſt illud
1. Joã. 3 ſancti Ioannis: *Chariſſimi, ſi cor noſtrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum.* Sunt igitur tres virtutes, in quibus perfectio Legis Chriſtianæ conſiſtit; Charitas ex corde puro, Spes ex conſcientia bona, & Fides non ficta. Sed quemadmodum ordine perfectionis prima eſt Charitas, ſic ordine generationis prima eſt Fides; juxta illud
1. Cor. 13. ejusdem Apoſtoli: *Nunc manent, fides, ſpes, charitas, tria hæc: major autem horum eſt charitas.*

Ordiamur à Fide, quæ prima omnium exiſtit in corde hominis juſtificandi. Non ſine cauſa beatus Apoſtolus ad Fidem addidit, *non ficta.* Fides enim incipit juſtificationem, modò ſit vera & ſincera, non falſa vel ficta. Fides hæreticorum non incipit juſtificationem, quia non eſt vera, ſed falſa: fides malorum Catholicorum non incipit juſtificationem, quia non eſt ſincera, ſed ficta. Dicitur autem ficta duobus modis; quando vel reverà aliquis non credit, ſed fingit ſe credere; vel credit quidem, ſed non vivit,

vivit, ut credit esse vivendum. Vtroque modo videntur esse intelligenda verba illa B. Pauli in Epistola ad Titum: *Confitentur se nosse Deum, factis autem negant.* sic enim ea interpretantur sancti Patres, Hieronymus in Commentario, & Augustinus Serm. 31. De verbis Apostoli. Tit. 1.

Et ex hac prima virtute hominis justi, facilè potest intelligi, quanta sit multitudo eorum qui non benè vivunt, ac per hoc malè etiam moriuntur. Prętermitto infideles, paganos, hæreticos, atheos, qui artem benè vivendi prorsus ignorant. Inter Catholicos quantus est eorum numerus, qui verbis confitentur se nosse Deum, factis autem negant? qui confitentur Christum esse judicem vivorum & mortuorum, & tamen ita vivunt ac si judicem nullum haberent? qui Matrem Domini virginem esse fatentur, & blasphemando meretricem appellare non timent? qui preces, jejunia, eleemosynas, opera cetera virtutum laudant, & vitia contraria sẽper exercent? Omitto cetera, quæ nota sunt omnibus. Non igitur Fidem non fictam se habere jactent, qui vel non credunt quod se credere mentiuntur, vel non vivunt ut Fides Catholica præcipit esse vivendũ; ac per hoc agnoscant, se nondũ cœpisse benè vivere, nec sperent feliciter se morituros, nisi gratia

Domini aſpirante, artem benè vivendi & benè moriendi perdiſcant.

Altera virtus hominis verè juſti Spes eſt, ſive *conſcientia bona*, ut eam hoc loco appellandam cenſuit Magiſter noſter Paulus Apoſtolus. Hæc virtus ex Fide naſcitur; non enim ſperare poteſt in Deo, qui vel Deum verum non novit, vel eum potentem & miſericordem eſſe non credit. Sed ad Spem excitandam & roborandam, ut non ſolùm ſpes, ſed etiam fiducia dici poſſit, plurimùm valet conſcientia bona. Qua fronte enim Deum adibit, atque ab eo beneficia petet, qui ſibi conſcius eſt peccati in Deum admiſſi, & per veram pœnitentiam nondum expiati? Quis enim ab inimico beneficia petit? quis ab eo confidit ſe adjuvandum, quem ſibi iratum eſſe non dubitat? Audi Sapientem, quid de ſpe impiorum ſentiat: *Spes impii*, inquit, *tamquam lanugo eſt quæ à vento tollitur, & tamquam ſpuma gracilis quæ à procella diſpergitur, & tamquam fumus qui à vento diffuſus eſt, & tamquam memoria hoſpitis unius diei prætereuntis.* hæc Sapiens; qui ſapientiſſimè admonet impios, ſpem illorum rem eſſe fragilem, non ſolidam; brevem, non diuturnam. poſſunt enim dum vivunt, aliquo modo ſperare ſe aliquando pœnitentiam acturos, & Deo reconciliandos; ſed cùm mors advenerit,

rit, nisi Deus eos misericordia speciali præveniat, & pœnitentiam illis inspiret; spes in desperationem commutabitur, & cum aliis impiis dicent id quod in eodem loco legitur: *Ergo erravimus à via veritatis; & justitiæ lumen non luxit nobis*, &c. *Quid nobis profuit superbia? aut divitiarum jactantia quid contulit nobis? transierunt omnia illa tamquam umbra.* hæc Sapiens, qui nos sapienter admonuit, ut si volumus benè vivere & feliciter mori, non audeamus vel ad punctum horæ in peccatis hærere, inani fiducia decepti, multum adhuc nobis vitæ superesse, & tempore suo pœnitentiam seriam nos acturos. hæc enim inanis fiducia multos decepit, & adhuc decipiet, nisi artem benè moriendi, dum tempus adest, prudenter addiscant. Sap. 5.

Restat virtus tertia, quæ jure dicitur Regina virtutum, videlicet Charitas, cum qua nemo perit, sine qua nemo vivit, neque in via, neque in patria. Dicitur autem vera Charitas illa esse, quæ nascitur *ex corde puro*; non quòd puritas cordis Charitatem propriè gignat. *Charitas* enim *ex Deo est*, ut loquitur sanctus Ioannes; & clariùs sanctus Paulus, cùm ait: *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Dicitur igitur Charitas esse ex corde puro, quia Charitas non 1. Ioã. 4. Rom. 5

accenditur in corde impuro, sed purificato per fidem divinam ab erroribus
Act. 15. juxta illud Apostoli Petri, *Fide purificans corda eorum:* & per spem divinam purificato ab amore & cupiditate rerum terrenarum. Quemadmodum enim ignis non accenditur in lignis viridibus humore aqueo plenis, sed in lignis aridis; sic etiam ignis charitatis exigit corda purificata ab amore terreno, & ab inani fiducia in viribus propriis.

Ex his potest intelligi quæ sit vera Charitas, quæ verò falsa & fucata. Nam si quis fortè de Deo libenter loquatur, & in precibus usque ad lacrymas compungatur, & opera quædam bona faciat, eleemosynas distribuens, & sæpè jejunans; sic tamen ut in corde retineat amorem obscœnum, inanem gloriam, odium erga proximum, & alia id genus, quæ cor impurum & sordidum reddunt: iste non Charitatem divinam & veram, sed charitatis inanem speciem vel simulachrum gerit. Prudentissimè igitur sanctus Apostolus non simpliciter Fidem, Spem, & Charitatem nominavit, cùm de vera &
1. Ti. 1 perfecta justitia loqueretur; sed ait: *Finis præcepti est charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta.* Atque hæc est ars vera benè vivendi, & feliciter moriendi, si quis in hac vera & perfecta Charitate ad mortem usque perseveret.

CAP.

CAP. IV.

De quarto præcepto Artis benè moriendi, quod continet tria documenta Euangelica.

QVamvis ea quæ dicta ſunt de Fide, Spe, & Charitate, ſufficere poſſe videantur ad benè vivendum & benè etiam moriendum; tamen ad hæc ipſa præſtanda perfectiùs & faciliùs, tria documenta Chriſtus ipſe in Euangelio nobis dare dignatus eſt. ſic enim ait apud Euangeliſtam Lucam: *Sint lumbi veſtri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus veſtris; & vos ſimiles hominibus expectantibus dominum ſuum quando revertatur a nuptiis; ut cùm venerit, & pulſaverit, confeſtim aperiant ei. Beati ſervi illi, quos cùm venerit dominus, invenerit vigilantes.* Luc. 12. Hæc parabola duobus modis poteſt intelligi; de præparatione ad adventum Domini in die noviſſimo, & ad adventum in die obitus uniuſcuiuſque noſtrûm. Atque hæc poſterior explicatio, quæ eſt S. Gregorii in Homilia tertiadecima ſuper hoc Euangelium, videtur magis ad rem noſtram facere: nam expectatio diei noviſſimæ non pertinebit niſi ad illos, qui tunc in vivis reperientur; Dominus autem eam propoſuit Apoſtolis, & nobis

omnibus. Certè autem Apostoli, & Apostolorum successores per multa sæcula longissimè aberant à die novissima. Deinde diem novissimam multa
Luc. 21 signa prævenient, quæ homines excitabunt, dicente Domino: *Erunt signa in sole & luna, & stellis, & in terris pressura gentium, arescentibus hominibus præ timore & expectatione, quæ supervenient universo orbi.* Adventum verò Domini ad judicium particulare in die obitus cujusque nostrûm nulla certa signa prævenient. & hunc adventum significant illa verba in sanctis Scripturis sæpissimè repetita, venturum Dominum ut furem, videlicet quando minùs expectatur.

Exponamus igitur breviter hanc parabolam, & intelligamus, præparationem ad mortem, rem esse omnibus nobis præ omnibus rebus maximè necessariam. Tria nobis omnibus Dominus præcipit; primùm, ut simus præcincti lumbos; deinde, ut lucernas ardentes in manibus habeamus; postremò, ut vigilemus, expectantes adventum Domini, qui quando sit venturus, non minùs ignoramus, quàm ignorent plerique omnes furis adventum. Explicemus verba illa, *Sint lumbi vestri præcincti.* Sententia litteralis horum verborum ea est, ut simus parati & expediti ad currendum obviàm Domino, cùm

cùm nos per mortem vocaverit ad judicium particulare. Similitudo præcinctorum lumborum sumpta est ex more Orientalium, qui longis vestibus utebantur, & cùm celeriter ambulaturi erant, colligebant vestem, & lumbos præcingebant, ne vestis longitudo cursum impediret. Hinc de Angelo Raphaële, qui venerat comitaturus Tobiam juniorem, dicitur in libro Tobiæ: *Tunc egressus Tobias invenit juvenem splen-* Tob. 5.
didum, stantem præcinctum, & quasi paratum ad ambulandum. & ex hac Orientalium consuetudine scripsit sanctus Petrus: *Propter quod, succincti lumbos mentis* 1. Pet. 1.
vestræ, sobrii perfecte sperate, &c. & sanctus Paulus in Epistola ad Ephesios; *State*, inquit, *succincti lumbos vestros in* Eph. 6.
veritate.

Porrò habere succinctos lumbos, res duas significat; primò virtutem castitatis, secundò promptitudinem ad occurrendum Christo venienti ad judicium, sive particulare sive generale. Priorem expositionem explicant sancti Patres, Basilius in Explicatione capitis quintidecimi Isaiæ Prophetæ, Augustinus in libro de Continentia, & Gregorius in Homilia tertiadecima super Euangelia. Et verè concupiscentia carnis, præter omnes animi perturbationes, impedit velocem & expeditum cursum ad occurrendum Christo venienti; quemad-

modum econtrariò nihil magis expeditum hominem reddit ad Christum sequendum, quàm castitas virginalis. Nam & in Apocalypsi legimus, virgines Christum sequi *quocumque ierit*, & Apostolus hortatur, & dicit: *Qui sine uxore est, sollicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo: qui autem cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, & divisus est.*

Apoc. 14.

1. Cor. 7.

Sed altera expositio, quæ non restringit præcinctos lumbos ad solam continentiam, sed extendit ad expeditum obsequium Christi in omnibus rebus, est sancti Cypriani in libro de Exhortatione martyrii, capite octavo; & eam sequuntur, qui Commentaria scripserunt in Euangelium Lucæ. Sententia igitur hujus loci Euangelici est, ut negotia omnia hujus vitæ, etiam optima & necessaria, non ita occupent animos nostros, ut impediant cogitationem primariam occurrendi Christo, cùm nos vocaverit per mortem ad reddēdam rationem omnium operum nostrorum, imò etiam verborum & cogitationum, usq; ad verba otiosa & cogitationes inutiles. Quid ergo facient cùm mors advenerit improvisa, qui toti sunt in rebus temporalibus occupati, & de reddenda Deo ratione de omnibus operibus, de omnibus verbis, de omnibus cogitationibus, de omnibus deside-

riis, de omnibus omiſſionibus, nullo umquam tēpore cogitaverunt? num iſti præcincti lumbos currēt obviàm Chriſto? an potiùs implicati & irretiti jacebunt in ſordibus ſuis, obmuteſcentes & deſperantes? Quid enim reſpondebunt Iudici dicenti, Cur non attendiſti ad verba mea, quibus vos admonui dicēs: *Primùm quærite Regnum Dei, & juſtitiam ejus; & hæc omnia adjicientur vobis?* & cur Matt. 6.
non conſideraſti verba illa, quæ ſæpè in Eccleſia publicè vobis decantata ſunt: *Martha, Martha ſollicita es, & turbaris erga plurima: porro unum eſt neceſſarium. Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea?* Si reprehendi Marthæ ſollicitudinem, quæ mihi ipſi ſervire devotiſſimè cupiebat; an mihi placere potuit ſollicitudo tua congregandi divitias ſupervacaneas, aucupandi honores periculoſos, explendi cupiditates noxias; & interim obliviſci Regnum Dei, & juſtitiam ejus, quod eſt præ omnibus maximè neceſſarium? Luc. 10

Sed veniamus ad alterum officium ſervi diligentis & fidelis: *Et lucernæ ardentes in manibus veſtris.* Non ſatis eſt ſervo fideli, ſuccingi lumbos, ut liberè & expeditè currat obviàm domino; ſed requiritur lucerna ardens, quæ viam oſtendat, cùm nocturno tempore Dominus à nuptiali convivio rediens expectetur. Lucerna hoc loco Luc. 12

 legem

legem Domini significat, quæ viam bonam ostendit: *Lucerna*, inquit David, *pedibus meis verbum tuum.* & *Lex lux*, inquit Salomon in Proverbiis. Sed hæc lucerna non illuminat neque viam ostendit, si relinquatur in cubiculo vel in domo; itaque in manibus habenda est ut viam rectam demonstret. Multi sunt qui leges divinas & humanas noverunt; sed ideò peccata multa committunt, vel opera bona & necessaria prætermittunt, quia non gerunt lucernam in manibus, id est, non applicant scientiam legis ad opera. Quàm multi sunt viri doctissimi, quia peccata gravissima perpetrant, quia cùm operantur, non consulunt legem Domini, sed iram, aut libidinem, aut aliquam aliam ex perturbationibus animi? Si Rex David, cùm Bethsabeam nudam aspexit, consuluisset legem Domini, *Non concupisces uxorem proximi tui*, numquam in tam grande scelus incidisset: sed quia consuluit pulchritudinem mulieris, oblitus divinæ legis, vir alioqui justus & sanctus, adulterium perpetravit. Oportet igitur lucernam legis Domini non reconditam in cubiculo, sed in manibus semper habere, & Spiritus sancti vocibus obedire, qui jubet, ut *in lege Domini* meditemur *die ac nocte*: & ut cum ipso Propheta dicamus: *Tu mandasti mandata tua custodiri nimis.*

Psalm. 118. *Prov. 6* *Psal. 1.* *Psalm. 118.*

Vti-

Vtinam dirigantur viæ meæ ad custodiendas justificationes tuas. Qui enim lucernam legis Domini semper ante oculos mentis habet, Domino suo venienti securus occurret.

Restat officium tertium atque postremum servi fidelis, ut semper vigilet, incertus quando dominus veniet. *Beati*, inquit, sunt *servi illi, quos cùm venerit dominus, invenerit vigilantes.* Luc. 12
Noluit Dominus noster id efficere, ut homines omnes certo tempore de vita discederent, ne toto præcedente tempore indulgerent crapulæ & ebrietati, ludis & jocis, aliisque operibus malis, & paulò ante mortem converterentur ad Deum. Voluit igitur divina providentia ut nihil esset incertius hora mortis, dum alii moriuntur in utero matris, alii vix nati, alii in extremo senio, alii in flore juventutis: & rursum alii diu languent, alii repentè moriuntur, alii à morbo gravissimo ac pænè incurabili convalescunt; alii leviter ægrotant, & cùm videntur à morte securi, crescit morbi vis, & eos extinguit. Ad hanc incertitudinem designandam Dominus noster in Euangelio dicit: *Et si venerit in secunda vigilia,* Luc. 12
& si in tertia vigilia venerit, & ita invenerit, beati sunt servi illi. Hoc autem scitote, quoniam si sciret paterfamilias qua hora fur veniret, vigilaret utique, & non sine-

sineret perfodi domum suam. Et vos estote parati; quia qua hora non putatis, Filius hominis veniet. Porrò ut intelligeremus quanti momenti sit, nobis persuaderi incertitudinem temporis, in quo Dominus ad judicandum veniet, sive in morte singulorum, sive in fine mundi, nihil sæpiùs Scriptura sancta repetit, quàm vocem illam, *Vigilate*, & similitudinem furis, qui venire solet quandò minùs creditur esse venturus. Verbum *Vigilate*, repetitur passim in Euangelio Matthæi, Marci, & Lucæ. & similitudo furis, non solùm in Euangeliis, sed etiam in Epistolis Apostolorum, & in Apocalypsi.

Matt. 24. & 25. Marc. 13. Luc. 12 & 21. Matth. 24. Luc. 12. 1. Thess. 5. 2. Pet. 3. Apoc. 3. & 16.

Ex his omnibus intelligi potest, quanta sit negligentia & ignorantia, ne dicam dementia & stultitia maximæ partis hominum, qui toties admoniti ab ipso Spiritu veritatis per Scriptores sanctos, qui mentiri non poterant, ut præparemur ad mortem, ut ad negotium maximum & difficillimum, & à quo pendet sempiterna & summa felicitas nostra, vel sempiternum summumque exitium: tamen pauci sunt qui ad voces, vel potiùs tonitrua sancti Spiritus excitentur.

Sed dicet aliquis, Quid consilii nobis suggeris ut vigilemus sicut oportet, & vigilando ad mortem feliciter obeundam præparemur? Nihil utilius mihi occur-

currit, quàm ut frequenter per ſerium conſcientiæ examen ad mortem nos præparemus. Et quidem Catholici homines ſingulis annis ad confeſſionem peccatorum acceſſuri non omittunt conſcientiæ examen. Et rurſum cùm ægrotare incipiunt, ex decreto Pii Quinti Pontificis Maximi prohibentur Medici ægrotos ſecundò inviſere, niſi per confeſſionem peccata, præmiſſo conſcientiæ examine, expiaverint. Denique, nulli ferè ſunt in Eccleſia Catholica, qui morte imminente, præmiſſo conſcientiæ examine, peccata ſua non confiteantur. Sed quid dicemus de illis qui morte repentina abripiuntur? quid de illis qui phreneſi laborant, vel in delirium incidunt ante confeſſionem? quid de illis qui morbi gravitate oppreſſi, ne cogitare quidem poſſunt quot & quæ peccata commiſerint? quid de illis qui moriendo peccant, vel peccando moriuntur, ut qui in bello injuſto, vel ſingulari certamine, vel in adulterio deprehenſi interficiuntur?

Ad hæc & ſimilia prudenter & religiosè vitanda, nihil utilius excogitari poteſt, quàm ut qui ſalutem ſuam æternam cordi habent, bis diebus ſingulis, manè videlicet & veſpere, conſciẽtiam ſuam diligenter diſcutiant; quid videlicet nocte vel die præcedẽte egerint, dixerint, cupiverint, cogitaverint, in quo

pec-

peccati labes intervenerit: & si quid ejusmodi repererint, præsertim quod lethale videri possit, non differant veræ contritionis remedium quærere, cum proposito primo quoque tempore ad Sacramentum pœnitentiæ accedendi. Itaque petant à Deo contritionis donum, recogitent gravitatem peccati, detestentur ex animo culpam suam, discutiant seriò quis quem offenderit, homunculus videlicet Deum omnipotentem, & servus inutilis Dominum cæli & terræ: non parcat oculis lacrymis, nec manus tunsioni pectoris: denique propositum verum & efficax concipiant, Deum numquam ampliùs peccando irritandi, neque patrem optimum offendendi. Hoc examen si manè & vesperè, aut saltem semel in die rite frequentetur; vix fieri poterit ut quis moriendo peccet, vel peccando moriatur, vel ut delirio, vel amentia, vel casibus aliis præveniatur. Atque ex hoc fiet, ut benè ad mortem comparatis nobis, neque incertitudo mortis officiat, neque vitæ perpetuæ felicitas desit.

CAP.

CAP. V.

De quinto præcepto Artis benè moriendi, in quo detegitur error divitum hujus mundi.

AD ea quæ suprà dicta sunt, addenda est refutatio cujusdam erroris, qui passim grassatur inter divites hujus sæculi, & multùm impedit vitam bonam mortemque felicem. Error autem in eo positus est, quòd existimant divites, opes quas possident, absolutè & simpliciter esse suas, quando justo titulo eas possident; ac per hoc posse jure suo illas consumere, largiri, distrahere: neque posse illis dici, Cur ita facis? cur tam splendidè vestis? cur tam opiparè epularis? cur tam liberaliter in alendis canibus aut accipitribus, vel in ludis aleæ, vel in aliis oblectationibus pecunias perdis? Respondebunt enim, Quid ad te? de re mea non licet mihi facere quod volo? Hic verò error est sine dubio gravissimus & maximè perniciosus. Esto enim, divites hujus sæculi domini sint opum suarum, si comparentur ad alios homines: tamen si comparentur ad Deum, domini non sunt, sed administri, aut œconomi, aut villici. Id verò multis testimoniis possum ostendere,

Ps. 23. re. Audi Prophetam regium: *Domini*, inquit, *est terra & plenitudo ejus, orbis*
Ps. 49. *terrarum, & universi qui habitant in eo.* & rursum alibi: *Meæ sunt omnes feræ silvarum, jumenta in montibus, & boves. Si esuriero, non dicam tibi; meus est enim orbis terræ, & plenitudo ejus.* & in libro primo Paralipomenon, cùm in ædificationem Templi obtulisset David tria millia talentorum auri, & septem millia talentorum argenti probatissimi, & marmor Parium abundantissimè: & ad exemplum Regis, Principes tribuum obtulissent auri talenta quinque millia, argenti talenta decem millia, & æris talenta decem & octo millia, ferri quoque centum millia talentorum; dixit David ad Deum: *Tua est Domine magni-*
1. Par. 29. *ficentia, & potentia, & gloria, atque victoria, & tibi laus: cuncta enim quæ in cælo sunt, & in terra, tua sunt. Tuum Domine Regnum, & tu es super omnes Principes: tuæ divitiæ, & tua est gloria: tu dominaris omnium*, &c. *Quis ego, & quis populus meus, ut possimus hæc tibi universa promittere? tua sunt omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi.* His addi potest testimonium ipsius Dei, qui per Aggæum Prophetam dicit:
Agg. 2 *Meum est argentum, & meum est aurum*; quod ideò Dominus dixit, ut populus intelligeret, ad novam Templi ædificationem nihil omnino defuturum,

rum, cùm ipſe Templum reædificari juberet, cujus eſt aurum & argentum quod in univerſo terrarum orbe reperitur.

Addam ex Teſtamento novo & verbis Chriſti duo alia teſtimonia. Parabola extat apud Lucam de villico iniquitatis. *Homo quidam*, inquit Domi- Lu.16.
nus, *erat dives, qui habebat villicum; & hic diffamatus eſt apud illum, quaſi diſſipaſſet bona ipſius, & vocavit illum, & ait illi: Quid hoc audio de te? redde rationem villicationis tuæ; jam enim non poteris villicare.* Nomine divitis non poteſt eſſe dubium quin intelligatur Deus, qui, ut paulò antè dicebamus, per Aggæum clamat: *Meum eſt argentum, & meum* Agg.2
eſt aurum. Nomine villici ſive œconomi, ut legitur in codicibus Græcis, intelligi debet homo dives, ut exponunt ſancti Patres, Ioannes Chryſoſtomus apud ſanctum Thomam in Catena aurea, Auguſtinus in Quæſtionibus Euangelicis, libro 2. q. 34. Ambroſius, Beda, Theophylactus & Euthymius, & alii in hunc locum ſancti Euangeliſtæ Lucæ. Omnis igitur homo dives ſæculi hujus, ſi Euangelio credit, fateri debet, opes quas poſſidet, ſive titulo juſto ſive injuſto, non eſſe ſuas: ſed ſi juſto titulo poſſidet, ſe villicum ſive œconomum eſſe Dei; ſi injuſto, eſſe furem & latronem. Quòd autem homo dives in hoc mundo

non ſit dominus opum quas poſſidet, ex eo poteſt intelligi, quòd accuſatum injuſtitiæ apud Deum, Deus aut per mortem corporis, aut per egeſtatem illum amovet à villicatione. hoc enim ſignificant illa verba: *Redde rationem villicationis tuæ: jam enim non poteris villicare.* Neque deſunt Deo rationes multæ redigendi divites ad inopiam, & ſic eos amovendi à villicatione: naufragia, latrocinia, grandines, erucæ, nimiæ pluviæ, nimiæ ſiccitates, nimiæ procellæ, & alia id genus multa, voces Dei ſunt quæ divitibus dicunt, Non poteris diutiùs villicare.

Quod autem in extrema parabola
Luc. 16 Dominus dicit, *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis; ut, cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula;* non ſignificat eleemoſynas eſſe faciendas de injuſtis divitiis, ſed eleemoſynas eſſe faciendas de divitiis quæ reverà non ſunt divitiæ, ſed umbræ divitiarum. Id apertè colligitur ex eodem loco Euangelii
Ibid. ſecundùm Lucam, ubi Dominus dicit: *Si in iniquo mammona fideles non fuiſtis; quod verum eſt, quis credet vobis?* quorum verborum hæc eſt ſententia: *Si in mammona iniquo*, id eſt, ſi in divitiis falſis *fideles non fuiſtis*, ut eas liberaliter largiremini pauperibus; *quis credet vobis* divitias veras, divitias virtutum, quæ hominem verè divitem faciunt? Sic intel-

lexit & explicavit hunc locum ſanctus Cyprianus in Sermone De opere & eleemoſynis. nec multò aliter expoſuit ſanctus Auguſtinus in libro ſecundo Quæſtionum Euangelicarum, quæſtione trigeſima quarta, ubi mammonam iniquitatis eſſe dicit divitias, quas ſoli iniqui & ſtulti reputant pro divitiis; cùm homines juſti & ſapientes nihili eas faciant, & ſola dona ſpiritualia divitias veras eſſe contendant.

Alter locus Euangelicus eſt in eodem capite 16 ſancti Lucæ, qui poteſt haberi tamquam commentarius parabolæ de villico iniquitatis. *Homo quidam*, inquit Dominus, *erat dives, qui induebatur purpura & byſſo, & epulabatur quotidie ſplendidè. Et erat quidam mendicus, nomine Lazarus, qui jacebat ad januam ejus, ulceribus plenus, cupiēs ſaturari de micis quæ cadebāt de menſa divitis, & nemo illi dabat: ſed & canes veniebant, & lingebant ulcera ejus. Factum eſt autem ut moreretur mendicus, & portaretur ab Angelis in ſinum Abrahæ. Mortuus eſt autem & dives, & ſepultus eſt in inferno.* Hic certè dives Epulo unus erat ex illis, qui exiſtimant ſe dominos eſſe divitiarum ſuarum, & non villicos aut œconomos Dei: ideò non exiſtimabat ſe peccare in Deum, ſi indueretur purpura & byſſo, & epularetur quotidie ſplēdidè, & canes multos aleret, fortaſſe etiā mimos & hiſtriones. *Luc. 12*

Dicebat enim intra ſe : Ego res meas conſumo, nulli facio injuriam,non violo leges Dei, non blaſphemo, non pejero, obſervo Sabbatum, honoro parentes,non hominem occido,non adulterium perpetro, non furor, non falſum teſtimonium dico,non concupiſco uxorem aut rem alienam. At ſi res ita ſe habet, cur ſepultus eſt in inferno? cur cruciatur in igne gehennæ? Fatendum igitur eſt, falli omnes qui arbitrantur ſe eſſe dominos abſolutos opum ſuarum. nam ſi dives Epulo habuiſſet alia peccata graviora, Scriptura ſancta aliquo modo eorum meminiſſet. Sed cùm nihil addiderit, videtur omnino intelligi voluiſſe, ſupervacaneum illum cultum corporis in veſtibus nimis pretioſis, & quotidianos magnoſque ſumptus in conviviis, & multitudinem ſervorum & canum, cum nulla miſericordia erga pauperem ulceribus plenum, ſatis magnam cauſam fuiſſe, cur dives ille ſepultus ſit in inferno, æternis ardoribus cruciandus.

Sit igitur certa lex benè vivendi & benè etiam moriendi, ſæpè cogitare, & feriò conſiderare ac mente revolvere, reddendam eſſe Deo rationem de ſupervacaneo luxu in palatiis, in hortis, in curribus, in multitudine ſervorum, in pretio veſtium, in conviviis, in coacervandis opibus, in aliis ſumptibus non ne-

non necessariis, ob quæ fit injuria magna multitudini pauperum & ægrotorum, quibus deest quod aliis superest; qui sine dubio & nunc ad Deum clamant, & in die Iudicii clamare non desinent, donec ipsi quoque cum divite Epulone flammis inextinguibilibus cremandi tradantur.

CAP. VI.

De præcepto sexto Artis benè moriendi, quo explicantur tres virtutes morales.

QVamvis tres virtutes Theologicæ, Fides, Spes, Charitas, compendio quodam contineant omnia præcepta benè vivendi, ac per hoc etiam benè moriendi; tamen Spiritus sanctus auctor primarius omnium Librorum divinorum, ad majorem intelligentiam hujus artis saluberrimæ, addere voluit tres alias virtutes, quæ mirum in modum adjuvant homines ut benè vivant & benè etiam moriantur. Eæ sunt, Sobrietas, Iustitia, & Pietas; de quibus sic loquitur Apostolus Paulus in Epistola ad Titum *Apparuit gratia Dei Salvatoris nostri omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes impietatem & sæcularia desideria, sobriè, & justè, & piè vivamus in hoc sæculo, expectantes beatam spem, & adventum gloriæ magni Dei, & Salvatoris nostri Iesu Christi,* Erit ergo sex- Tit. 2.

 tum

tum præceptum benè vivendi & benè moriendi, *ut abnegantes impietatem & sæcularia desideria, sobriè, & justè, & piè vivamus in hoc sæculo.* habetur hîc summa totius divinæ Legis ad unam sententiam incredibili brevitate contracta.

Psa.36 *Declina à malo, & fac bonum*, ait sanctus Propheta David. In malo duo sunt, aversio à Deo, & conversio ad creaturas, juxta illud Ieremiæ, *Duo mala fecit*

Iere.2. *populus meus: me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, & foderunt sibi cisternas, cisternas dissipatas, quæ continere non valent aquas.* Quid igitur faciet qui utrumque malum cupiet declinare? abnegabit *impietatem & sæcularia desideria.* Impietas enim avertit à Deo, & sæcularia desideria convertunt ad creaturas. Quod verò attinet ad faciendum bonum, tunc legem implemus, cùm *sobriè, & justè, & piè* vivimus, hoc est, cùm sumus sobrii erga nos ipsos, justi erga proximum, & pii erga Deum.

Sed placet hæc paulò copiosiùs explicare, ut saluberrimum brevissimumque præceptum faciliùs ad praxim redigi possit. Quid igitur est impietas? Vitium contrarium pietati. Quid pietas? Virtus sive donum Spiritus sancti, quo Deum respicimus, colimus, & veneramur ut patrem. Iubemur ergo sic abnegare impietatem, *ut piè vivamus in hoc sæculo:* vel quod in idem recidit, sic piè vivere

vivere in hoc ſæculo, ut omnem abnegemus impietatem. Sed cur duo iſta poſita ſunt, cùm alterum ſufficeret? Nimirum placuit Spiritui ſancto ita loqui, ut intelligamus, debere nos, ſi volumus Deo placere, ſic pietatem colere, ut nullam admixtam habeat impietatem. Neque enim deſunt inter Chriſtianos qui pietatem colunt, dum orant Deum, dum Sacrificio tremendo aſſiſtunt, dum Sacerdotem concionantem audiunt: ſed interim vel blaſphemant Deum in ludo, vel jurant per Deum ſine cauſa, vel vota Deo facta non implent. Id verò quid aliud eſt, quàm piè colere Deum, & impium eſſe in Deum? Oportet igitur eos, qui cupiunt benè vivere ut detur illis benè mori, ita piè Deum colere, ut abnegent omnem impietatem, imò etiam omnem umbram, quamvis tenuiſſimam, impietatis. Parum enim prodeſt, quotidie Miſſam audire, & Chriſtum in ſacro Myſterio venerari; ſi interim impiè Deum blaſphemes, vel per Deum pejeres.

Eſt verò illud etiam diligenter attendendum, quòd non dixit Apoſtolus, *abnegantes impietatem*, ſed *omnem impietatem*, id eſt, omne genus impietatis; & non ſolùm atrocem, ſed etiam levem impietatem. Quod adverſus eos dicitur, qui non magnifaciunt jurare ſine neceſſitate, in locis ſacris petulanti oculo,

quamvis non lascivo, feminas respicere, inter Sacra solemnia confabulari, & alia id genus peccata committere; quasi Deum præsentem esse, & omnia cernere, & peccata quantumvis levia notare non crederent. Deus noster, *Deus*
Exo,20 *zelotes* est, *visitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationem eorum qui oderunt* eum; & *faciens misericordiam in millia his qui diligunt* eum, & *custodiunt præcepta* ejus. Hoc ipsum exemplo suo docuit Filius Dei, qui cùm
1.Pe.2. Ioan.2 mitis & humilis esset, & *cùm malediceretur, non maledicebat; cùm pateretur, non comminabatur*: tamen cùm vidisset *in templo vendentes columbas, & nummularios sedentes*, zelo magno succensus, flagello facto ex funiculis *ejecit* vendentes & ementes, & mensas nummulariorum evertit; & dixit: *Scriptum est, Quia domus mea domus orationis est, & vos fecistis illam speluncam latronum.* atque hoc ipsum bis fecit, semel anno primo prædi-
Ioan. 2 Mat.21 cationis, teste S. Ioã. & semel anno po-
Mar.11 stremo, testibus tribus aliis Euangelistis.
Luc.19 Pergamus ad secundam virtutem, quæ dirigit actiones erga proximum. Secunda virtus est Iustitia; de qua dicit Apostolus: *Abnegantes sæcularia desideria, justè vivamus.* Hîc etiam locum habet illa sententia generalis, *Declina à malo,*
Psa.36 *& fac bonum.* non enim potest esse vera justitia erga proximum, ubi non cessant

sæcularia

ſæcularia deſideria. Quid enim ſignificant deſideria ſæcularia, niſi concupiſcentiam carnis, concupiſcentiam oculorum, & ſuperbiam vitæ, quæ non ſunt ex Deo, ſed ex mundo ſive ſæculo? Itaque ſicut juſtitia injuſta eſſe non poteſt, ſic etiam ſæcularia deſideria non poſſunt ullo modo cum juſtitia vera conjungi. Poterit quidem filius hujus ſæculi verbo & lingua ſimulare juſtitiam, ſed opere & veritate eam præſtare nullo modo poterit. Prudentiſſimè igitur ſanctus Apoſtolus non dixit ſolùm, *juſtè vivamus*; ſed præmiſit, *abnegantes ſæcularia deſideria*; ut radicem infectam veneno concupiſcētiæ priùs evellendam eſſe ſignificaret, quàm bona arbor juſtitiæ plātari in corde bono & optimo poſſit.

Quid autem ſit juſtè vivere, non videtur in dubium revocari debere: notum enim omnibus eſt, juſtitiam hoc jubere, ut detur unicuique ſuum. *Reddite,* Ro. 13.
inquit Apoſtolus, *omnibus debita; cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal; cui timorem, timorem; cui honorem, honorem.* Principi debetur tributum, parentibus honor, dominis timor: ſic enim loquitur Dominus per Malachiam, *Si pater* Mal. 1
ego ſum, ubi eſt honor meus? & ſi dominus ego ſum, ubi eſt timor meus? Venditori debetur juſtum pretium, operario juſta merces, & ſic de aliis ad eumdem modum. Nec minori ratione, ſed multò

etiam majore,ii,ad quos pertinet diſtribuere bona communia,ſecundùm juſtitiam diſtributivam ea conferre debent magis merentibus ; non ſecundùm acceptionem perſonarum magis conjunctis vel magis dilectis.Si quis igitur artem benè vivendi & benè moriendi diſcere velit, audiat Sapientem initio
Sap. 1. libri ſui clamantem : *Diligite juſtitiam, qui judicatis terram.*audiat & S.Iacobum
Iac. 5. in Epiſtola ſua lamentantem:*Ecce merces operariorum,qui meſſuerunt regiones veſtras, quæ fraudata eſt à vobis,clamat; & clamor eorum in aures Domini ſabaoth introivit.*

Reſtat virtus tertia, quæ dicitur Sobrietas, cui non minùs contraria ſunt deſideria ſæcularia, quàm Iuſtitiæ. Neque enim per Sobrietatem hoc loco intelligimus ſolùm virtutem contrariam ebrietati, ſed in univerſum virtutem temperantiæ ſive moderationis,quæ facit ut homo ſecundùm rationem , non ſecundùm cupiditatem metiatur, quæ ſunt neceſſaria ad corpus curandum vel conſervandum. Porrò virtus iſta rariſſimè apud homines invenitur, & ſæcularia deſideria videntur domos pænè omnium divitum repleviſſe. Sed qui ſapiunt, non attendere debent ad id quod ſtulti faciunt, quantumvis plurimi ac pænè innumerabiles ſint;ſed ad id quod faciunt ſapientes. Certè ſapientiſſimus fuit Salomon, & tamen oravit Deum,
dicens:

dicens: *Duo rogavi te, ne deneges mihi antequam moriar. Mendicitatem, & divitias ne dederis mihi, tribue tantùm victui meo necessaria*. Apostolus Paulus sapiens erat, & dicebat: *Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti sumus: nihil enim intulimus in hunc mundum; haud dubium quòd nec auferre quid possumus.* quæ ratio sapientissima est. Quorsum enim solliciti esse debemus de supervacaneis divitiis, cùm eas nobiscum asportare ad locum, ad quem per mortem pergimus, nequeamus? Christus Dominus non solùm Salomone & Paulo sapientior, sed ipsa divina Sapientia erat, & tamen dicebat: *Beati pauperes, & væ vobis divitibus:* & de se ipse dixit: *Vulpes foveas habent, & volucres cæli nidos: Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet.* Si *in ore duorum vel trium testium stabit omne verbum*, quantò magis in ore trium horum sapientissimorum virorum stare debet omne verbum? Quid si addamus, quòd divitiæ quæ nobis supersunt, nostræ non sunt, sed pauperum, ut communis sententia sanctorum Patrum & Scholasticorum Doctorũ habet: nónne stulti sunt, qui diligẽter custodiunt id, unde ad gehennam divino judicio damnabuntur?

Pro. 30

1. Ti. 6

Luc. 6.

Luc. 9.

Deu. 19

Si quis igitur cupiat artem benè vivendi & feliciter moriendi omnino perdiscere, non sequatur turbam quæ non credit vel non magnificat nisi quæ

videt,

videt, ſed Chriſtum & Apoſtolos ejus ſequatur, qui verbo & opere docuerunt negligenda eſſe præſentia, & ex-
Tit. 2. pectandam eſſe *beatam ſpem, & adventum gloriæ magni Dei, & Salvatoris* I E S V *Chriſti*. Verè enim tam magna res eſt, quam ſperamus in glorioſo adventu Domini noſtri I E S V Chriſti de cælo ad Iudicium, ut omnis gloria, & omnes divitiæ, & omnia gaudia præterita mundi hujus habenda ſint quaſi non fuerint, & ſtultiſſimi & infeliciſſimi judicandi ſint, qui in re tanti momenti ſtultis potiùs quàm ſapientibus fidem habere voluerint.

CAP. VII.

De ſeptimo præcepto Artis benè moriendi, quod eſt de Oratione.

DVximus hactenus præcepta benè moriendi ex tribus virtutibus Theologicis, Fide, Spe, & Charitate; & rurſum ex tribus moralibus, Sobrietate, Iuſtitia, & Pietate; de quibus omnibus beatus Apoſtolus Paulus nos admonuit. Addam nunc aliud præceptum ex tribus operibus virtutum, Oratione, Iejunio, & Eleemoſyna, quod ab Angelo Raphaële didicimus. ſic enim legimus in libro Tobiæ Raphaëlem Ange-
Tob. 12. lum eſſe locutum, *Bona eſt oratio cum jejunio & eleemoſyna, magis quàm theſauros*

auri

auri recondere. Eſt autem hoc ternarium operum bonorum, fructus trium virtutum, Religionis, Miſericordiæ, & Temperantiæ, quæ cum Pietate, Iuſtitia, & Sobrietate magnam habent ſimilitudinem. Nam quemadmodum Pietas reſpicit Deum, Iuſtitia proximum, Sobrietas ſeipſum: ſic etiam Oratio, quæ eſt actio Religionis, reſpicit Deum; Eleemoſyna, quæ eſt actio Miſericordiæ, reſpicit proximum; Iejunium, quod eſt actus Abſtinentiæ, reſpicit ſeipſum. De Oratione multi multa ſcripſerunt: nos pro ratione inſtituti noſtri tria ſolùm capita explicabimus; unum de neceſſitate Orationis, alterum de fructibus Orationis, tertium de modo fructuosè orandi.

Neceſſitas Orationis in Divinis literis adeò perſpicua eſt, ut nihil ea clariùs vel præcipiatur, vel oſtendatur. Quamvis enim ſciat Deus quibus rebus indigeamus, ut Dominus ipſe affirmat apud Matthæum: tamen vult ut ea petamus, & per Orationem, quaſi per manus ſpirituales, vel inſtrumentum aliquod ad hanc rem accommodatum, ea capiamus. Audi Dominum apud Lucam: *Oportet ſemper orare, & non deficere.* item, *Vigilate omni tempore, orantes.* Audi Apoſtolum: *Sine intermiſſione orate*. Audi Eccleſiaſticum: *Non impediaris orare ſemper.* Quæ præcepta non hoc ſignificant, ut

Matth. 6. *Luc. 18* *Luc. 21* *1. Th. 5* *Ecc. 18*

ut nihil aliud agamus, ſed ut hujus tam ſalubris exercitationis numquam obliviſcamur, & ad eam identidem revertamur. Id quod nos Dominus & Apoſtolus ejus exemplo ſuo docuerunt. Chriſtus enim & Apoſtolus non ita ſemper orabant, ut non etiam populos docerent, & ſignis ac prodigiis ſermonem confirmarent; & tamen dici poterant ſemper orare, quia frequentiſſimè orabant. Quo modo intelliguntur illa,
Pſ.24. *Oculi mei ſemper ad Dominum.* & : *Semper*
Pſ.33. *laus ejus in ore meo.* & illud de Apoſto-
Luc.24. lis: *Erant ſemper in templo, laudantes & benedicentes Deum.*

Iam verò fructus Orationis præcipuè ſunt tres, Meritum, Satisfactio, & Impetratio. De merito teſtimonium Chri-
Matt. 6. ſti habemus in Euangelio, *Cùm oratis, non eritis ſicut hypocritæ, qui amant in ſynagogis & in angulis platearum ſtantes orare, ut videantur ab hominibus. Amen dico vobis, receperunt mercedem ſuam. Tu autem cùm oraveris, intra in cubiculum tuum, & clauſo oſtio ora Patrem tuum in abſcondito, & Pater tuus qui videt in abſcondito, reddet tibi.* Quibus verbis non prohibet Dominus orationem in loco publico
Ioã.11 fieri; nam & ipſe publicè oravit, anteà quàm Lazarum excitaret: ſed prohibet orationem publicam, quando ea fit, ut qui orat à multis videatur; idque ob inanis gloriæ cupiditatem: alioqui etiam

etiam in templo possumus orare, & ibidem invenire cubiculum cordis, & in eo orare Patrem *in abscondito.* Illud autem, *reddet tibi*, significat meritum: nam quemadmodum de Pharisæo dixit, *recepit mercedem suam*, id est laudem humanam: sic de orante in cubiculo cordis, & solum Deum respiciente, intelligendum est, reddendam illi esse mercedem à Patre *qui videt in abscondito.* De satisfactione pro peccatis præteritis, notum est ex usu Ecclesiæ, in qua semper cùm injungitur satisfactio, cum eleemosyna & jejunio adjungitur oratio: imò verò sæpè omittitur eleemosyna vel jejunium, sed oratio numquam omittitur. Denique quòd sit impetratoria beneficiorum multorum, docet pulcherrimè sanctus Ioannes Chrysostomus in duobus libris de Oratione, ubi utitur similitudine manuum humanarum. Nam quemadmodum homo nascitur inermis & nudus, & egenus omnium rerum, & tamen queri non potest de Creatore, quia dedit illi manus, quæ sunt organum organorum, quibus potest homo sibi parare cibum, & vestes, & domum, & arma, & reliqua omnia: sic etiam homo spiritualis nihil potest sine ope divina, sed habet orationis virtutem, quasi organum organorum spiritualium, per quam facilè potest omnia sibi parare.

Præter

Præter hos tres primarios fructus, sunt alii permulti. Nam in primis Oratio mentem illustrat. Neque enim fieri potest, ut homo mentis oculos in Deum, qui lux est, intentè defigat, quin ab eo

Ps. 33. aliquantulùm illustretur. *Accedite ad eum*, inquit David, *& illuminamini*. Deinde, Oratio spem & fiduciam alit. Quò enim aliquis cum alio frequentiùs loquitur, eò fidentiùs ad eum accedit. Tertiò, inflammat Oratio charitatem, & mentem ad majora dona recipienda capaciorem reddit, ut S. Augustinus

Lib. 2. De ser. Domini in monte, cap. 7. affirmat. Quartò, auget humilitatem & timorem castum. Nam qui ad orationem accedit, intelligit se Dei esse mendicum, ac per hoc humiliter coram eo apparere solet; & diligentissimè cavet ne eum offendat, cujus ope in rebus omnibus eget. Quintò, gignit Oratio frequens in animo orantis contemptum rerum omnium temporalium. Neque enim fieri potest ut non vilescant & sordeant omnia terrena illi, qui cælestia atque æterna assiduè speculatur. vide sanctum Augustinum in libro no-

Lib. 9. c. 1. & 10. no Confessionum. Sextò, parit Oratio delectationem incredibilem, cùm per eam fiat ut incipiat homo gustare quàm suavis sit Dominus. Quanta autem sit hæc suavitas, vel ex eo potest intelligi, quòd nonnullos non solùm pernoctare, sed etiam dies integros cum inte-

integris noctibus in oratione conjungere sine labore potuisse novimus. Denique, præter utilitatem & voluptatem affert etiam Oratio dignitatem atque honorem non exiguum oranti. Ipsi enim etiam Angeli animam illam honorant, quam cernunt tam familiariter, & tam crebrò ad colloquium divinæ Majestatis admitti. Vide sanctum Ioannem Chrysostomum libro primo De orando Deum.

Restat ut de ratione benè orandi aliquid dicamus, in qua re posita est præcipuè ars benè vivendi, ac per hoc etiam ars benè moriendi. Nam quod ait Dominus, *Petite & dabitur vobis.* &, *Omnis qui petit, accipit*; declaravit sanctus Iacobus in Epistola sua esse intelligendum cum conditione, si benè petamus. *Petitis*, inquit, *& non accipitis, eo quod malè petatis.* Licebit ergo sic ratiocinari: Qui benè petit donum benè vivendi, utique accipiet; & qui benè petit perseverantiam benè vivendi usque ad mortem, & per hoc ipsam felicem mortem, sine dubitatione accipiet. Explicemus igitur breviter conditiones bonæ orationis, ut discamus benè orare, benè vivere, & benè mori.

Luc. 11

Iac. 4

Prima conditio est Fides, dicente Apostolo: *Quomodo invocabunt, in quem non crediderunt?* cui consonat sanctus Iacobus: *Postulet in fide nihil hæsitans.*

Ro. 10

Iac. 1.

Sed hæc necessitas Fidei non ita intelligenda est, ut necesse sit certò credere, Deum facturum esse quod petimus; sic enim fides non rarò falsa inveniretur, ac per hoc nihil omnino impetraremus. Credendum igitur est, Deum esse potentissimum, sapientissimum, optimum, fidelissimum; & proinde posse, & scire, & paratum esse facere quod petimus, si deceat illum dare, & nobis expediat accipere quod petivimus. Hanc fidem postulavit Christus ab illis duobus cæcis, qui curari desiderabant: *Creditis quia*
Matt. 9. *hoc possum facere vobis?* Eadem fide oravit David pro filio ægrotante. nam non certò credidisse, Deum facturum, sed posse facere quod petebatur, demon-
2. Reg. 12. strant illa verba: *Quis scit si fortè donet eum mihi Dominus?* simili fide orasse Apo-
2. Cor. 12. stolum Paulum, ut auferretur ab eo stimulus carnis, dubitari non potest; quoniam oravit ex fide, & fides ejus falsa fuisset, si certò credidisset Deum facturum fuisse quod eo tempore petiit; non enim tunc quod petiit impetravit. Neque alia fide orat Ecclesia, ut omnes hæretici, pagani, schismatici, denique mali Christiani convertantur ad pœnitentiam; quos tamen certum est non omnes converti. de qua re vide sanctum
Lib. 1. c. 4. Prosperum in libris De vocatione gentium.

Altera conditio bonæ orationis, eaque

q̃ue valdè neceſſaria, Spes ſive fiducia eſt. Quamvis enim non oporteat per fidem, quæ eſt opus intelligentiæ, certò ſtatuere, Deum facturum eſſe quod petimus; oportet tamen per ſpem & fiduciam, quæ eſt actio voluntatis, firmiter adhærere benignitati divinæ, & certò confidere, Deum facturum eſſe quod petimus. Hanc conditionem quæſivit Dominus in paralytico, cui dixit: *Confide fili, remittuntur tibi peccata tua.* Matt. 9. Eamdem requirit Apoſtolus ab omnibus, cùm ait: *Adeamus cum fiducia ad thronum gratiæ ejus.* Heb. 4. & multò anteà Propheta Deum dicentem induxit: *Quoniam in me ſperavit, liberabo eum.* Pſ. 90. Quia verò fiducia naſcitur ex perfecta fide, ideò cùm Scriptura requirit fidem in rebus magnis, adjungit aliquid pertinens ad fiduciam. hinc legimus apud Marcum: *Quicumque dixerit huic monti, Tollere & mittere in mare, & non hæſitaverit in corde ſuo, ſed crediderit quia quodcumque dixerit, fiat, fiet ei.* Marc. 11. de qua fide gignente fiduciam intelligitur illud Apoſtoli: *Si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam,* &c. 1. Cor. 13. Hinc ſcribit Ioannes Caſſianus in collatione de Oratione, ſignum certum impetrationis eſſe, cùm quis in oratione certò confidit ſe accepturum quod petiit; & nullo modo in ea petitione hæſitat, & lætitia ſpirituali orando perfunditur. Collat. 9. c. 52.

Tertia conditio est Charitas, sive Iustitia, qua justificamur à peccatis: non enim certò impetrant beneficia Dei, nisi qui sunt ejus amici. sic enim loquitur
Ps.33. David in Psalmis: *Oculi Domini super justos, & aures ejus ad preces eorum.* & in
Ps.65. alio loco: *Iniquitatem si aspexi in corde meo, non exaudiet Dominus.* & in Testa-
Ioā.15 mento novo Dominus dicit: *Si manseritis in me, & verba mea*, id est præcepta mea, *in vobis manserint; quodcumque volueritis, petetis, & fiet vobis.* & Discipulus
1. Ioā. 3. dilectus: *Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus apud Deum; & quidquid petierimus, accipiemus ab eo, quoniam mandata ejus custodimus, & ea quæ sunt placita coram eo, facimus.* Neque huic
Luc.18 doctrinæ contrarium est, quòd Publicanus petens à Deo indulgentiam peccatorum, justificatus discesserit: nam peccator pœnitens non impetrat ut peccator, sed ut pœnitens: ut peccator enim inimicus est Dei; ut pœnitens, amicus Dei esse incipit. Nam is qui peccat, facit quod Deo non placet; sed is quem peccasse pœnitet, facit quod Deo maximè placet.

Quarta conditio est Humilitas, qua is qui orat, non in sua justitia, sed in
Esa.66 Dei benignitate confidit. *Ad quem respiciam*, inquit Deus, *nisi ad pauperculum, & contritum spiritu, & trementem sermo-*
Ecc.35 *nes meos?* & Ecclesiasticus addit: *Oratio humi-*

humiliantis se, nubes penetrabit; & non discedet, donec Altissimus aspiciat.

Quinta conditio, Devotio est, quæ facit ut qui orat, non negligenter oret, ut plerique facere solent; sed attentè, sollicitè, diligenter atque ardenter oret. Reprehendit enim Dominus graviter eos qui solis labiis orant. *Populus hic*, inquit Dominus per Isaiam, *labiis me honorat; cor autem eorum longè est à me.* *Isa. 29. Matt. 15.* Oritur autem hæc virtus ex fide viva, & non in solo habitu, sed in actu posita. Qui enim attentè & firma fide cogitat, quanta sit majestas Dei, quanta vilitas nostra, quàm magna res quam petimus, vix fieri potest ut non cum summa humilitate, reverentia, devotione, ardore ad orandum accedat.

Placet hîc adjungere duo sanctorum Patrum egregia testimonia. Sanctus Hieronymus in Dialogo adversus Luciferianos, *Ad orationem*, inquit, *assisto; non orarem, si non crederem, sed si verè crederem, illud cor, quo Deus videtur, mundarem, manibus tunderem pectus, genas lacrymis rigarem, corpore inhorrescerem, ore pallerem, jacerem ad Domini mei pedes, eosq; fletu perfunderem, crine tergerem, hærerem certè trunco crucis, nec priùs omitterem quàm misericordiam impetrarem, nunc verò creberrimè in oratione mea, aut per porticus deambulo, aut de fœnore computo, aut abductus turpi cogitatione, etiam ea quæ*

 dictu

dictu erubeſcenda ſunt, gero. Vbi eſt fides? ſiccine putamus oraſſe Ionam? ſic tres pueros? ſic Danielem inter leones? ſic certè latronem in cruce? Sanctus Bernardus in Sermone De quatuor modis orandi, *Omnino*, inquit, *oportet nos orationis tempore curiam intrare cæleſtem, illam utique curiam, in qua Rex regum ſtellato ſedet ſolio, circumdante innumerabili & ineffabili beatorum ſpirituum exercitu. Quanta ergo cum reverentia, quanto timore, quanta illuc humilitate accedere debet à palude ſua procedens & repens ranuncula vilis? Quàm tremebundus, quàm ſupplex, quàm denique humilis & ſollicitus, & toto intentus animo, Majeſtati gloriæ in præſentia Angelorum, in concilio juſtorum & congregatione aſſiſtere poterit miſer homuncio? In cunctis igitur actionibus noſtris multa eſt opus animi vigilantia, ſed præcipuè in oratione.*

Sexta conditio, Perſeverantia eſt, quam Dominus duabus parabolis propoſitis commendavit apud Euangeli-
Luc. 11 ſtam Lucam. Prior eſt de illo qui media nocte perrexit ad amicum, ut accommodaret ei tres panes; qui cùm ſæpè rejiceretur quòd eſſet importunum tempus, tamen perſeverans in petendo,
Luc. 18 obtinuit quod petebat. Poſterior eſt de vidua, quæ interpellabat Iudicem ut eam vindicaret de adverſario ſuo, qui Iudex quamvis eſſet valdè malus, & neque

neque Deum timeret, neque hominem revereretur; tamen victus perseverantia & importunitate mulieris, vindicavit illam de adversario suo. Ex his colligit Dominus, multò magis perseverandum nobis esse in oratione ad Deum, qui justus & benignus est. Atque, ut addit sanctus Iacobus, *dat omnibus affluenter, & non improperat*; hoc est, *dat* liberaliter omnibus dona sua petentibus, *& non improperat* importunitatem, quòd videlicet nimis sæpè molesti sint in petendo. Deus enim est sine mensura dives, & sine mensura misericors. Addit sanctus Augustinus in Explicatione ultimi versic. Psalmi 65. ad illa verba, *Benedictus Deus, qui non amovit orationem meam, & misericordiam suam à me*; *Si videris non esse amotam deprecationem tuam, securus es, quia non est amota à te misericordia ejus.* Iac. 1.

CAP. VIII.

De octavo præcepto Artis benè moriendi, quod est de Iejunio.

SEquitur ut de Iejunio, secundùm ordinem ab Angelo positum, breviter exponamus. Ac omissis multis, quæ Theologi de jejunio disputant, ea solùm adferemus, quæ ad rem nostram faciunt. Propositum nobis est artem

benè vivendi exponere, quatenus ea ad artem benè moriendi viam sternit. Ad hanc artem tria illa sufficere videntur, quæ disputavimus de Oratione, necessitas, fructus, & modus. Necessitas jejunii pendet ex duplici lege, divina & humana: de lege divina testis est Ioël
Ioël.2. Propheta, qui ex parte Dei dicit: *Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejunio, & fletu, & planctu.* Idem habetur
Ion.3. ex Iona Propheta, qui testatur, Ninivitas ad placandum Deum prædicavisse jejunium & saccum; & tamen nulla tunc erat lex positiva de jejunio. Idem intelligi potest ex verbis Domini apud
Matt. 6. sanctum Matthæum: *Tu autem cùm jejunas, unge caput tuum, & faciem tuam lava, ne videaris hominibus jejunans, sed Patri tuo, qui est in abscondito; & Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi.*

Addamus unum vel alterum ex Patribus. Sanctus Augustinus sic loquitur
Epi.36 in Epistola ad Casulanum: *Ego in Euangelicis & Apostolicis litteris, totoq; Instrumento, quod appellatur Testamentum novum, animo id revolvens, video præceptum esse jejunium: quibus autem diebus non oporteat jejunare, & quibus oporteat, præcepto Domini vel Apostolorum non invenio definitum.* Sanctus Leo in Sermone de Iejunio decimi mensis, *Illa*, inquit, *quæ rerum futurarum figuras gerebant,*

bant, impletis quæ significavere, finita sunt, jejuniorum verò utilitatem novi Testamenti gratia non removit, & continentiam corpori atque animæ semper profuturam pia observatione suscepit. Quia sicut permanet ad intelligentiam Christianam, Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli servies, & cetera talia mandatorum; ita quod in eisdem libris de jejuniorum sanctificatione præceptum est, nulla interpretatione vacuatur. hæc sanctus Leo. qui non voluit significare, illis iisdem temporibus jejunandum esse Christianis quibus jejunabant Iudæi: sed præceptum jejunandi Hebræis traditum, observandum esse Christianis juxta determinationem eorum qui præsunt Ecclesiæ, quod ad tempus & modum attinet. Quæ autem illa determinatio sit, notius est omnibus quàm ut sit à me necesse declarari. Atque hæc de necessitate Iejunii.

Porrò fructus & utilitates Iejunii facilè demonstrabimus. Ac primùm, utilissimum est jejunium ad animam præparandam ad orationem & rerum cælestium contemplationem, ut Angelus Raphaël significavit, cùm ait: *Bona est oratio cum jejunio.* Sic Moyses quadraginta dierum jejunio animam præparavit, antequam ad colloquium Dei auderet accedere: sic Elias quadraginta dies jejunavit, ut cum Deo in monte Ho- *Exo. 34* *3. Reg 19.*

Horeb, eo modo quo poterat, colloqui
Da.10. posset: sic Daniel jejunio hebdomadarum trium præparatur ad revelationes Dei recipiendas: sic Ecclesia in profestis magnarum celebritatum jejunia instituit, ut Christiani paratiores reddantur ad vacandum rebus divinis. Porrò sancti Patres hanc ipsam utilitatem jejunii passim prædicant. Consulat Lector sanctum Athanasium in libro de Virginitate; sanctum Basilium in Oratione prima & secunda de Iejunio; sanctum Ambrosium in libro de Elia & jejunio; sanctum Bernardum in Sermone de Vigilia sancti Andreæ. Sed verba sancti Ioannis Chrysostomi ex Homilia prima in Genesim, quæ pauca & illustria sunt, non gravabor adducere. *Iejunium*, inquit Chrysostomus, *animæ nostræ alimentum est, leves ei pennas producit ut in sublime feratur, & summa contemplari queat.*

Altera utilitas Iejunii est ad carnem edomandam. & hoc nomine jejunium valdè placet Deo, cui placet ut carnem crucifigamus cum vitiis & concupiscentiis ejus, ut docet Apostolus in Epistola ad Galatas, qui etiam hac ipsa de
Gal.5. causa dicebat, *Castigo corpus meum, & in*
1. Cor. 9. *servitutem redigo, ne forte cùm aliis prædicavero, ipse reprobus efficiar.* Nam de Iejunio hæc verba exponunt Chrysostomus & Theophylactus in Commentario,

rio, & sanctus Ambrosius in Epistola ad Ecclesiam Vercellensem. Hanc utilitatem Iejunii prædicant sancti Patres, Cyprianus in Sermone de Iejunio, Basilius in oratione 1 de Iejunio, Chrysostomus Homilia prima in Genesim, Hieronymus in Epistola ad Eustochium de Custodia virginitatis, & Augustinus libro primo Confessionum capite trigesimo primo, & Ecclesia universa ad Officium Horæ Primæ canit ex Hymno sancti Ambrosii, *Carnis terat superbiam potus cibiq; parcitas.*

Tertia Iejunii utilitas est ad Deum colendum: honori enim sibi ducit Deus, cùm ejus causa jejunamus. Sic enim Apostolus loquitur in Epistola ad Romanos: *Obsecro vos, ut exhibeatis corpora* Ro. 12
vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum, Græcè λογικὴν λατρείαν, id est, *rationabilem cultum*. Et de hoc cultu loquitur sanctus Lucas, cùm de Anna vidua dicit: *Non* Luc. 2.
discedebat de templo, jejuniis & obsecrationibus serviens nocte ac die. Et ipsa magna Nicæna Synodus Canone quinto vocat jejunium Quadragesimæ, mundum & solemne munus, quod offertur ab Ecclesia Deo. quomodo etiam loquitur Tertullianus libro de Resurrectione carnis, ubi sacrificia Deo grata vocat seras & aridas escas. Et sanctus Leo in Sermone secundo de Iejunio decimi mensis,

mensis, *Pro consummata*, inquit, *perceptione omnium fructuum, dignissimè largitori eorum Deo continentiæ libamen offertur.* Denique sanctus Gregorius in Homilia sextadecima scribit, per Quadragesimale jejunium offerri Deo decimas & primitias vitæ nostræ.

Quarta utilitas Iejunii, est Satisfactio pro peccatis. Id primùm ostendunt exempla Scripturarum. Ninivitæ *Ion. 3.* jejunio Deum placaverunt, ut Ionas testatur. Idem Iudæi fecerunt, qui jeju- *1. Reg. 7.* nantes cum Samuele Deum placaverunt, & victoriam de hostibus retulerunt. Achab Rex impius, jejunio & ci- *3. Reg. 21.* licio Deum ex parte placavit. Hebræi *Iudith 4.* tempore Iudith & Esther non alio sacrificio, quàm jejunio, fletu & planctu *Esther 4.* apud Deum misericordiam invenerunt. Hanc eamdem doctrinam veteres Patres perpetuò docuerunt. Tertullianus in libro de Iejunio, *Sicut*, inquit, *primùm usus cibi perdidit, sic jejunium Deo satisfaciat.* Sanctus Cyprianus in Sermone de Lapsis, *Iram*, inquit, *& offensam Dei jejuniis & fletibus, sicut monet ipse, placemus.* Sanctus Basilius Oratione prima de Iejunio, *Pœnitentia*, inquit, *sine jejunio infructuosa & otiosa est; per jejunium satisfacit Deo.* Sanctus Ioannes Chrysostomus Homilia prima in Genesim, *Deus*, inquit, *veluti pater indulgens hanc nobis, quæ per jejunium fit, curationem invenit.*

Sanctus

Sanctus Ambrosius in lib. de Elia & jejunio, *Iejunium*, inquit, *culpæ mors, excidium delictorum, remedium salutis est.* Sanctus Hieronymus in Commentario ad caput tertium Ionæ, *Saccus*, inquit, *& jejunium arma sunt pœnitentiæ, auxilia peccatorum.* Sanctus Augustinus Sermone sexagesimo de Tempore, *Nemo*, inquit, *pro laude humana, sed pro peccatorum indulgentia jejunet.* Sanctus Leo Sermone quarto de Iejunio septimi mensis docet, jejunii sacrificio Deum placari. S. Bernardus Sermone sexagesimo sexto in Cantica, *Ego*, inquit, *interdum abstineo, sed abstinentia mea satisfactio est pro peccato, non superstitio pro impietate.*

Quinta denique utilitas Iejunii est, quòd est meritorium, & ad beneficia divina impetranda multùm valet. Anna 1. Reg 1.
uxor Elcanæ per jejunium, cùm esset sterilis, filium habere meruit. sic enim interpretatur sanctus Hieronymus libro secundo in Iovinianum illa verba Scripturæ, *Porrò illa flebat, & non capiebat cibum. Anna*, inquit, *inanem cibo ventrem filio meruit implere.* Sara item per jeju- Tob. 3.
nium triduanum à dæmone liberatur, ut scribitur in libro Tobiæ. Sed est insignis locus in Euangelio pro merito jejunii. sic enim Dominus loquitur: *Tu* Matt. 6.
autem cùm jejunas, unge caput tuum, & faciem tuam lava, ne videaris hominibus jejunans, sed Patri tuo qui est in abscondito; & Pa-

& Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi. Vbi verba illa, *reddet tibi*, significant, reddet tibi mercedem: nam opponuntur illis, *Exterminant facies suas ut appareant hominibus jejunantes: Amen dico vobis, quia receperunt mercedem suam.* Itaque hypocritæ jejunantes recipiunt mercedem suam, laudem humanam: justi jejunantes recipiunt mercedem suam, præmium divinum. Neque desunt clarissima sanctorum testimonia Patrum. Sanctus Ioannes Euangelista scripturus Euangelium, indixit solemne jejunium, ut gratiam rectè scribendi accipere mereretur, ut sanctus Hieronymus tradit Præfatione Commentariorum in Matthæum, & eum secutus venerabilis Beda in primum caput Ioannis. Tertullianus in libro de Iejunio, *Etiam*, inquit, *sacramentorum agnitionem jejunia de Deo merentur.* Sanctus Ambrosius in Epistola ad Ecclesiam Vercellensem, *Qui sunt*, inquit, *hi præceptores novi, qui meritum excludunt jejunii?* Sanctus Athanasius in libro de Virginitate, *Quisquis*, inquit, *ab immundo spiritu vexatur, certum habere debet, jejunio spiritus malos afflictos abscedere, vim jejunii metuentes.* Sanctus Basilius Oratione prima de Iejunio, *Iejunium*, inquit, *ad venturi sæculi mala fugienda, & ad assequenda bona utile est.* Sanctus Gregorius Nazianzenus in Oratione de Laudibus

sancti

sancti Cypriani, explicans quibus armis quædam sancta Virgo diabolum à se repulerit; *Iejunii*, inquit, *& humicubationis pharmacum objecit.* Sanctus Ioannes Chrysostomus Sermone primo de Iejunio, *Iejuna*, inquit, *quia peccasti; jejuna, ut non pecces; jejuna, ut accipias; jejuna, ut non pereant quæ accepisti.* Sanctus Hieronymus in libro adversus Iovinianum, ex proposito disputat de merito jejunii. Sanctus Augustinus Sermone sexagesimosecundo, *Iejunium*, inquit, *remedium est, aut præmium, hoc est, aut indulgentiam peccatorum, aut præmium regni cælestis acquirit.* Sanctus Leo Sermone primo de Iejunio septimi mensis, *Per humilitatem*, inquit, *jejunii contra omnes hostes nostros divinum meremur auxilium.*

Habemus igitur necessitatem & fructum jejunii: reliquus est modus; id est, ut breviter explicemus, quo modo sit jejunandum, ut jejunium nobis verè sit utile ad benè vivendum, ac per hoc etiam ad benè moriendum. Multi enim jejunant in diebus omnibus ab Ecclesia constitutis, videlicet in Vigiliis, in Quatuor temporibus, in Quadragesima: neque desunt qui sponte jejunent in Adventu, ut piè se præparent ad diem Natalis Domini: vel in sexta feria ob memoriam Passionis Dominicæ; vel in Sabbato ad honorem Virginis Deiparę. Sed utrùm ita jejunent ut verè fructus jeju-

jejunii consequantur, non sine causa quæri potest. Finis primarius jejunii, est mortificatio carnis, ut spiritus fortior evadat. Ad hunc finem necesse esset, modica & vili esca nutriri. Et quidem Mater Ecclesia hoc indicat, cùm jubet non bis in die, sed semel tantùm refici corpus; & refici non carnibus aut lacticiniis, sed herbis & leguminibus, & aliis levioribus escis. Duobus verbis id Tertullianus in libro de Resurrectione carnis expressit, cùm cibum jejunantium esse dixit feras & aridas escas. Certè illi ista non observant, qui qua die jejunant, non minùs comedunt in uno prandio, quàm aliis diebus in prandio simul & cœna: & qui in prandio illo tam pretiosa fercula ex variis pisciũ generibus, aliisque cibis ad gulam irritandam aptissimis præparant, ut non prandium lugentium & pœnitentium, sed cœnam nuptialem ad multam noctem perventuram parare videantur. Qui sic jejunant, fructus jejunii sine dubio non consequuntur.

Sed neque illi fructum jejunii consequuntur, qui quamvis minùs lautè & magis sobriè comedant, tamẽ in diebus jejunii non magis sibi temperant à ludis & jocis, à rixis & contentionibus, à cantu lascivo & immoderata lætitia; & quod gravius est, à flagitiis & facinoribus, quàm aliis diebus qui nõ sunt jeju-

jejunio consecrati. Audi quid Isaias Propheta de hoc hominum genere dicat: *Ecce in die jejunii vestri invenitur voluntas vestra, & omnes debitores vestros repetitis. Ecce ad lites & contentiones jejunatis, & percutitis pugno impiè. Nolite jejunare, sicut usque ad hanc diem, ut audiatur in excelso clamor vester.* Isa. 58 hæc Dominus in Hebræis reprehendit, quòd in diebus jejunii, qui sunt dies pœnitentiæ, voluntates suas, & non Domini voluntatem implere vellent: & quòd debitoribus suis non solùm debita dimittere nollent, sicut sibi à Deo dimitti postulabant; sed neque vellent dilationem aliquam debitoribus suis concedere. Item quòd tempus, quod jejunantes in oratione ad Deum consumere debuissent, in litibus profanis, imò & in contentionibus consumebant. Denique quòd non solùm, ut par erat in diebus jejuniorum, non vacabant spiritualibus studiis; sed peccata peccatis addentes, proximos suos impiè percutiebant. Hæc & similia cavere debent viri pii, si jejunia sua cupiunt esse Deo grata, & sibi utilia sic, ut sperare possint deinceps vitam bonam & mortem pretiosam. Restat Eleemosyna ex tribus operibus, quæ Angelus Raphaël apud Tobiam laudavit, & nobis omnibus ad imitandum proposuit.

CAP. IX.

De nono præcepto Artis benè moriendi, quod est de Eleemosyna.

DE Eleemosyna tria breviter explicanda sunt, necessitas, fructus, modus. Et quidem quòd aliquod sit præceptum de eleemosyna facienda, nemo umquam in dubium revocavit. Nam etiamsi nihil aliud haberemus, satis abundè sufficeret sententia Iudicis iustissimi & supremi, qui in extremo Iudicio iniquis dicet: *Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus. Esurivi enim, & non dedistis mihi manducare: sitivi, & non dedistis mihi potum; hospes eram, & non collegistis me; nudus, & non cooperuistis me; infirmus & in carcere, & non visitastis me.* Et paulò pòst addidit: *Quamdiu non fecistis uni de minoribus his, nec mihi fecistis.* Ex quo loco possumus intelligere, ad eleemosynam faciendam non teneri nisi eos qui possunt eam facere. Nam ipse etiam Dominus non legitur ista opera fecisse, sed solùm ex pecuniis sibi datis jussisse partem aliquam pauperibus donari; ut ex illo Euangelii loco potest intelligi, ubi cùm Dominus dixisset Iudæ, *Quod facis, fac citius*, existimaverunt discipuli, imperasse Dominum Iudę, ut ex loculis quos

Matt. 25.

Ioa. 13

quos portabat, egenis aliquid daret. Theologi tamen hoc præceptum contineri volunt in illo præcepto Decalogi; *Honora parentes*: alii in eo; *Non occides*. Sed non eſt neceſſe hoc præceptum in Decalogo contineri, cùm eleemoſyna pertineat ad Charitatem; præcepta Decalogi ſint præcepta Iuſtitiæ. Sed ſi omnia præcepta moralia revocari debeant ad Decalogum, probabilis eſt Alberti Magni ſententia, qui præceptum de eleemoſyna facienda revocat ad illud, *Non furaberis*; quoniam genus furti eſſe videtur, non tribuere pauperibus quod debemus. Sed probabilior videtur ſententia ſancti Thomæ, qui hoc præceptum reducit ad primum ſecundę tabulæ, *Honora parentes*. Honor enim parentum non intelligitur eo loco ſola reverentia; ſed præcipuè procuratio rerum neceſſariarum ad vitam, quæ eſt eleemoſyna quædam, quam debemus principali proximo noſtro, ut explicat S. Hieronymus in Commentario ad caput decimumquintum S. Matthæi. Ex quo intelligitur, deberi etiam eleemoſynam aliis proximis noſtris egentibus. Accedit, quòd præceptum de eleemoſyna non eſt negativum, ſed affirmativum: inter præcepta autem ſecundæ tabulæ nullum eſt affirmativum, niſi primum, quod eſt, *Honora parentes*. Sed de his fuſiùs diſputare non

In 4. Sent. d. 15. ar. 16.

2. 2. q. 32. art. 5.

est hujus loci. Atque hæc de necessitate eleemosynæ.

Iam verò fructus eleemosynæ copiosissimus est. Primùm enim eleemosyna liberat à morte sempiterna, sive id fiat per modum satisfactionis, sive per modum dispositionis ad gratiam, sive aliquo alio modo. Id enim manifestè docent Scripturæ divinæ. In libro Tob. 4. Tobiæ sic legimus: *Eleemosyna ab omni peccato, & à morte liberat, & non patietur animam ire in tenebras.* & in eodem libro Angelus Raphaël disertis verbis Tob. 12 ait: *Eleemosyna à morte liberat, & ipsa est quæ purgat peccata, & facit invenire misericordiam & vitam æternam.* & Da- Dan. 4 niel ad Regem Nabuchodonosor ait: *Quamobrem, Rex, consilium meum placeat tibi, & peccata tua eleemosynis redime, & iniquitates tuas misericordiis pauperum.*

Deinde eleemosyna, si fiat ab homine justo, & ex vera charitate, meritum habet æternæ vitæ; cujus veritatis testis erit Christus Iudex vivorum & mortuorum, cùm in Iudicio dicet: Matth. 25. *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis Regnum à constitutione mundi. Esurivi enim, & dedistis mihi manducare,* &c. & infrà: *Quamdiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis.*

Tertiò, eleemosyna vim habet cujusdam baptismi, peccata videlicet quoad culpam & pœnam simul delendi,

di, dicente Ecclesiastico: *Ignem arden-tem extinguit aqua, & eleemosyna resistit peccatis.* Ecel, 3. Aqua enim penitus extinguit, ut nec fumus quidem supersit. atque hoc ipsum sancti Patres docent, Cyprianus, Ambrosius, Chrysostomus, Leo. Sanctus Cyprianus in Sermone de Eleemosyna sic ait: *Sicut lavacro aquæ salutaris, gehennæ ignis extinguitur, ita eleemosynis atque operibus justis delictorum flamma sopitur.* Sanctus Ambrosius in Sermone trigesimoprimo, *Eleemosyna,* inquit, *quodam modo animarum aliud est lavacrum, sicut ait Dominus: Date eleemosynam, & omnia munda sunt vobis; nisi, quod salva fide dixerimus, indulgentior est eleemosyna quàm lavacrum; lavacrum enim semel datur, & semel veniam pollicetur: eleemosynam autem quoties feceris, toties veniam promereris.* Sanctus Ioannes Chrysostomus Homilia 25. in Acta Apostolorum, *Non est,* inquit, *peccatum, quod non possit purgare eleemosyna, quódve non possit exstinguere.* Sanctus Leo Sermone quinto de Collectis, *Eleemosynæ,* inquit, *peccata delenti mortem perimunt, & pœnam perpetui ignis exstinguunt.* Hæc sanè magna est eleemosynæ prærogativa, & deberet omnes homines ad amorem eleemosynæ inflammare. Sed hoc non de quacumque eleemosyna intelligendum esse videtur, sed de illa dumtaxat, quæ ex magna con-

tritione & magno charitatis ardore procedit; qualis fuit sanctæ Mariæ Magdalenæ, quæ lacrymis contritionis rigavit pedes Domini, & eleemosyna unguenti pretiosissimi pedes eosdem inunxit.

Quartò, Eleemosyna fiduciam auget apud Deum, & gaudium spirituale producit. Quamvis enim id commune sit eleemosynæ cum omni opere bono; tamen præcipuè convenit eleemosynæ, cùm per eam Deo simul & proximo gratum præstemus obsequium; & sit opus, quod non obscurè, sed apertissimè dignoscitur esse bonum. Hinc est illud
Tob. 4. Tobiæ: *Fiducia magna erit coram summo Deo eleemosyna omnibus facientibus eam.*
Heb. 10 & illud Apostoli: *Vinctis compassi estis; nolite itaque amittere confidentiam vestram.* Denique sanctus Cyprianus in Sermone de Eleemosyna, eleemosynam vocat solatium grande credentium.

Quintò, Eleemosyna conciliat benevolentiam multorum, qui pro benefactoribus Deum precantur, eisque vel gratiam conversionis, vel donum perseverantiæ, vel incrementum gratiæ & gloriæ impetrant. Nam his omnibus modis intelligi potest verbum illud
Luc. 16 Domini, *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut, cùm defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.*

Sextò, Eleemosyna dispositio est ad gra-

gratiam justificantem. De hoc fructu loquitur Salomon in Proverbiis, ubi dicit: *Eleemosynis & fide delicta purgantur.* Prov. 15. Et Dominus audita liberalitate Zacchæi dicentis: *Ecce dimidium bonorum meorum do pauperibus, & si quid aliquem defraudavi, reddo quadruplum;* Luc. 19 ait: *Hodie salus domui huic facta est.* Denique in Actis Apostolorum legitur dictum fuisse Cornelio nondum Christiano, qui erat eleemosynarum multarum largitor: *Eleemosynæ tuæ ascenderunt in memoriam in conspectu Dei.* Act. 10. Ex quo loco probat sanctus Augustinus, Cornelium per eleemosynas impetrasse à Deo gratiam Fidei Christianæ, & perfectæ justificationis. Lib. 1. de Præd. Sanctorũ. c. 7.

Septimò denique, Eleemosyna sæpè causa est ut crescant bona temporalia. Id quod affirmat Sapiens cùm dicit: *Fœneratur Domino qui miseretur pauperis.* Pro. 19 & rursum: *Qui dat pauperi, non indigebit.* Pro. 28 Idem exemplo suo Dominus docuit, cùm jussit discipulis, ut quinque panes & duos pisces quos solos habebant, distribuerent turbis; & effecit Ioan. 6 ut reciperent duodecim cophinos plenos fragmentorum panum & piscium, qui ad multos dies illis sufficere potuerunt. Tobias quoque qui bona sua cum pauperibus liberaliter communicabat, ingentes divitias brevî cõsecutus est. Vidua quoque Sarephtana, quæ 3. Reg. 17.

modicum farinæ & olei Eliæ Prophetæ in eleemosynam tribuit, id ex beneficio Dei consecuta est, ut ad longum tempus farina & oleum ei non defuerit. Exempla prætereà plurima & dignissima quæ legantur, extant apud Gregorium Turonicum libro quinto Historiæ Francorum, apud Leontium in Vita sancti Ioannis Eleemosynarii, apud Sophronium in Prato spirituali capite 185 & 201. Idem confirmat sanctus Cyprianus in Sermone de Eleemosyna, & sanctus Basilius in Oratione ad divites; ubi eleganti similitudine comparat divitias aquis puteorum, quæ si frequenter hauriantur, semper meliores & copiosiores scaturire solent; si verò immotæ conserventur, decrescunt atque putrescunt. Hæc avari divites non libenter audient, & vix credent; sed post hanc vitam intelligent, & vera esse credent, quando intelligere vel credere nihil proderit.

Superest ut de modo largiendi eleemosynas aliquid scribamus: id enim præ omnibus aliis rebus necessarium est, ut piè sanctéque vivamus, & felicissimè moriamur. Primùm igitur necesse est, ut eleemosynas faciamus intentione rectissima placendi Deo, non ad captandam auram popularem. Id enim Dominus noster disertis verbis docet, cùm ait: *Cùm facis eleemosynam,* *noli*

Matt. 6.

noli tuba canere. & nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua. Explicat hunc lo- *Tract.* cum sanctus Augustinus in Explica- 6. tione Epistolæ sancti Ioannis, ubi per sinistram, intelligit intentionem faciendi eleemosynam propter honorem temporalem, vel aliud quodcumque temporale lucrum: per dexteram, significari dicit intentionem faciendi eleemosynam propter vitam æternam, propter gloriam Dei, propter proximi charitatem.

Deinde, facienda est eleemosyna promptè, facilè, ut non videatur extorta precibus, nec differatur de die in diem, si statim fieri possit. *Ne dicas*, in- *Pro.* 3. quit Sapiens, *Vade, & revertere; cras dabo tibi: cùm statim possis dare.* Abra- *Gen.* 18. ham amicus Dei rogat hospites ut ad se divertant, non expectat ut ab eis rogetur. Quod idem fecit nepos ejus *Gen.* justus Lot. Sic etiam Tobias non ex- 19. *Tob.* 2. pectabat pauperes ut ad se venirent, sed ipse eos quærebat.

Tertiò requiritur, ut eleemosyna fiat hilariter, non cum tristitia. *In omni dato,* inquit Ecclesiasticus, *hilarem fac vultum tuum.* *Eccli.* 35. Et Apostolus: *Non ex tristitia, aut ex necessitate: hilarem enim datorem* 2. *Cor.* 9. *diligit Deus.*

Quartò, necesse est ut eleemosyna fiat humiliter, sic ut intelligat homo dives, se plus accipere quàm dare: de

Lib. 21 Moral. c. 14. qua re sic loquitur sanctus Gregorius: *Multùm ad edomandam dantis superbiam valet, si cùm terrena tribuit, verba sollicitè Magistri cælestis penset, qui ait: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut, cùm defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Si enim eorum amicitiis æterna tabernacula acquirimus; dantes proculdubiò pensare debemus, quia patronis potius munera offerimus, quàm egenis dona largimur.*

Quintò, opus est ut eleemosyna abundanter tribuatur pro modo facultatum. sic enim docet Tobias insignis eleemosynarius: (Tob. 4.) *Quo modo*, inquit, *potueris, ita esto misericors: si multum tibi fuerit, abundanter tribue; si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impertiri stude.* (2. Cor. 8.) & Apostolus docet, eleemosynam esse dandam ut benedictionem, non ut avaritiam. & sanctus Ioan. Chrysostomus addit: *Non dare, sed copiosè dare, eleëmosyna est.* Et in eodem Sermone addit, eos qui audiri (Serm. 37. ad pop. Antioch.) volunt, cùm Deo dicunt, *Miserere mei Deus secundùm magnam misericordiam tuam*; debere etiam misereri pauperum secundùm magnam eleemosynam suam.

Postremò, necesse est super omnia alia, ut qui vult salvus esse, ac per hoc benè mori, ut diligenter investiget, vel per se legendo & meditando, vel per homines verè doctos & pios, an divitię super-

ſupervacaneæ poſſunt abſque peccato retineri, aut ſint neceſſariò dandæ pauperibus: & rurſum, quæ ſint appellandæ divitiæ ſupervacaneæ, quæ neceſſariæ. Fieri enim poteſt, ut alicui mediocres opes ſupervacaneæ ſint, alteri ingens copia divitiarum planè neceſſaria eſſe videatur. Et quoniam Opuſculum hoc meum non requirit nec patitur Scholaſticarum quæſtionum prolixitatem, annotabo hîc breviter loca Scripturarum ſanctarum, & Doctorum, tum veterum tum recentiorum, & finem huic diſputationi imponam.

Loca Scripturæ ſunt, Matthæi ſexto: *Non poteſtis Deo ſervire & mammonæ*. Lucæ tertio: *Qui habet duas tunicas, det non habenti; & qui habet eſcas, ſimiliter faciat*. Lucæ duodecimo dicitur diviti habenti multa bona, ut vix ſciret ubi ea reponeret: *Stulte, hac nocte animam tuam repetunt à te*. Quæ verba ſic exponit ſanctus Auguſtinus in libro 50 Homiliarum, Homilia ſeptima, ut ille dives perierit in æternum, quia ſupervacaneas opes retinuerit.

Loca ſanctorum Patrum præcipua hæc ſunt. Sanctus Baſilius in Oratione ad divites, *At tu*, inquit, *nónne ſpoliator es, qui quæ diſpenſanda accepiſti, propria reputas?* & paulò pòſt, *Quocircà*, inquit, *tot pauperibus injuriam facis, quot dare*

dare valeres. Sanctus Ambrosius Sermone 81. *Quid*, inquit, *injustum est, si cùm aliena non invadam, propria diligenter servem? O impudens dictum! propria dicis? quæ?* & infrà: *Non minus est criminis, quàm habenti tollere, cùm possis & abundes, indigentibus denegare.* Sanctus Hieronymus in Epistola ad Hedibiam quæst. prima, *Si plus*, inquit, *habes, quàm tibi ad victum & vestitum necessarium est; illud eroga, & in illo debitricem esse te noveris.* Sanctus Ioannes Chrysostomus Homilia 34. ad populum Antiochenum. *Numquid*, inquit, *tua possides? res pauperum tibi sunt creditæ; sive ex laboribus justis, sive ex hereditate paterna possideas.* Sanctus Augustinus Tractatu in Psalmum 147. *Superflua*, inquit, *diviti, necessaria sunt pauperi: res alienæ possidentur, cùm superflua possidentur.* Sanctus Leo in Sermone quinto de Collectis, sic ait: *Terrenæ & corporeæ facultates ex Dei largitate proveniunt, ut meritò rationem eorum quæsiturus sit, quæ non magis possidenda quàm dispensanda commisit.* Sanctus Gregorius in tertia Parte Pastoralis curæ, admonitione vigesima secunda, *Admonendi sunt*, inquit, *qui nec aliena appetunt, nec sua largiuntur, ut sciant sollicitè, quòd ea, de qua sumus, cunctis hominibus terra communis est, & idcircò alimenta quoque omnibus communiter profert; & incassum*

se

se innocentes putant, qui commune Dei munus sibi privatim vendicant. Sanctus Bernardus in Epistola ad Henricum Archiepiscopum Senonensem sic ait: *Nostrum est, pauperes clamant, quod effunditis: nobis crudeliter subtrahitur quod vos inaniter expenditis.* Sanctus Thomas in secunda secundæ quæstione sexagesimasexta, articulo septimo, *Res*, inquit, *quas aliqui superabundanter habent: ex naturali Iure debentur pauperum sustentationi.* & quæstione 87. art. 1. *Dominus*, inquit, *non solùm decimam partem, sed omnia superflua pauperibus jubet exhiberi.* Denique idem Auctor scribens in quartum librum Sententiarum ad quintamdecimam distinctionem, testatur hanc ipsam esse doctrinam communem omnium Theologorum. Addo hoc loco, quòd si quis fortè contendere velit, ex rigore Iuris non esse supervacanea danda pauperibus; tamen negare non poterit, saltem ex charitate id esse faciendum. Parum autem refert utrùm quis ex defectu justitiæ, aut defectu charitatis in gehennam descendat.

CAP.

CAP. X.

De decimo præcepto Artis benè moriendi, quod est de Sacramento Baptiſmi.

EXplicatis virtutibus præcipuis quæ docent artem benè vivendi, addemus nunc pauca ex doctrina Sacramentorum, quæ non minùs adjuvant ad eamdem artem benè vivendi feliciter addiſcendam. Sacramenta à Chriſto Domino inſtituta, ſeptem numerantur, Baptiſmus, Confirmatio, Euchariſtia, Pœnitentia, Ordo, Matrimonium, Extrema unctio. Quæ ſunt veluti inſtrumenta divina, quibus utitur Deus per miniſterium ſervorum ſuorum ad gratiam divinam conſerendam, vel augendam, vel reſtituendam; ut homines liberati à ſervitute diaboli, & tranſlati ad honorem filiorum Dei, ad beatitudinem ſempiternam cum Angelis ſanctis aliquando perveniant. Ex his igitur ſanctiſſimis Sacramētis propoſitum nobis eſt breviter demonſtrare, quis in arte benè vivendi proficiat, quis deficiat; ut inde poſſit intelligi, quis ad felicem mortem aſpirare poſſit; quis econtrariò mortem infelicem expectare debeat, niſi vitam moreſque commutet.

Ordiamur à primo Sacramento. Bapti-

ptiſmus primum eſt in Sacramentis, & jure dicitur janua Sacramentorum, quoniam niſi Baptiſmus præcedat,non eſt ullus homo idoneus ad Sacramenta cetera ſuſcipienda. In Sacramento Baptiſmi hi ritus ſervantur. Primùm omnium debet, qui baptizandus eſt, per ſe vel per alium confiteri Fidem Catholicam. Deinde, abrenuntiare debet diabolo, & pompis ejus, & operibus ejus. Tertiò, baptizandus eſt in Chriſto, in quo Baptiſmo transfertur à ſervitute diaboli ad gratiam filiorum Dei; & peccatis omnibus deletis accipit dona cæleſtis gratiæ, per quæ filius Dei adoptivus, & heres Dei, & coheres Chriſti conſtituitur. Quartò, datur ei ſtola candida, & jubetur eam puram & nitidam conſervare uſque ad mortem. Quintò, datur quoq; candela accenſa,quæ ſignificat opera bona,quæ debet adjungere dum vivit ad innocentiam vitæ,quam ſignificat ſtola candida paulò antè ſuſcepta. Sic enim loquitur Dominus in Euangelio: *Sic luceat lux* Matt. 5. *veſtra coram hominibus, ut videant opera veſtra bona, & glorificent patrem veſtrum qui in cælis eſt.*

Hi ſunt præcipui ritus, quibus utitur Eccleſia in conferendo Baptiſmo. Omitto enim ceteros, qui ad rem noſtram non pertinent. Ex his poterit unuſquiſque intelligere, an benè vixerit à

ſuſce-

suscepto Baptismo usque ad annum quem nunc agit. Ego verò vehementer suspicor, paucos esse inveniendos qui omnia impleverint, quæ vel se facturos promiserint, vel certè implere de-

Matth. 20. buerint: *Multi enim sunt vocati, pauci verò electi*; & *angusta est via quæ ducit*

Matth. 7. *ad vitam, & pauci inveniunt eam.*

Incipiamus à Symbolo Fidei; quot sunt homines rustici, vel mendici, vel opifices artium infimarum, qui Symbolum Fidei vel non tenent memoria, vel numquam didicerunt, vel sciunt quidem verba sonare, sed sententiam non percipiunt? Et tamen in Baptismo, per patrinos, ad singulos articulos credere se responderunt. At si Christus

Ephes. 3. per fidem habitare debet in cordibus nostris, ut Apostolus Paulus docet; quo modo habitabit in cordibus eorum, qui vix per linguam sonare possunt verba Symboli, & in corde nihil prorsus habent? & si Deus fide purifi-

Act. 15. cat corda nostra, ut Apostolus Petrus loquitur; quàm sordidum erit cor illorum, qui fidem Christi corde non perceperunt, quamvis Baptismum in carne perceperint? Loquor autem de adultis, non de infantibus. Infantes enim per habitum gratiæ, fidei, spei & charitatis justificantur: sed cùm adoleverint, Fidei Symbolum discere,

Rom. 10. & Fidem Christianam corde credere debent

debent ad justitiam, & ore confiteri tenentur ad salutem; ut Apostolus apertissimè docet in Epistola ad Romanos.

Veniamus ad alterum ritum. Christiani omnes vel per se, vel per patrinum, interrogati an abrenuntient diabolo, & pompis ejus, & operibus ejus; respondent, Abrenuntio. At quàm multi sunt qui verbo abrenuntiant, reipsa non abrenuntiant? quin potiùs, quàm pauci sunt, qui pompas & opera diaboli non toto corde diligant & sequantur? Et tamen Deus omnia videt, & irrideri non potest. Ergo qui benè vivere cupit, & benè mori desiderat, ingrediatur in cubiculum cordis sui, & non seipse fallat, sed seriò & attentè cogitet & recogitet, an pompis mundi hujus delectetur, an operibus diaboli, quæ sunt peccata, in corde suo, & in factis dictisque suis locum dederit. Sic enim vel conscientia bona eum consolabitur, vel conscientia mala ad pœnitentiam eum adducet.

In tertio ritu manifestatur nobis beneficium Dei tam sublime, tam profundum, tam longè lateque patens, ut si totos dies & totas noctes consumeremus in ejus admiratione, & agendis pro eo gratiis Deo, nihil dignum tanto beneficio præstaremus, Deus bone! quis capiat, quis non obstupescat, quis non

totus in pias lacrymas convertatur, si cogitet, hominem ad inferos jure damnatum, repentè per Christi Baptismum transire de captivitate miserrima ad jus Regni felicissimi? Sed quantò est hoc beneficium majus, tantò est etiam plurimorum hominum ingratitudo magis detestanda; cùm pauci sint qui vix ad usum rationis pervenerunt, cùm incipiunt Deo beneficium tam admirandum quasi renũtiare, & in servos se ipsos diabolo tradere. Quid enim est, in prima adolescentia concupiscentiam carnis, concupiscentiam oculorum & superbiam vitæ sectari, nisi cum diaboló amicitiam & fœdus contrahere, Christum Dominum re & factis abnegare? Rari sunt, qui auxilio Dei singulari præventi, gratiam Baptismi diligenter custodiunt, &, ut loquitur Ieremias, jugum Domini portare incipiunt *ab adolescentia sua*. Sed nisi vel gratiam Baptismi diligenter conservemus, vel per veram pœnitentiam iterùm diabolo renuntiemus, & ad Christi servitutem revertamur, & in ea ad mortem usque perseveremus; nec benè vivere, nec à mala morte liberari poterimus.

Thren. 3.

Quartus ritus in eo positus est, ut stolam candidam baptizatus accipiat, eamq́ue ferre jubeatur quousq́; ad conspectum Domini veniat. Quo ritu significari diximus vitæ innocentiam, per

Baptismi

Baptiſmi gratiam comparatam, diligentiſſimè conſervandam eſſe uſque ad mortem. Sed quis explicet, quantæ ſint inſidiæ diaboli, hoſtis perpetui generis humani, qui nihil magis procurat, quàm veſtem illam maculis omnis generis aſpergere? Itaque pauciſſimi reperiuntur, qui ſi diutiùs vixerint, ſordes peccatorum evadant. Certè ſanctus David beatos immaculatos in via eſſe pronuntiavit. Sed quò difficultas major eſt in via ſordida ſine maculis incedere, tantò glorioſior erit palma & corona innocentis vitæ. Debent igitur omnes, qui benè vivere & beatè mori deſiderant, veſtem innocentiæ totis viribus candidam ſervare. Sed ſi fortè illi maculæ aliquæ adhæſerint, debent iterùm atque iterùm eam in Sanguine Agni dealbare; quod fit per veram contritionem, & per lacrymas pœnitentiæ. Certè ſanctus David cùm peccatum ſuum longo tempore defleviſſet, reſpiravit in ſpem gratiæ, & Domino gratias agens confidenter dixit: *Aſperges me hyſſopo, & mundabor: lavabis me, & ſuper nivem dealbabor.*

Pſalm. 118.

Pſ. 50.

Poſtremus ritus eſt, cereum lucentem accipere, manibuſque illum geſtare; id quod, ut ſuprà diximus, nihil ſignificat aliud niſi opera bona, quę ad innocentiam vitæ adjungenda ſunt. Quæ ſint autem opera bona quæ faciẽda ſunt

ab hominibus renatis per Baptismum in Christo, exemplo suo docet Apostolus, cùm dicit: *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi: in reliquo reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus Iudex.* His paucis verbis brevissimè numerata sunt omnia bona opera, quæ à renatis per Baptismum in Christo facienda sunt. Oportet enim fortiter dimicare adversus tentationes diaboli, qui *tamquam leo rugiens circuit, quærens quem devoret.* Oportet etiam cursum bonorum operum consummare in observatione mandatorum Domini, juxta illud Psalmi; *Viam mandatorum tuorum cucurri, cùm dilatasti cor meum.* Oportet denique fidem Domino nostro servare in multiplicandis talentis, vel in colenda vinea, vel in villicatione commissa, vel in præfectura familiæ nobis imposita, vel in aliis quibuscumque negotiis nobis à Domino commendatis. Voluit enim sapientissimus Dominus nos quidem, ut filios adoptivos, ad hereditatem cælestem admittere; sed ut id cum majore gloria sua & nostra fieret, placuit divinæ sapientiæ suæ, ut bonis operibus ex gratia ipsius & libero arbitrio nostro factis, cælestem hereditatem, id est, sempiternam beatitudinem mereremur. Itaque opulentissima & gloriosissima illa hereditas non dabi-

2. Tim. 4.

1. Pet. 5.

Ps. 118

dabitur dormientibus, vel otiantibus, vel ludentibus; ſed vigilantibus, laborantibus, & ad finem uſque vitæ in opere bono perſeverantibus.

Diſcutiat ergo unuſquiſque opera ſua, & vitam ac mores ſuos diligenter examinet, ſi vult benè vivere & feliciter mori: & ſi conſcientia ſua teſtimonium ſibi reddit quòd bonum certamen certaverit cum vitiis & concupiſcentiis, & cum omnibus tentationibus ſerpentis antiqui; & quòd curſum feliciter conſummaverit in omnibus mandatis & juſtificationibus Domini ſine querela; & quòd fidem Domino ſervaverit in omnibus officiis vel præfecturis ſibi commiſſis; ſecurus exultet, & cum Apoſtolo dicat: *Repoſita eſt mihi corona juſtitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die juſtus Iudex.* 2.Ti.4 Quòd ſi conſcientia accuratè diſcuſſa teſtetur, in certamine cum hoſte generis humani non leviter ſe vulneratam, & ignita jacula uſque ad animam penetraſſe, idq; non ſemel, ſed ſæpiùs; & quòd in curſu operum bonorum ſæpè defecerit, & non ſolùm alacriter non cucurrerit, ſed præ laſſitudine in via ſederit, vel jacuerit: & denique fidem Domino in negotiis ſibi commiſſis non ſervaverit, ſed partem lucri ſibi abſtulerit vel inanis gloria, vel acceptio perſonarum, vel aliquid hujuſmodi; ad remedium pœnitē-

tiæ, atque ad ipſum Deum, ut medicum, ſine interpoſita mora recurrat, & non differat hoc negotium negotiorum omnium maximum in aliud tempus; quia mortis neque diem ſcimus neque horam.

CAP. XI.

De præcepto undecimo Artis benè moriendi, quod eſt de Confirmatione.

POſt Sacramentum Baptiſmi ſequitur Sacramentum Confirmationis, ex quo duci poteſt documentum ad benè vivendum non minùs accommodatum, quàm ex Baptiſmo: quamvis enim Baptiſmi Sacramentum ſit magis neceſſarium quàm Sacramentum Confirmationis; tamen Sacramentum Confirmationis nobilius eſt quàm Sacramentum Baptiſmi. Id quod intelligi poteſt ex miniſtro, ex materia, & ex effectu. Miniſter ordinarius Baptiſmi eſt Preſbyter, vel Diaconus; & in tempore neceſſitatis quilibet homo; miniſter Confirmationis ordinarius eſt Epiſcopus; & ex diſpenſatione Summi Pontificis ſolus Presbyter. Materia Baptiſmi eſt aqua naturalis; materia Confirmationis eſt oleum pretioſum miſtum balſamo, & ab Epiſcopo conſecratum. Effectus Baptiſmi eſt gratia & character, qualis

requi-

requiritur ad procreandum infantem ſpiritualem, juxta illud S. Petri: *Sicut modò geniti infantes lac concupiſcite.* Effe- 1. Pet. 2.
ctus Confirmationis eſt gratia & character, qualis requiritur ad creandum militem Chriſtianum ad pugnandum adverſus hoſtes inviſibiles, juxta illud ſancti Pauli: *Non eſt nobis colluctatio ad-* Eph. 6.
verſus carnem & ſanguinem; ſed adverſus principes, & poteſtates, adverſus mundi rectores tenebrarum harum, contra ſpiritualia nequitiæ in cæleſtibus. Denique in Baptiſmo datur infantibus guſtus ſalis; in Confirmatione infligitur alapa, ut diſcat miles Chriſtianus pugnare non feriendo, ſed patiendo.

Sed ut faciliùs intelligamus quod ſit officium hominis Chriſmate inuncti, hoc eſt, militis Chriſtiani; videndum eſt quid acceperint Apoſtoli in ſua cõfirmatione, quæ data eſt eis in die Pentecoſtes. Apoſtoli enim non fuerunt confirmati propriè per Sacramentum Chriſmatis, ſed acceperunt à Chriſto Principe Sacerdotum effectum Sacramenti ſine Sacramento. Acceperunt autem tria dona, ſapientiam, eloquentiam, & charitatem in altiſſimo gradu, & prætereà donum miraculorum, utiliſſimum ad convertendos infideles ad fidem. Atque hæc dona ſignificaverunt igneæ linguæ, quæ in die Pentecoſtes apparuerunt, & ſonitus vehemens qui

ſimul auditus eſt: ſiquidem lumen ignis ſapientiam, calor ejuſdem ignis charitatem, figura linguæ eloquentiam, & ſonitus vehemẽs donum miraculorum ſignificabant. Sacramentum noſtræ Cõfirmationis non adfert ſecum donum variarum linguarum, neque donum miraculorum; quoniam hæc neceſſaria erant non pro ipſorum Apoſtolorum utilitate & perfectione, ſed pro converſione infidelium: ſed adfert donum ſapientiæ ſpiritualis, & donum charitatis, quæ *benigna & patiens eſt*; & in ſignum hujus patientiæ, quæ eſt virtus rariſſima & pretioſiſſima, alapam dat Epiſcopus publicè homini confirmato; nimirum, ut intelligat ſe militem Chriſti eſſe creatum, non ad percutiendum, ſed ad patiendum; non ad injurias inferendas, ſed ad tolerandas. Sic enim pugnatur in Chriſtiana militia non adverſus homines quos videmus, ſed adverſus dæmones quos non videmus. Sic enim pugnavit & vicit Imperator noſter Chriſtus, qui cruci affixus debellavit aëreas poteſtates; & ſic pugnabant Apoſtoli recèns confirmati, qui flagellis graviter cæſi in concilio Iudæorum, *ibant gaudentes à conſpectu concilii, quoniam digni habiti* erant *pro nomine Ieſu contumeliam pati.* Hæc videlicet eſt gratia Sacramenti Confirmationis, id efficere, ut homo cæſus injuſtè, non cogitet de vin-

1. Cor. 13.

Act. 5.

vindicta, sed gaudeat se propter justitiam injuriam pati.

Ingrediatur nunc homo confirmatus in cor suum, & diligenter attendat an dona Spiritus sancti, ac præcipuè sapientiam & fortitudinem, in corde suo inveniat. Attendat, inquam, an acceperit sapientiam Sanctorum, quæ magni facit bona æterna, & contemnit temporalia; & fortitudinem militum Christi, qui injurias accipiunt libentiùs quàm faciunt. Ac ne fortè decipiatur, descendat ad praxim, examinet conscientiam suam. Nam si verè inveniat se promptum ad eleemosynas faciẽdas, non ad opes cumulandas: & si passus injuriam de ultione non cogitavit, sed facillimè & libentissimè injuriam cõdonavit; jure poterit in spiritu exultare, ut qui pignus in corde suo habeat spiritus adoptionis filiorum Dei. Sed si post acceptum Confirmationis Sacramentum, non minùs cupidum, non minùs avarum, non minùs iracundum, non minùs impatientem esse se videat; & re-ipsa difficulter patiatur sibi nummum aureum vel argenteum exire de marsupio ad pauperem reficiendum; & contrà, si pronum se cernat esse ad omnes captandas lucri occasiones: & rursus, si facilem se cognoscat ad iram, pronum ad ultionem, & etiam ab amicis rogatus ut offensionem remittat, exo-

rari se non patiatur: quid hinc colligere poterit nisi se Sacramentum accepisse, gratiam Sacramenti nō accepisse?

Hæc dixerim pro iis qui majores natu sunt, cùm ad hoc Sacramentum suscipiendum accedunt: nam qui in prima ætate vix doli capaces ad Confirmationem accedunt, iis dona & virtutes infundi credendum est, cùm nihil sit quod impediat. Sed timendum est illis, ne supervenientibus criminibus, & pœnitentia in longum tempus dilata, spiritum in Confirmatione susceptum extinguant, id est, Spiritus sancti gratiam amittant. Sic enim intelligitur quod monet Apostolus, *Spiritum nolite extinguere*. Ille enim, quod ad se attinet, Spiritum sanctum extinguit, qui gratiam Dei in se extinguit.

1. Thess. 5.

Qui ergo cupit semper benè vivere, ut ei contingat semel benè mori; Sacramentorum gratiam magnifaciat, quæ sunt vasa cælestium thesaurorum; ac præsertim Sacramenta illa magnifaciat, quæ semel amissa inveniri nullo modo queunt, quale est Sacramentum Confirmationis, in quo thesaurus incomparabilis bonorum accipitur. Quamvis enim character Sacramentorum deleri non possit; tamen character sine gratiæ donis, non solatium aliquod adferet, sed pœnam confusionis augebit.

CAP.

CAP. XII.

De duodecimo præcepto Artis benè moriendi, quod est de Eucharistia.

SAcrosancta Eucharistia Sacramentum est omnium maximum, in quo non sola gratia copiosissimè, sed ipse auctor gratiæ continetur. Vt autem homo Christianus, quòd attinet ad hoc Sacramentum, benè vivat, & suo tempore benè moriatur; duo necessaria sunt. Vnum, ut aliquando hoc sacrosanctum alimentum sumat, dicente Domino: *Nisi manducaveritis carnem Fi-* Ioan. 6
lii hominis, non habebitis vitam in vobis. Alterum, ut dignè cibum tam eximium manducet, dicente Apostolo in Epistola ad Corinthios: *Qui manducat* 1. Cor.
& bibit indignè, judicium sibi manducat 11.
& bibit, non dijudicans corpus Domini. Est autem quæstio, quàm frequenter expediat hunc cibum sumere: & rursum, quænam sit habenda sufficiens præparatio, ut dignè, aut certè non indignè ad hoc cæleste convivium accedamus.

De priore quæstione habemus, plures ac diversas fuisse in Ecclesia Catholica consuetudines. In Ecclesia primorum temporum frequentissimè fideles communicabant Corpori Dominico. Nam ideò S. Cyprianus in Sermone

de Oratione Dominica, qui est sextus in ordine, explicat de sacra Eucharistia verba illa, *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*; ac docet, quotidie sumendam esse Eucharistiam, nisi quis legitimo impedimento prohibeatur. Posteà tamen charitate refrigescente, ad annos integros non pauci sacram Communionem differebant. Hinc Innocentius Pontifex Tertius decretum illud edidit, ut saltem annis singulis in Feriis Paschalibus omnes tam mares quàm feminæ sacram Eucharistiam percipere tenerentur. Videtur autem communior Doctorum sententia, valdè pium & laudabile esse, ut qui Sacerdotes nō sunt, singulis Dominicis diebus, & Festis adhuc celebrioribus ad sacrosanctam Eucharistiam accedere non graventur. Celebris est apud Scriptores sententia illa, quasi à sancto Augustino prolata: *Quotidie Eucharistiam accipere nec laudo nec reprehendo: omnibus tamen diebus Dominicis communicandum suadeo, & hortor.* Quamvis autem liber de Ecclesiasticis dogmatibus, unde hæc sententia petita est, non videatur esse sancti Augustini, tamen vetusti Auctoris est, neque contraria doctrinæ sancti Augustini, qui in Epistola ad Ianuarium apertissimè docet, neque illos errare qui quotidie arbitrantur esse communicandū; neque illos qui non quotidie, sed rariùs com-

Cap. Omnis, de pœnit. & remiss.

Epist. 118.

communicandum eſſe cenſent. Certè qui hoc docet, nullo modo reprehenderet eos qui mediam ſententiam eligerent, ut ſaltem ſingulis diebus Dominicis ad hoc Sacramentum accederent. Eamdem ſententiam placuiſſe ſancto Hieronymo, intelligi poteſt ex Commentario ejus in Epiſtolam ad Galatas; ubi exponens caput quartum, ita loquitur: *Sicut nobis licet vel jejunare ſemper, vel ſemper orare, & diem Dominicam accepto corpore Domini indeſinenter celebrare gaudentes; non ita fas eſt Iudæis immolare agnum*, &c. Eadem ſententia placuit ſancto Thomæ in tertia parte Summæ Theologicæ, quæſtione 80. art. 10. extremo.

Quod attinet ad alterum caput de præparatione ad tam magnum Sacramentum percipiendum, ut in ſalutem, non judicium & condemnationem ſuſcipiatur; primùm omnium requiritur, ut anima ſit vivens vita gratiæ, non mortua morte peccati lethalis. Nam ea de cauſa dicitur cibus, & in ſpecie panis datur; quia cibus non eſt mortuorum, ſed viventium. *Qui manducat hunc panem*, Dominus ait apud Ioannem, *vivet in æternum*. & in eodem loco, *Caro mea verè eſt cibus*. Addidit autem Synodus Tridentina, non ſatis eſſe ad condignam præparationem ad hunc cæleſtem cibũ ritè percipiendum, ut qui

Ioan. 6

Syn. Trid. ſeſſ. 13 cap. 11

ut qui lethali peccato est inquinatus, sola contritione contentus sit; sed etiam per Sacramentum pœnitentiæ peccata sua expiare satagat, modò Confessarii copiam habere queat. Deinde, quia hoc Sacramentum non solùm est panis, sed etiam medicina, & medicina optima & saluberrima adversus omnes morbos vitiorum; ideò requiritur secundo loco, ut homo ægrotus desideret bonam valetudinem, & curari cupiat ab omnibus morbis vitiorum ac præcipuè à principalibus, quæ sunt, luxuria, avaritia, superbia. Quòd autem Eucharistia sit medicina, docet sanctus Ambrosius libro quinto de Sacramentis, capite quarto. *Qui vulnus*, inquit, *habet, medicinam requirit: vulnus est, quia sub peccato sumus: medicina est, cæleste ac venerabile Sacramentum.* & sanctus Bonaventura in libro secundo de Profectu Religiosorum, capite 78. *Qui se*, inquit, *indignum reputat, cogitet quod tantò magis eget & necesse habet requirere Medicum, quantò magis senserit se ægrotum.* & sanctus Bernardus in Sermone de Cœna Domini, admonet fratres suos, ut sanctissimo Sacramento tribuant, cùm experiuntur in se minui malas propensiones, & alias animi ægritudines.

Postremò, sacrosanctum Sacramentum non solùm est cibus viatorum & medici-

medicina ægrotorum, ſed etiã Medicus doctiſſimus & amantiſſimus; & ideò recipiendus cum ingenti exultatione & reverentia; & ornanda eſt domus animæ omni genere virtutum, ac præcipuè fidei, ſpei, charitatis, devotionis, pietatis, & fructibus bonorum operũ, orationis, jejunii, & eleemoſynæ. Hæc enim ornamenta requirit dulcis hoſpes animæ noſtræ, qui bonorum noſtrorum non indiget. Adde, quòd iſte Medicus qui nos viſitat, eſt etiam Rex & Deus, cujus infinita eſt puritas, & puriſſimum requirit habitaculum. Audi ſanctum Ioan. Chryſoſtomum in Sermone ſexageſimo ad populum Antiochenum. *Quo*, inquit, *non oportet eſſe puriorem tali fruentem ſacrificio? quo ſolari radio non ſplendidiorem manum, carnem hanc dividentem? os quod igne ſpiritali repletur?*

Ingrediatur nunc, quicumque benè vivere & benè mori deſiderat, in cubiculum animæ ſuæ; & clauſo oſtio ſolus cum ſolo corde ſuo, coram Deo qui ſcrutatur renes & corda, attentè conſideret, quàm ſæpè & cum qua præparatione communicet Sacramento Dominici corporis. Et ſi quidem inveniat, ſe per Dei gratiam frequenter & ſalubriter communicare, & inde benè nutriri, & à morbis vitiorum paulatim curari, ſeque in virtutibus & operibus

ribus bonis quotidie magis ac magis proficere exultet cum tremore, & pergat servire Domino in timore, non tam servili quàm casto & filiali. Quòd si unus sit ex illis, qui contenti annua Cõmunione, de saluberrimo Sacramento non ampliùs cogitant; & obliti manducare panem vivificum, quantò magis corpore pinguescunt & dilatantur, tantò magis animæ eorum debilitantur & arescunt: intelligat se multùm desipere, & longè abesse à Regno Dei. Annua enim Communio decreta est à sacro universali Concilio, non ut non fiat nisi semel per annum, sed ut fiat saltem semel per annum, nisi velint ab Ecclesia exturbari & tradi satanæ. Itaque isti ut plurimùm non amore filiali, sed timore servili Dominum suum in Sacramento recipiunt, & paulò pòst redeunt ad siliquas porcorum, ad mundi delicias, ad lucra temporalia, ad ambiendos fugaces honores; ut in morte audiant cum divite Epulone,

Luc. 16 *Memento fili, quia recepisti bona in vita tua.* Quòd si quis inveniatur, qui Sacramenti sacrosancti frequentet mysteria vel omnibus diebus Dominicis, vel etiam quotidie, si fortè Sacerdotio fungatur; & tamen neque à peccatis lethalibus sibi caveat, neque in bonis operibus seriò se exerceat, neque de mundo verè exierit, sed ut alii qui de

mun-

mundo sunt, lucris pecuniarum inhiet, carnis illecebris delectetur, ad gradus honorum & dignitatum suspiret; iste certè carnem Dominicam ad judicium sibi manducat; & quò sæpiùs mysteria sacrosancta indignus attrectat, eò magis Iudam proditorem imitatur, de quo Dominus ait: *Melius erat ei, si natus non fuisset homo ille.* Sed nemini desperandum est de salute, dum vivit. Proinde, qui in cubiculo cordis recogitat annos suos & opera sua, & se extra viam salutis hucusque cucurrisse cognoscit; sciat adhuc resipiscendi tempus adesse, modò seriò velit pœnitentiam agere, & ad viam veritatis reverti.

Matth. 26.

Adjungere libet ad finem hujus capitis, quid sanctus Bonaventura scribat in Vita sancti Patris Francisci, de admirabili pietate & amore hujus sanctissimi viri erga sacrosanctam Eucharistiam, ut ex ejus ardore nostra tepiditas vel frigiditas incalescat. *Flagrabat*, inquit, *erga Sacramentum Dominici corporis fervore omnium medullarum; stupore admirans permaximo illam charissimam dignationem, & dignatissimam charitatem. Sæpè communicabat, & tam devotè, ut alios devotos efficeret, cùm ad Agni immaculati degustationem suavem, quasi spiritu ebrius, in mentis ut plurimùm rapiebatur excessum.* hæc ille. A quo longissimè absunt non solùm laici multi communicantes, sed etiam

Vita S. Francisci cap. 9.

Sacerdotes plurimi celebrantes,qui incredibili festinatione rem tam sacram peragunt, ut neque ipsi scire videantur quid agant, neque alios rem tantam paulò attentiùs considerare permittant.

CAP. XIII.

De præcepto tertiodecimo Artis benè moriendi,quòd est de Pœnitentia.

SEquitur Sacramentum Pœnitentiæ, quod in tribus præcipuè virtutibus positum est, quod attinet ad eum qui recipit Sacramentum Pœnitentiæ; contritione cordis, confessione oris, & satisfactione operis. Nam qui hæc tria ritè præstant, sine dubitatione ulla peccatorum suorum veniam assequuntur. Sed videndum est, & attentissimè considerandum, an sit vera contritio, an integra confessio, an plena satisfactio.

Incipiamus à Contritione. Ioël Propheta clamat: *Scindite corda vestra & non vestimenta vestra:* Hebræi cùm signum doloris ostendere vellent, scindebant vestimenta sua. Monet autem Propheta sanctus, ut si velimus dolorem verum & intimum de peccato commisso coram Deo demonstrare, scindamus corda nostra. Et Propheta David addit, ut non solùm scindamus, sed etiam conteramus, & quasi in pulverem redi-

Ioël 2.

redigamus. *Cor contritum*, inquit, *& humiliatum Deus non despicies*. Quæ similitudines apertè designant, ad placandum per pœnitentiam Deum, non satis esse, verbo dicere, Pœnitet me peccasse; sed opus esse dolore cordis intimo & gravi, qui sine singultibus & lacrymis ac suspiriis inveniri vix potest. Sancti quoque Patres mirum est quàm severè de vera contritione loquantur. Sanctus Cyprianus in Sermone de Lapsis, *Quàm magna*, inquit, *deliquimus, tam granditer defleamus: alto vulneri diligens & longa medicina non desit: pœnitentia crimine minor non sit. Orare impensiùs oportet & rogare, diem luctu transigere, vigiliis noctes ac fletibus ducere, tempus omne lacrymis & lamentationibus occupare, stratos solo adhærere cineri, in cilicio volutari & sordibus*. Clemens Alexandrinus apud Eusebium in Historia, pœnitentiam appellat *baptismum lacrymarum*. Sanctus Gregorius Nazianzenus in Oratione secunda de Baptismo, *Recipio*, inquit, *pœnitentes, si lacrymis rigatos videro*. Theodoretus in Epitome Divinorum decretorum, capite De Pœnitentia, scribit, vulnera quæ post Baptismum accipiuntur, curabilia quidem esse; sed non ut olim facili negotio per lavacrum regenerationis, sed per multas lacrymas & opera laboriosa.

Ps. 50.

Lib. 3. c. 17. aliàs. 24.

Hæc & similia omnes Patres sancti scripta reliquerunt de veritate contritionis. Hoc tempore accedunt plerique ad confessionem, qui contritionem aut modicam aut nullam ostendunt. Sed qui volunt verè cum Deo reconciliari, & rectè vivere, ut posteà securi moriantur; debent intrare in cor suum, & clauso ostio negotiis aliis, hæc aut similia attentissimè apud se volvere: Hei mihi! quid miser egi, cùm tale & tale flagitium perpetravi? Primùm, Patrem illum dulcissimum, auctorem omnis boni, & mei amantissimum offendi, qui me undique beneficiis suis vallavit, cujus tot signa charitatis video, quot bona in me vel in aliis video. Sed quid de Christo meo dicam, qui dilexit me inimicum & indignum, & tradidit semetipsum pro me *oblationem & hostiam Deo* Eph. 5. *in odorem suavitatis*? & ego ingratus & miser ab offensione ejus non cesso. Quæ tanta est mea crudelitas? Dominus meus virgis fuit cæsus, spinis coronatus, clavis in cruce suffixus, ut veteribus meis peccatis & sceleribus medicinam faceret; & ego non cesso nova semper addere: ille nudus in cruce salutem meam sitire se clamat, & ego semper pergo acetum ei & fel amarissimum propinare. Quis mihi prætereà explicabit, de quanta gloria exciderim, cùm peccatum hoc aut illud lethale commisi?

Heres

Heres eram Regni cæleſtis, vitæ æternæ feliciſſimæ: ab hac tanta felicitate, & certè tam præclara & omnibus modis maxima excidi miſer, per illam breviſſimam voluptatem, & per illa verba, vel in homines contumelioſa, vel in Deum blaſphema, quæ nihil mihi attulerunt boni. Et ab illa tanta felicitate ad quam ſortem deveni? ad captivitatem diaboli, hoſtis mei crudeliſſimi: & quàm citò frangetur maceries iſta putrida corporis mei, quæ momentis ſingulis ruinam minatur; tam citò & ego ſine ullo remedio in ignem æternum deſcendam. Heu me miſerum! fortaſſe cras, fortaſſe hac nocte in illis ſempiternis ardoribus habitare incipiam. Sed ſuper hæc omnia cor meum torquet & lancinat ingratitudo mea, filii & ſervi deterrimi, in patrem & Dominum amantiſſimum & optimum: nam quò magis ille me beneficiis cumulavit, hoc ego magis illum peccatis meis offendi.

Hæc & ſimilia ſi attentè cogitare volueris in cubiculo cordis clauſus, quicumque es qui hunc Libellum dignaris legere; ſpero omnino te contritionis donum à bono Domino noſtro impetraturum. Intravit aliquando pœnitens David in ſolitudinem cordis ſui poſt adulterium perpetratum; & mox contritione adepta cœpit lacrymis ſtratum ſuum rigare. Intravit pœnitens Petrus Pſ. 6.

in cor suum post Christi negationem, & continuò *flevit amarè.* Intravit pœnitens illa peccatrix in cor suum, & statim *lacrymis cœpit rigare pedes* Iesv, *& capillis suis tergere.* Hi sunt ergo fructus sanctæ contritionis, qui non nascuntur nisi in solitudine cordis.

Matt. 26.
Luc. 7.

Iam de Confessione pauca dicamus. Video multos homines sine ullo fructu, aut certè valdè modico, ad hoc saluberrimum Sacramentum accedere; nec aliam ob causam, nisi quia in cor suum non ingrediuntur, cùm se ad confessionem faciendam parant. Aliqui sunt qui ita negligenter ad hoc opus accedunt, ut solùm generatim & confusò quodam modo dicere possint, se omnia præcepta violasse, vel omnia peccata mortalia perpetrasse: quibus non alia quàm generalis & confusa absolutio conveniret, imò verò neque tali absolutione digni sunt: confitentur enim quod fortasse non fecerunt; & quod verè fecerunt, non confitentur. Alii sunt, qui peccata quidem sua sigillatim referre & ordine didicerunt, verùm nullam rationem habent de qualitate personæ, de loco, de tempore, de numero, deque aliis quæ circumstantiæ dici solent: quæ insignis & periculosa negligentia est. Aliud enim est percutere Clericum, aliud percutere laicum; cùm priori percussioni excommunicatio adjun-

adjuncta sit, non posteriori. Aliud quoque est cum virgine, aliud cum sanctimoniali, aliud cum conjugata, aliud cum meretrice flagitium perpetrasse: aliud semel, aliud decies in idem peccatum incidisse. Idem enim peccatum sæpiùs repetitum, non unum peccatum est, sed multiplex. Denique non desunt, quod magis est admirandum, qui peccata interna, ut desideria fornicationis, adulterii, homicidii, furti, arbitrentur non esse peccata, nisi opere compleantur: imò verò neque aspectus impudicos, neque verba lasciva in peccatis numerent. Et tamen Dominus ipse disertis verbis loquitur, cùm ait: *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo.* Oportet igitur, ut si quis conscientiæ suæ consulere velit, & utilem ac salutarem confessionem facere; primùm libellū aliquem de Arte rectè confitendi peccata inveniat, aut certè Confessariū pium & doctum consulat: deinde, in cor suum ingrediatur, & non cursim & breviter, sed accuratè & seriò conscientiam suam discutiat, & diligenter cogitationes, desideria, verba & facta, necnon omissiones examinet, & pio ac perito medico animarum conscientiam suam aperiat, atq; ab eo humiliter absolutionem petat, paratus pœnitentiam implere, quam ipse Confessarius injungendā esse censuerit. Matth. 5.

Restat Satisfactio,cujus majores nostri, viri sapientissimi, multò majorem rationem habebant,quàm multi ex nobis habere videantur. Illi enim cùm seriò considerarent, multò faciliùs hîc in terris quàm in locis purgatoriis Deo satisfieri posse, mulctas imponebant gravissimas atque longissimas. Et quidem quod ad tempus attinet, pœnitentias injungebant annorum septem, vel quindecim,vel triginta,interdum etiam totius vitæ. Quod verò attinet ad qualitatem, injungebant jejunia frequentissima, orationes adhuc frequentiores; præterea,ut non uterentur balneis,non equis, non curribus, non vestibus pretiosis;ut abstinerent à ludis, jocis, theatris;denique,omnis eorum vita in luctu & mœrore pœnitentibus congruente, ferè consumebatur. Adferam unum exemplum.

In Concilio Toletano decimo legimus, Episcopum Bracharensem, Potamium nomine,qui semel tactu femineo sorduerat(sic enim Concilium loquitur) ipsum se, nullo cogente, in ergastulo quodam inclusisse, & novem mensium pœnitentiam egisse;ac deinde propriis litteris hoc suum peccatum & pœnitentiam sponte susceptam Concilio Episcoporum significavisse: Concilium autem decrevisse,ut toto vitæ suæ tempore in agenda pœnitentia perseveraret;

ret;cùm affirmaret nihilominùs Concilium, humaniùs & misericordiùs cum illo actum esse, quàm antiquorum regulæ & severitas paterentur. Hæc erat antiqua severitas. Nunc verò sic imbelles & delicati sumus,ut mulcta imposita jejunii in pane & aqua ad paucos dies, cum Septem Psalmis & Litaniis totidem diebus recitandis, & eleemosyna paucorum nummorum pauperibus eroganda,satis videatur severa esse, etiamsi pro multis flagitiis & sceleribus eluendis imponatur. Sed quod hîc nobis ipsi indulgemus, in purgatoriis locis, justitia Dei sic exigente, graviter luemus; nisi tanta sit vis veræ contritionis ex ardenti charitate prodiens, ut à misericordia Dei remissionem totius culpæ & pœnæ valeat impetrare. Verè enim miro modo commovet viscera Patris nostri Dei cor verè contritum & humiliatum. non enim potest dulcedo & bonitas patris se continere, quin ad filium prodigum,sed verè pœnitentem, *Luc.15* accurrat, complectatur, osculetur, annulum pacis donet, & abstergat lacrymas doloris, & lacrymis lætitiæ repleat omni favo mellis dulcioribus.

CAP. XIV.

De præcepto quartodecimo Artis benè moriendi, quod est de Sacramento Ordinis.

DVo Sacramenta, quæ sequuntur breviter consideranda, non ad omnes Christianos pertinent; sed unum ad Clericos, Sacramentum videlicet Ordinis; alterum ad laicos, Sacramentum Matrimonii. Dicamus breviter de primo, non omnia quæ ad hoc Sacramentum pertinent, sed ea solùm quæ necessaria sunt ad artem benè vivendi & feliciter moriendi.

Ordines numerantur septem; quatuor minores, & tres majores; quorum supremus, qui dicitur Sacerdotium, in duos dividitur: sunt enim Sacerdotes majores, qui dicuntur Episcopi; & minores, qui dicuntur Presbyteri. His omnibus Ordinibus præmittitur prima tonsura, quæ est quasi janua ad omnes Ordines, & ea Clericos propriè facit. Et quoniam ea quæ requiruntur à Clericis, quod attinet ad piè & religiosè vivendum, majori ratione requiruntur ab iis qui sunt constituti in Ordinibus minoribus vel majoribus, & potissimùm à Presbyteris vel Episcopis; ideò contentus ero breviter ea considerare & explicare, quæ ad Clericos pertinent.

Duo ſunt quæ de Clericis explicanda eſſe videntur; primum ipſe ritus quo Clerici fiunt, deinde Officium quo in Eccleſia fungi debent. Ritus quo fiunt Clerici, ut ex libro Pontificali poteſt intelligi, hic eſt, ut primùm tondeantur capilli capitis; quo ritu ſignificatur depoſitio cogitationum & cupiditatum ſupervacanearum, quales ſunt cogitationes & cupiditates rerum temporalium, opum, honorum deliciarum, & aliarum id genus rerum: & ſimul jubeantur, qui tondentur, dicere verſiculum illum Pſalmi quintidecimi, *Dominus pars hereditatis meæ, & calicis mei, tu es qui reſtitues hereditatem meam mihi.* Deinde jubet Epiſcopus adferri ſuperpelliceum candidum, eoque induit novum Clericum, dicens illud ex Apoſtolo ad Epheſios: *Induat te Dominus novum hominem, qui ſecundùm Deum creatus eſt in juſtitia & ſanctitate veritatis.* Eph. 4. Porrò officium novo Clerico nullum propriè aſſignatur, ſed ex conſuetudine munus ipſius eſt miniſtrare Sacerdoti rem ſacram facienti, quando privatim id agit.

Conſideremus nunc, quanta perfectionis eminentia requiratur in Clerico; & ſi tanta in Clerico, quanta in Acolytho, in Subdiacono, in Diacono, in Presbytero, in Epiſcopo? Horret profectò mens mea id cogitare, cùm vix inveniantur in multis Presbyteris, quæ jure exi-

exiguntur in ſimplici Clerico. Iubetur Clericus abjicere ſupervacaneas cogitationes & cupiditates, quæ propriæ ſunt hominum ſæcularium, id eſt, hominum qui ad hoc ſæculum pertinent, qui ſunt de hoc mundo, qui quæ mundi ſunt aſſiduè cogitant & concupiſcunt. Iubetur bonus Clericus non aliam partem vel hereditatem quærere niſi Deum, ut ſit Deus ſolus pars & hereditas ejus; & ipſe ſolius Dei pars & hereditas verè dicatur, & ſit. O altitudo clericalis perfectionis! quæ toti mundo renuntiat ut ſolum Deum verè poſſideat, & ipſe viciſſim à ſolo Deo poſſideatur. Hoc ſignificant illa verba Pſalmi, *Dominus pars hereditatis meæ, & calicis mei. Pars hereditatis* dicitur illa portio, quæ ex diviſione hereditatis in multos fratres, unicuique illorum contingit. Itaque non eſt ſenſus illorum verborum, quòd Clericus velit partem hereditatis ſuæ eſſe Deum, alteram partem eſſe opes terrenas; ſed quòd ex corde cupiat, totam partem ſuam, id eſt, quidquid ad eum pertinere poſſet ex hoc mundo, id totum transferre per affectum bonum in Deum. Inter calicem autem & hereditatem hoc intereſſe videtur, quòd calix ad voluptatem & delicias, hereditas ad opes & honores pertineat. Itaque integer ſenſus erit, Domine Deus meus, ex hoc tempore quid-

quid

quid in mundo ſperare poteram vel divitiarum, vel deliciarum, vel aliorum temporalium bonorum, id totum in te ſolo habere deſidero; tu unus pro rebus omnibus abundè ſufficis. Et quoniam abundantia cæleſtium bonorum hîc in terris haberi non poteſt, ideò pergit orando, & dicit bonus Clericus: *Tu es qui reſtitues hereditatem meam mihi.* Quæ enim propter te contempſi & abjeci, vel pauperibus tuis donans, vel diripientibus propter te condonans; tu mihi fideliter conſervas, & tempore ſuo reſtitues, non in ſpecie corruptibili, ſed in te ipſo, qui es fons inexhauſtus omnium bonorum.

Sed ne quis hanc noſtram explicationem in controverſiam revocare velit, addemus duos teſtes omni exceptione majores; ſanctum videlicet Hieronymum, & ſanctum Bernardum. Sanctus Hieronymus in Epiſtola ad Nepotianum, de Vita Clericorum, *Igitur,* inquit, *Clericus, qui Chriſti ſervit Eccleſiæ, interpretetur primò vocabulum ſuum; & nominis definitione prolata, nitatur eſſe quod dicitur. Si enim κλῆρος Græcè, Sors Latinè appellatur; propterea vocantur Clerici, vel quia de ſorte ſunt Domini, vel quia ipſe Dominus ſors, id eſt pars Clericorum eſt. Qui autem vel ipſe pars Domini eſt, vel Dominum partem habet; talem ſe exhibere debet, ut & ipſe poſſideat Dominum, & poſſideatur à Domino.*

Qui

Ps. 15. *Qui Dominum poßidet, & cum Propheta dicit, Pars mea Dominus; nihil extra Dominum habere potest. Quòd si quidpiam aliud habuerit præter Dominum, pars ejus non erit Dominus. verbi gratia, si aurum, si argentum, si poßeßiones, si variam supellectilem; cum istis partibus Dominus pars ejus fieri non dignabitur.* hæc sanctus Hieronymus: cujus totam Epistolam si quis legere voluerit, inveniet profectò, magnam omnino vitæ perfectionem in Clericis requiri. Accedat nunc sanctus Bernardus, qui non solùm approbat sententiam sancti Hieronymi, sed aliquando verbis ejus utitur, quamvis eum non nominet. Sic igitur loquitur in illa longissima declamatione super verba sancti Petri, *Ecce nos reliquimus omnia*, quæ
Matt. 19. habentur apud sanctum Matthæum, *Clericus*, inquit, *qui habet partem in terra, non habebit partem in cælo. Clericus si quidpiam habuerit præter Dominum, pars ejus non erit Dominus.* & paulò pòst, declarans quid possit Clericus ex beneficiis Ecclesiasticis sibi retinere, ait: *Res pauperum non pauperibus dare, par sacrilegii crimen esse dignoscitur: sanè patrimonio pauperum, facultatibus Ecclesiarum sacrilega crudelitate subripitur, quidquid ministri & dispensatores, non utique domini & poßeßores, ultra victum accipiunt & vestitum.* hæc sanctus Bernardus, qui cum sancto Hieronymo non falsa loquitur, sed perfecta.

Sequi-

Sequitur ritus induendi ſuperpelliceum candidum, cum illis verbis Apoſtoli, *Induite novum hominem, qui ſecundùm Deum creatus in juſtitia, & ſanctitate veritatis.* Eph. 4. Neque enim ſatis eſt Clericis, non abundare divitiis; ſed neceſſe eſt etiam innocentem & ſine macula vitam gerere; quippe qui altaris miniſterio ſunt dedicati, in quo Agnus ſine macula quotidie immolatur. Porrò, induere novum hominem, nihil eſt aliud niſi exuere mores veteris Adami, qui corrupit viam ſuam; & induere mores ſecundi Adami, id eſt Chriſti, qui de Virgine novo modo natus novam vitam inſtituit, in juſtitia & ſanctitate veritatis; id eſt, non ſolùm in juſtitia morali, ſed etiam in ſanctitate veriſſima & ſupernaturali, qualem in ſe Chriſtus exhibuit, qui, teſte Apoſtolo Petro, *peccatum non* 1 Pet. 2 *fecit, nec inventus eſt dolus in ore ejus.* Vtinam multos ejuſmodi Clericos haberemus, qui quod veſte candida præferunt, moribus & vita præſtarent!

Denique munus Clericorum eſt, Angelica puritate Sacrificio divino, in quo Agnus Dei quotidie immolatur, devotè, graviter, aſſiduè, diligenter aſſiſtere. Scio multos in Eccleſia pios Clericos inveniri: ſed non ſcio tantùm, ſed vidi ſæpiſſimè petulantes, gyrovagis oculis ſic altari Dominico miniſtrare, ac ſi res ageretur non ſolùm non ſacro horrore plena,

plena, sed vulgaris & levis. Et fortasse culpa tam gravis non in solo ministro, sed etiam in Sacerdote Sacrificium celebrante inhæret; quippe qui aliquando sic festinat, & sic indevotè se gerit, ut videatur nescire quid agat. Audiant isti quid sanctus Ioannes Chrysostomus de tempore celebrationis Missæ loquatur. *Per id tempus*, inquit in libro sexto de Sacerdotio, *& Angeli Sacerdoti assident, & cælestium Potestatum universus ordo clamores excitat, & locus altari vicinus in illius honorem, qui immolatur, Angelorum choris plenus est*. Id quod credere abundè licet vel ex tanto illo Sacrificio quod tunc peragitur. Audiant quoque sanctum Gregorium. is in quarto libro Dialogorum, *Quis fidelium*, inquit, *habere dubium possit, in ipsa immolationis hora ad Sacerdotis vocem cælos aperiri, Angelorum choros adesse, summis ima sociari, terrena cælestibus jungi, unum quoque ex visibilibus & invisibilibus fieri*: hæc ille. Quæ si seriò cogitarent, tum Presbyter celebrans, tum Clericus ministrans; quo modo fieri posset, ut rem tantam agerent quo modo agunt? O quàm triste & deplorandum spectaculum esset, si oculos mentis apertos haberemus, videre Sacerdotem divina mysteria tractantem, Angelorum choris undique septum, qui ad ea quæ ipse operatur obstupescunt & tremunt, & præ admiratione cla-
mores

mores ſpirituales excitant; & tamen Sacerdos in medio poſitus, totus frigidus, & quaſi ſtupidus non attendit quid agat, non intelligit quid loquatur; & ita properat ad finem, & ſigna involvit, & verba præcipitat, ut videatur neſcire quid agat: & interim Clericus miniſter huc atque illuc circumſpicit, aut cum aliquo garrit. Sic Deus irridetur, ſic res ſacratiſſimæ contemnuntur, ſic materia obloquendi hæreticis datur. Quæ cùm ita ſint, Clericos omnes majores & minores moneo & hortor, ut mundo mortui, Deo ſoli vivant; rerum temporalium copiam non affectent; innocentiam magno zelo cuſtodiant; & res divinas religiosè, ut par eſt, tractent, & ab aliis tractari procurent. ſic magnam fiduciam ſibi apud Deum acquirent, & Eccleſiam Chriſti bono jugiter odore replebunt.

CAP. XV.

De quintodecimo præcepto Artis benè moriendi, quod eſt de Matrimonio.

SEquitur Sacramentum Matrimonii, quod duplicem habet inſtitutionem; unam, ut eſt contractus civilis de jure naturæ; alteram, ut eſt Sacramentum de jure Euangelico. De utraque inſtitutione breviter differemus, non abſolutè, ſed in ordine ad benè vivendum,

ut feliciter posteà moriamur. Prior institutio facta est à Deo in Paradiso terrestri: siquidem illa verba Dei, *Non est bonum hominem esse solum, faciamus ei adjutorium simile sibi*, non possunt rectè intelligi nisi de adjutorio ad propagandam & educandam sobolem. Nam, ut rectè docet sanctus Augustinus, nulla in re viri egent adjutorio feminarum, nisi in parienda & educanda prole: in aliis enim rebus meliùs viri à viris quàm à mulieribus adjuvantur. Itaque paulò post conditam mulierem, Adam ex divina inspiratione dixit: *Relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ.* quæ verba Salvator noster apud Matthæum Deo attribuit, dicens: *Non legistis, quia qui fecit hominem ab initio, masculum & feminam fecit eos, & dixit: Propter hoc dimittet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una? Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet.* Attribuit igitur Dominus verba illa Deo, quoniam illa non ex se locutus est Adam, sed ex inspiratione Dei. Atque hæc fuit prima institutio Matrimonii.

Gen. 2. l. 9. de Genes. ad lit. c. 7. Matt. 19.

Altera institutio, vel potiùs exaltatio Matrimonii ad eminentiam Sacramenti, habetur apud Apostolum in illis verbis Epistolæ ad Ephesios: *Propter hoc relinquet homo patrem & matrem suam, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in*

Eph. 5.

carne una. Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo & in Ecclesia. Esse autem Matrimonium verum Sacramentum, docet Sanctus Augustinus in libro de Bono conjugali, *In nostrarum,* inquit, *nuptiis, plus valet sanctitas Sacramenti, quàm fecunditas uteri.* & capite vigesimo quarto, *Bonum,* inquit, *nuptiarum per omnes gentes atque omnes homines in causa generandi est, & in fide castitatis: quod autem ad populũ Dei pertinet, etiam in sanctitate Sacramenti,* & in libro de Fide & operibus, *In civitate,* inquit, *Domini, & in monte sancto ejus, hoc est, in Ecclesia, & nuptiarum non solùm vinculum, sed etiam Sacramentum commendatur.* Sed de his rebus non est hujus loci accuratiùs disputare. illud ad hunc locum propriè pertinet, ut explicemus quemadmodum viri & mulieres Matrimonio copulati, possint ita vivere, ut benè se mori posse confidant.

De bono cõjug. c. 18.

De fide & operibus c. 7.

Tria sunt bona Matrimonii, si quis eo benè utatur; proles, fides, & gratia Sacramenti. Prolis generatio & bona educatio quærenda est, si quis conjugio benè uti velit: contrà verò gravissimè peccat, qui prolem ex conjugio non quærit, sed solã carnis voluptatem. Hinc gravissimè reprehenditur in Scripturis sanctis unus ex filiis Iudæ Patriarchæ, nomine Onan, quia in congressu cum uxore, semen fundebat in terram,

Gen. 38.

 ne

ne filii naſcerentur. Hoc enim non eſt uti Matrimonio, ſed abuti. Quòd ſi aliquando pii conjuges graventur ex multitudine prolium, quas præ inopia non facilè ſuſtentare queant; remedium eſt honeſtum & Deo gratum, ex conſenſu mutuo ſeparari à toro, & orationi ac jejuniis deinceps vacare. Nam ſi gratum eſt Deo, conjuges in virginitate conſeneſcere, ad exemplum Virginis Deiparæ & ſancti Ioſeph; quorum vivendi genus imitati ſunt Henricus Imperator & Chunecunda ejus conjux, Eduardus Rex & Egdida ejus uxor, Elzearius Comes & uxor ejus Dalphina, & alii non pauci: quare diſplicere poſſet Deo vel hominibus, ut conjuges ſuſcepta prole ceſſent ex conſenſu mutuo à nuptiarum opere; ut quod illis ſuperat vitæ, in jejuniis & oratione conſumant.

Deinde quoque grave peccatum eſt, ſi quis in ſtatu Matrimonii poſitus ſuſceptas proles negligat, & vel educationem piam, vel neceſſaria ad vitam illis deeſſe patiatur. Extant exempla de hac re multa in Hiſtoriis ſacris & profanis: ſed ego, quia brevitati ſtudeo, ero contentus uno, quod habetur in primo li-
1. Re. 3. & 4. bro Regum. Sic enim Deus ipſe loquitur, *In die illa ſuſcitabo adverſum Heli omnia quæ locutus ſum ſuper domum ejus; incipiam, & complebo. Prædixi enim ei quod judicaturus eſſem domum ejus in æter-*

num

num propter iniquitatem, eò quòd noverat indignè agere filios suos, & non corripuit eos. Idcirco juravi domui Heli, quòd non expietur iniquitas domus ejus victimis & muneribus usque in æternum. Hæc Dominus prædixit, & paulò pòst implevit: nam filii Heli occisi sunt in bello, & ipse Heli è sella cadens retrorsum cervices fregit, & miserè periit. Ergo si Heli, alioqui vir justus, & judex populi sui, ex peccatis filiorum, quos non educaverat ut par erat, & posteà deteriores factos non corripuerat, miserè cum filiis periit, & principatum populi sui amisit; quid de illis fiet, qui non solùm filios non benè educare student, sed exemplo malæ vitæ suæ illos ad peccandum invitant? certè nihil aliud expectare debent, nisi exitum horribilem & sibi & filiis; nisi maturè resipiscant, & pœnitentiam condignam agant.

Alterum Matrimonii bonum est fides, quæ in eo posita est, ut intelligant conjuges, corpus suum non esse suum, sed conjugis; & sicut non potest unus alteri debitum negare, sic non potest copiam sui corporis alteri quàm proprio conjugi facere; cujus rei signum est annulus. Hæc doctrina apud Apostolum disertis verbis legitur. *Vxori,* inquit, *vir debitum reddat, similiter autem & uxor viro. Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir. Similiter autem & vir* 1. Cor. 7

sui corporis potestatem non habet, sed mulier. Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi. Hæc est Apostolica doctrina, quam diligenter conservare debent conjuges Christiani, si benè vivere & benè mori desiderant. Adulteros enim, si publici sint, facilè vel Iudices justè puniunt; vel cognati, affines, honoris gratia de medio tollunt: sed occultos, qui multò sunt plures, Iudex omnipotens & justissimus, quem secreta non latent, sine dubio ad æterna supplicia condemnabit.

Tertium bonum, idque nobilissimum, est gratia Sacramenti, quam Deus ipse cordibus piorum conjugum infundit; si dum conjugium legitimè celebratur, ipsi conjuges benè dispositi & parati inveniantur. Ea verò gratia, præter alia bona quæ secum adfert, mirum in modum juvat ad conciliandam benevolentiam inter conjuges; quamvis ingenia, mores, morbi, variæ dispositiones corporis & animi facilè inimicitias serere possint. Sed super omnia dulcissimum conjugium & beatissimum facit imitatio conjugii Christi cum Ecclesia, de quo sic Apostolus loquitur in Epistola ad Ephesios: *Viri diligite uxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans lavacro aquæ in verbo vitæ; ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam,* Eph. 5.

non

non habentem maculam neque rugam. Qui beatus Apoſtolus admonet etiam feminas, dicens: *Mulieres viris ſuis ſubditæ ſint, ſicut Domino; quoniam vir caput eſt mulieris, ſicut Chriſtus caput eſt Eccleſiæ. Sed ſicut Eccleſia ſubjecta eſt Chriſto, ita & mulieres viris ſuis in omnibus.* Denique concludit Apoſtolus: *Vnuſquiſque uxorem ſuam ſicut ſeipſum diligat: uxor autem timeat virum ſuum.* Hæc Apoſtolica doctrina ſi diligenter conſideretur & obſervetur, beata faciet conjugia in terra & in cælo.

Explicemus breviter totam hanc ſententiam Apoſtolicam Pauli. Principiò hortatur Apoſtolus viros ut diligant uxores, *ſicut & Chriſtus dilexit Eccleſiam.* Chriſtus certè Eccleſiam dilexit amore amicitiæ, non amore concupiſcentiæ; quæſivit bonum Eccleſiæ, utilitatem Eccleſiæ, ſalutem Eccleſiæ; non utilitatem aut voluptatem aliquam ſuam. Proinde Chriſtum non imitantur, qui uxorem diligunt propter formam eximiam, capti amore pulchritudinis ejus; vel propter dotem multorum millium nummorum aureorum, aut opulentiſſimam hereditatem: iſti enim non diligunt ſponſam, ſed ipſi ſe diligunt, cupientes ſatiare concupiſcentiam carnis ſuæ, vel concupiſcentiam oculorum ſuorum, quæ avaritia dicitur. Sic Salomon initiò ſapiens, ad ultimum

insipiens, dilexit uxores & concubinas
3 Reg. 11. suas non amore amicitiæ, sed amore concupiscentiæ; cupiens non illis benè facere, sed carnalem concupiscentiam suam implere; qua concupiscentia excæcatus, non timuit sacrificare diis alienis, ne delicias suas vel minimùm contristaret. Quòd autem Christus in conjugio cum Ecclesia non quæsierit seipsum, id est utilitatem vel voluptatem suam, sed bonum Ecclesiæ sponsæ, perspicuum est ex verbis sequentibus: *Et seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans lavacro aquæ in verbo vitæ.* Hæc nimirùm est vera & perfecta charitas, tradere seipsum ad supplicia pro salute æterna Ecclesiæ sponsæ suæ. Neque solùm dilexit Christus Ecclesiam amore amicitiæ, non concupiscentiæ; sed amore perpetuo, non ad tempus. Nam quemadmodum naturam humanam, quam semel assumpsit, numquam dimisit: sic etiam Ecclesiam sponsam vinculo conjugii insolubilis sibi adjunxit. *In charitate perpetua dilexi te*, ait per
Ier. 31. Prophetam. Et hæc est causa, cur Matrimonium consummatum apud Christianos sit omnino insolubile; quia videlicet est Sacramentum significans matrimonium Christi cum Ecclesia, quod matrimonium est penitus insolubile, cùm matrimonium Hebræorum & Paganorum in certis casibus solvi possit.

Addit

Addit posteà idem Apostolus erudiens mulieres, ac docet ut subditæ sint viris suis, quemadmodum Ecclesia subdita est Christo. Hoc præceptum non observavit Iezabel, quæ viro suo dominari 3. Reg. 21.
volebat, & se & illum cum omnibus 4. Reg. 10.
filiis suis perdidit. Atque utinam non multæ essent apud nos, quæ viris suis dominari contendunt; sed culpa virorum fortasse est, qui primatum suum tenere non norunt. Sara certè uxor Abraham sic subdita erat viro, ut dominum suum eum nominaret. *Ego,* inquit, Ge. 18.
jam senui, & dominus meus vetulus est. Quam virtutem Saræ laudabat sanctus Petrus in priore Epistola dicens: *Sanctæ* 1. Pe. 3.
mulieres subjectæ erant viris suis, sicut Sara obediebat Abrahæ, dominum illum vocans. Mirum autem esse videtur, quòd Apostoli Petrus & Paulus ubique docent ut viri uxores suas ament, & uxores viros suos timeant; vel quod in idem recidit, viris suis subditæ sint: an non etiam debet uxor virum suum diligere? debet quidem virum diligere & diligi à viro; sed diligere debet cum timore & reverentia, sic ut amor timorem non impediat: alioqui mulier in tyrannum evadit. Certè Dalila virum Iudic 16.
suum Samsonem, alioqui fortissimum, non ut virum, sed ut servum illudebat. Et in tertio libro Esdræ narratur de Re- 3 Esd. 4
ge amore capto concubinæ suæ, qui pa-

tiebatur amicam suam a dextris sibi assidere; illam verò coronam de capite Regis sublatam capiti suo imponere, & alapis Regem ipsum cædere. Itaque mirum non est, si ipsi primæ mulieri dictum sit à Domino: *Sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui.* Quare non parum sapientiæ requiritur in viro, ut uxorem suam simul diligat & dirigat; & contrà, simul eam admoneat & doceat; & si opus sit, corrigat & emendet; ut tamen verè diligat ut partem corporis sui, & efficiat ut illa vicissim virum diligat, & sibi certò persuadeat, se à viro pariter diligi, & ex charitate, non ex odio admoneri. Exemplum habemus sanctæ Monicæ matris sancti Augustini, quæ cùm virum haberet ferocem & paganum, sic tamen eum prudenter & piè toleravit, ut ab eo semper amaretur, & ad Christum tandem ipse idem converteretur. Consulat Librum Confessionum sancti Augustini.

Gen. 3

CAP. XVI.

De sextodecimo præcepto Artis benè moriendi, quod est de Sacramento Vnctionis extremæ.

Restat ultimum Sacramentum, quod dicitur Extrema unctio; ex quo colligitur utilissimum documentum, non

pro

pro ultimo tempore tantùm, ſed pro toto decurſu vitæ. Siquidem in eo Sacramento inunguntur illæ omnes corporis partes, in quibus reſident quinque ejuſdem corporis ſenſus, & ad ſingulas dicitur: *Ignoſcat tibi Deus quidquid deliquiſti per viſum.* & ſic de ceteris. Ex quo intelligimus, quinque ſenſus eſſe portas, per quas ingrediuntur in animam omnium generum peccata. Proinde ſi quis diligenter cuſtodiat portas iſtas, facilè vitabit ingentem multitudinem peccatorum, ac per hoc benè vivet, & feliciſſimè morietur.

Diſſeramus ergo breviter de cuſtodia harum quinque portarum. Quòd oculus ſit porta per quam intrant peccata quæ ad luxuriam pertinent, docet magiſter omnium Chriſtus, cùm dicit: *Qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam, jam mœchatus eſt eam in corde ſuo. Quod ſi oculus tuus dexter ſcandalizat te, erue eum, & projice abs te: expedit enim tibi, ut pereat unum membrorum tuorum, quàm totum corpus tuum mittatur in gehennam.* Deinde ſcimus, ſenes, qui Suſannã nudam viderunt, ſtatim exarſiſſe in concupiſcentiam ejus, & inde miſerè fuiſſe occiſos. Scimus etiam Davidem, amicũ Dei præcipuum, ex ſolo conſpectu Bethſabeæ ſeipſam lavantis, incidiſſe in adulteriũ, unde homicidiũ, & detrimenta innumerabilia ſucceſſerunt. Deniq; ratio naturalis eſt in promptu:

Matt. 5

Dan. 13.

2. Reg. 11.

promptu: ſiquidem pulchritudo feminæ cogit quodam modo ſe amari à viro, & pulchritudo viri à femina; neque amor iſte quieſcit donec ad conjunctionem corporum veniatur, propter concupiſcentiam quæ in nobis relicta eſt ex peccato originis. Quod malum etiam Apoſtolus ſanctus deplorat cùm dicit:
Rom. 7 *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captivantem me in lege peccati, quæ eſt in membris meis. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per* IESVM *Chriſtum Dominum noſtrum.*

Quod remedium inveniemus adverſus tam gravem tentationem? Remedium eſt expeditum & facile cum Dei adjutorio, ſi quis eo velit uti. Remedium extat apud ſanctum Auguſtinum in Epiſtola centeſima nona, quæ Epiſtola continet Regulam Sanctimonialium. ſic enim loquitur hic ſanctus Pater ad Sanctimoniales ſuas: *Oculi veſtri ſi jaciantur in aliquem, figantur in neminem.* nam ſimplex aſpectus ferè eſt inevitabilis; ſed non poteſt, aut certè non ſolet ferire corda, niſi continuetur. Itaque ſi quis aſſueſcat non aſpicere de induſtria formoſam perſonam, & ſi caſu incidat in ejuſmodi perſonas, & ex bona conſuetudine continuò avertat oculos, nihil periculi illi erit. Verè enim ſcribit S. Auguſtinus, non conſpectum, ſed moram in aſpi-

in aſpiciendo eſſe periculoſam. Atque hoc eſt quod exemplo ſuo docuit ſanctus Iob, cùm ait: *Pepigi fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine.* Iob. 31. ubi non dicit, *pepigi fœdus* ut non viderem, ſed *ut non cogitarem*; hoc eſt, ut non tamdiu hærerem in viſione virginis, ut viſio ad cor penetraret, & inciperem cogitare de pulchritudine ejus, & paulatim etiam deſiderare colloquium & complexum ejus. Et reddit rationem optimam, qualem reddere decebat virum ſanctiſſimum: *Quam enim partem haberet in me Deus?* ac ſi dicere voluiſſet, pars mea, & omne bonum meum Deus eſt, bonum utique maximum, quo nihil melius cogitari poteſt; Deus autem non amat niſi caſtos & juſtos. Huc etiam pertinet admonitio Domini, *Si oculus tuus ſcandalizat te, erue eum*; Matth. 5. id eſt, ſic eum poſſide, ac ſi non poſſideres; & ſic aſſueſce oculos ab hujuſmodi ſpectaculis continere, ac ſi cæcus eſſes. Porrò autem, qui à prima adoleſcentia incipiunt de hac re ſolliciti eſſe, non laborant in reliqua vita fugere & vitare ejuſmodi vitia: qui verò malè aſſueti ſunt, difficulter quidem, ſed poſſunt tamen cum auxilio gratiæ Dei mutare mores, & laqueum iſtum pernicioſiſſimum declinare.

Sed dicet fortaſſe aliquis, Cur Deus for-

formosas mulieres & formosos viros creavit, si non vult conspici & amari? Facilis est responsio, & quidem duplex. Deus enim creavit viros & feminas propter conjugium. Sic enim dixit
Gen 2 initio Deus: *Non est bonum hominem esse solum, faciamus ei adjutorium simile sibi.* Non autem indiget vir adjutorio feminæ, nisi ad gignendam & educandam prolem, ut suprà docuimus ex doctrina sancti Augustini in libro de Genesi ad
Lib. 9. cap. 1. literam. Vir autem & femina non facilè convenirent, nec per totam vitam simul libenter viverent, nisi adesset forma quæ amorem conciliaret. Cùm igitur facta sit mulier formosa ut ametur à viro suo, non debet amari amore ad conjunctionem incitante nisi à viro suo: propterea dictum est in Lege Domini:
Exod. 20. *Non concupisces uxorem proximi tui.* Et viris dicit Apostolus: *Viri, diligite uxores ve-*
Eph. 5. *stras.* Præterea multa sunt bona & pulchra, quæ non ab omnibus appetenda sunt, sed ab iis tantùm quibus conveniunt. Esus carnium & potus vini bona sunt, sed sanis, non ægrotis. Sic pulchritudo virorum & mulierum post resurrectionem, quando verè sani erimus, tutissimè amari poterit ab omnibus, quoniam tunc aberit morbus concupiscentiæ carnalis, quo mortales laboramus. Itaque mirum videri non debet, si nunc permittitur omnibus cum
delectatione

delectatione videre solem, & lunam, & stellas, & flores, & alia id genus pulchra, quæ morbum concupiscentiæ non nutriunt: non autem permittitur cum delectatione considerare pulchras mulieres vel pulchros viros, ne fortè illa consideratio morbum concupiscentiæ adaugeat vel nutriat.

Sequitur post sensum videndi sensus audiendi, qui non minùs diligenter custodiendus est quàm sensus videndi. Sed cum auribus conjungenda est lingua, quæ est instrumentum loquendi. verba enim, sive bona sive mala, non perveniunt ad auditum, nisi sonent per linguę instrumentum. Et quoniam lingua, nisi diligentissimè custodiatur, malorũ plurimorum causa est; ideò sanctus Iacobus clamat, & dicit: *Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir.* & paulò pòst: *Ecce quantus ignis quàm magnam silvam incendit! & lingua ignis, est universitas iniquitatis.* Tria hoc loco docet sanctus Apostolus; Primùm, linguam benè custodire rem esse difficillimam, & ideò raros esse, eosque solos perfectos viros, qui linguam benè custodire sciant. Deinde, à mala lingua brevissimo tempore ingens detrimentum provenire posse; id quod explicat similitudine ducta à scintilla ignis, quæ nisi subitò extinguatur, ingentem silvam lignorũ consumere potest. Sic enim unum verbum incautè prolatum

Iac. 3.

latum potest excitare suspiciones sceleris alicujus; unde inimicitiæ, rixæ, contentiones, homicidia, atque integræ familiæ exterminium sequitur. Docet sanctus Iacobus denique, linguam malam non esse rem unam malam, sed includere in se malorum multitudinem: ideò vocat eam, universitatem iniquitatis. Nam per eam omnia facinora aut præparantur, ut stupra & latrocinia; aut patrantur, ut perjuria & falsa testimonia; aut defenduntur, ut cùm impius excusat malum quod commisit, aut simulat bonum quod non fecit. Et rursum jure dicitur lingua mala universitas iniquitatis, quia per linguam peccat homo contra Deum, blasphemando & pejerando; contra proximum, detrahendo & conviciando; contra seipsum, jactando se fecisse bona opera, quæ reverà non fecit; & mentiendo se non fecisse mala, quæ fecit.

Ad hoc testimonium Apostoli Iacobi, addere volo testimonium Prophetæ Davidis in Psalmo primo ex Gradualibus, *Domine*, inquit, *libera animam meam à labiis iniquis; & à lingua dolosa.* Ps. 119 Si sanctus Rex timuit sibi à lingua iniqua & dolosa; quid facere debent homines privati, & multo magis, si non solùm privati, sed pauperes, debiles, obscuri sint? Addit Propheta: *Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam*

quam dolosam? Verba sunt obscura ob linguæ Hebraicæ proprietatem. sed sensus hic esse mihi videtur: Non sine causa timeo mihi à lingua iniqua & dolosa; quia tam grande malum est ejusmodi lingua, ut nihil mali addi illi posse videatur. Pergit Propheta, ac dicit: *Sagittæ potentis acutæ, cum carbonibus desolatoriis.* Declaratur his verbis elegantissima similitudine, quàm ingens malum sit lingua dolosa: similem enim illam facit Propheta sagittæ ignitæ à robusta manu emissæ. Primùm enim sagittæ longè feriunt, & tanta celeritate volant, ut vix evitari possint. Deinde sagittæ quibus comparatur lingua dolosa, dicuntur emissæ à potenti & robusta manu. Tertiò additur, sagittas illas esse acutas, id est, ab artifice perito benè politas & exacutas. Deniq; addit, esse similes carbonibus desolatoriis, id est, esse ignitas, ut quidvis, quamvis durum, desolare possint; ac per hoc similem esse linguam dolosam & iniquam non tam sagittis hominum, quàm sagittis de cælo emissis, qualia sunt fulgura cælestia, quibus nihil omnino resistere potest. Hæc certè Prophetica descriptio linguæ dolosæ & iniquæ talis est, ut nullum tam grande malum cogitari possit, quod cum lingua dolosa & iniqua comparari valeat.

Atque, ut hæc omnia faciliùs adhuc

intelligi possint, duo exempla Scripturarum addam. Vnum sit scelestissimi
1. Reg 22. Doëg Idumæi, qui accusavit Sacerdotem Achimelech apud Regem Saulem, quòd conjurasset cum Davide adversus Regem. quæ mera calumnia & impostura erat. Quia tamen Rex Saul pessimè animatus erat eo tempore erga Davidem, facilè omnia credidit, & jussit occidi continuò non solùm Sacerdotem Achimelech, virum innoxium, sed etiam omnes alios Sacerdotes, ad numerum octoginta quinque virorum, qui nulla in re peccaverant contra Regem. Neque hac strage contentus Saul Rex, jussit occidi omnes qui habitabant urbem, nomine Nobe, sacerdotalem. nec solùm sævire contentus fuit in omnes viros & feminas, sed etiam in parvulos & lactentes; ac in ipsa etiam animantia, oves, boves, & asinos crudelitatem suam extendit. Ac de ista ipsa lingua dolosa & iniqua Doëg Idumæi credibile est locutum esse Davidem in Psalmo, cujus partem jam exposuimus. Ex hoc exemplo apertè discimus, quantæ sint vires linguæ dolosæ & iniquæ ad malum.

Alterum exemplum desumemus ex
Mar. 6. Euangelio apud sanctum Marcum. Saltante filia Herodiadis coram Herode Tetrarcha & Principibus ejus, usqueadeò placuit Herodi ludus illius puellæ, ut

læ, ut coram omnibus juraverit, ſe daturum puellæ quidquid peteret, etiamſi dimidium Regni ſui. Hoc juramentum ſtultum & temerarium, cauſa fuit plurimorum malorum. Primùm enim Herodiadis filia à matre quæſivit quid eſſet ei petendum; quæ illam admonuit, ut peteret caput Ioannis Baptiſtæ. hoc ipſum illa petiit: & mox allatum eſt caput præcurſoris Domini à corpore avulſum, in diſco. Quanta hîc ſunt mala? Peccat mater graviſſimè, petens rem injuſtiſſimam. Peccavit non minùs graviter Tetrarcha Herodes, qui virum innocentiſſimum, quique erat præcurſor Domini, pluſquam Propheta, & quo major inter natos mulierum non ſurrexerat, & quem Herodes ipſe ſciebat virum eſſe juſtum & ſanctum, juſſit occidi: & ſine cauſa, ſine judicio, tempore ſolemnis cœnæ, ad petitionem puellæ ſaltatricis. Sed audiamus mala pœnæ, cùm jam audierimus mala culpæ. Herodes paulò pòſt ab Imperatore Cajo ſpoliatus principatu, in exilium perpetuum relegatus fuit: atq; ita qui juraverat ſe daturum dimidium Regni, totum Regnum cum exilio perpetuo commutavit, teſte Ioſepho in libro Antiquitatum. Ipſa filia Herodiadis, quæ ſua ſaltatione cauſa fuit mortis ſancti Ioannis Baptiſtæ, trajiciens congelatum flumen, diſrupta glacie cecidit *Libro 18. ca. 9.*

in profundum corpore toto, capite excepto, quod recisum à corpore supra glaciem saltitabat, ut omnes intelligerent, qua de causa tam miserè obiisset. Ipsa denique Herodias nimio dolore correpta protinus mortem obiit, & filiam ad inferni tormenta secuta est. Scripsit hanc tragœdiam Nicephorus
Lib. 1. c. 2. Callistus in Historia sua. En quot mala tum culpæ tum pœnæ consecuta sunt ex juramento stulto & temerè concepto ab Herode Tetrarcha.

Veniamus ad remedium, quod à prudentibus viris adhiberi debet peccatis linguæ. Sanctus Propheta David initio Psalmi trigesimioctavi indicat, quo remedio ipse uteretur: *Dixi,* inquit, *Cu-*
Ps. 38. *stodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea.* hoc est, Ego ut effugiam peccata linguæ, diligenter custodio vias meas; non enim loquor, neque cogito, neque ago aliquid, nisi præmissa dijudicatione eorum quæ acturus, vel locuturus, vel cogitaturus sum. Istæ enim sunt viæ per quas gradiuntur homines in hac vita. Itaque remedium contra verba noxia, nec solùm contra verba noxia, sed etiam contra facta, vel concupita, vel cogitata noxia, est præcogitatio vel præmeditatio eorum quæ acturus, locuturus, cogitaturus, desideraturus sum. Atque hoc est hominis proprium, non temerè aliquid agere, sed

ſed reflectere conſideratione ad ea quæ agenda ſunt.& ſi quidem cum recta ratione concordant,agere;ſin minùs, non agere. Et quod de actione diximus, idẽ intelligi debet de locutione,deſiderio,atq;aliis animæ rationalis operibus.

Sed ſi fortè non poſſunt aliqui præmeditari omnia quæ acturi vel dicturi ſunt; certè nullus eſſe deberet homo prudens,& ſalutis æternæ cupidus, qui non ſingulis diebus primo manè antequam negotia vitæ hujus aggrediatur, ad Deum per orationem accedat,& petat dirigi vias ſuas,facta ſua, verba ſua, deſideria ſua, cogitationes ſuas ad gloriam Dei, & ſalutem animæ ſuæ. Deinde completo die,antequam cubile ſuum dormiturus aſcendat, diſcutiat conſciẽtiam ſuam, & rationem à ſe ipſo petat an Deum offenderit cogitatione, locutione, opere, deſiderio: & ſi offenſionem aliquam Dei, præſertim lethalem invenerit, non audeat oculos claudere ad nocturnam quietem captandam, niſi Deo primùm per veram pœnitentiam reconciliato,& vero ac certo propoſito concepto de cuſtodiendis viis ſuis, ut non delinquat in lingua ſua, nec in operibus aut appetitionibus ſuis. Atque hæc de cuſtodia linguæ ſufficiant.

¶ Quod jam attinet ad ſenſum audiendi, pauca omnino dicenda reſtant. Siquidem lingua fræno rationis cohi-

bita ne in verba mala prorumpat, nihil ferè erit quod ſenſum audiendi corrumpere poſſit. Quattuor ſunt genera verborum, quibus maximè claudendum eſt oſtium ſenſus audiendi, ne per aures ad cor inficiendum penetrent. Primum locum obtinent verba contra fidem, quæ ob curioſitatem humanam non illibenter audiuntur; & tamen ſi intus penetrent, tollunt de corde fidem, quæ eſt radix & principium omnium bonorum. Sed inter verba infidelitatis nulla ſunt magis pernicioſa, quàm eorum qui negant vel providentiam Dei, vel animi humani immortalitatem. Iſta enim verba non tam hæreticos quàm atheos faciunt, & omnibus ſceleribus aditum latiſſimum aperiunt. Alterum genus verborum malorum poſitum eſt in detractionibus, quæ charitatem fraternam tollunt è medio, & ſatis avidè audiuntur, ſed ab hominibus curioſis. Sanctus enim David, qui erat homo ſecundùm cor Dei, dicit in Pſalmis:
Pſalm. 110. *Detrahentem ſecretò proximo ſuo, hunc perſequebar.* Et quoniam detractiones non rarò in conviviis audiuntur, ſanctus Auguſtinus ad parietem menſæ ſuæ hos verſiculos poſuerat:

Quiſquis amat dictis abſentũ rodere vitam,
Hanc menſam indignam noverit eſſe ſibi.

Id refert Poſſidius in vita ſancti Auguſtini. Tertium genus verborum malorum

rum eſt, quod in adulationibus conſiſtit. Adulationes enim libenter audiuntur, & tamen elationem & ſuperbiam gignunt; Superbia autem, Regina vitiorum eſt, & Deo potiſſimùm inimica. Quartum genus verborum malorum pertinet ad luxuriam, & in ſermonibus amatoriis & canticis laſcivis poſitum eſt. Et ab amatoribus hujus mundi nihil dulcius auditur, cùm nihil ſit ea voce nocentius. Similia enim ſunt cantica laſciva canticis Sirenum, quæ homines delectabant, ut eos in mare dejicerent & devorarent.

Adverſus hæc omnia pericula ſalutare remedium eſt, amicos probos habere, & ab improbis omni animi proviſione disjungi. Neque enim homines ignoti facilè audent verba miſcere detractoria, vel hæretica, vel aſſentatoria, vel laſciva cum iis quos vel non viderunt anteà, vel illis familiares non ſunt. Itaque Salomon in principio Proverbiorum inſtituens filium, primum præceptum illis verbis expreſſit; *Audi, fili mi, diſciplinam patris tui, &c. Si te lactaverint peccatores, ne acquieſcas eis. ſi dixerint: Veni nobiſcum, inſidiemur ſanguini, abſcondamus tendiculas contra inſontem fruſtra, deglutiamus eum ſicut infernus viventem, & integrum quaſi deſcendentem in lacum: omnem pretioſam ſubſtantiam reperiemus, implebimus domos noſtras* Pro. 1.

ſpoliis: ſortem mitte nobiſcum, marſupium unum ſit omnium noſtrûm. Fili mi, ne ambules cum eis, &c. *Ipſi quoque contra ſanguinem ſuum inſidiantur, & moliuntur fraudes contra animas ſuas.* Hoc igitur conſilium hominis ſapientiſſimi facilè poteſt remedium adhibere ſenſui audiendi, ut verbis malis non facilè corrumpatur; præſertim ſi addamus ſententiam Domini, qui Salomone ſapientior erat, & apertè pronuntiavit, inimicos hominis eſſe domeſticos ejus. Atque hæc de ſenſu audiendi.

Matt. 10.

Senſus tertius eſt Odoratus, de quo nihil ferè dicendum occurrit. Senſus enim olfaciendi verſatur circa odores, qui nec magnam vim habent ad corrumpendum animum, & pretioſi odores ad paucos pertinent: communes autem, quales ſunt odores florum, roſarum, liliorum, innoxii ſunt.

Venio ad ſenſum quartum, qui dicitur ſenſus guſtandi. Peccata quæ per hanc portam ingrediuntur ad animam corrumpendam, generatim duo ſunt, crapula, & ebrietas; ſed ex iſtis plurima oriuntur. De crapula & ebrietate habemus admonitionem Domini apud Lucam: *Videte ne graventur corda veſtra crapula & ebrietate.* Et aliam admonitionem Apoſtoli in Epiſtola ad Romanos: *Non in comeſſationibus & ebrietatibus.* Iſta verò duo peccata in Scripturis

Luc. 21

Rom. 13.

Scripturis sanctis cum lethalibus criminibus numerantur, dicente Apostolo Paulo in Epistola ad Galatas: *Manifesta sunt opera carnis; quæ sunt, fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum servitus, veneficia, &c. homicidia, ebrietates, comessationes, & his similia, quæ prædico vobis, sicut prædixi; quoniam qui talia agunt, Regnum Dei non consequentur.* Neque sola hæc est horum peccatorum pœna, sed præterea crapula & ebrietas gravant corda humana, ut ad res divinas cogitandas & procurandas assurgere non valeant. Id quod Salvator noster docuit, & S. Basilius in Oratione de Iejunio explicat duabus aptissimis similitudinibus. Prior est de sole & vaporibus. Quemadmodum enim crassi illi vapores qui de locis humidis ascendunt, cælum nubibus obducunt, & radios solis, ne ad nos penetrent, impediunt: sic etiam ex crapula & ebrietate fumi quidam, & quasi vapores in nobis excitantur, qui cælum rationis obscurant, & radios divini luminis nobis eripiunt. Altera similitudo à fumo & apibus ducitur. Sicut enim apes mellis procreatrices ex alvearibus suis expelluntur fumo, sic etiam sapientia Dei, quæ tamquam apis quædam in animis nostris mel virtutum, & gratiæ, & consolationum cælestium gignere solet, nulla re alia facilius quam

Gal. 5. *Luc. 21*

fumo crapulæ & ebrietatis ejicitur.

Ad hæc accedit, quòd crapula & ebrietas nocet corporis bonæ valetudini. Antiphanes Medicus peritissimus, ut Clemens Alexandrinus in libro secundo Pædagogi refert, unam esse causam pænè omnium morborum asserebat, ciborum multitudinem & varietatem: contrà verò sanctus Basilius Concione prima de Iejunio, parentem bonæ valetudinis abstinentiam appellandam esse censuit. Et passim Medici omnes ad sanitatem restituendam corporibus malè affectis inediam adhibent, & vini & carnium abstinentiam imperant. Adde ad hæc, crapulam & ebrietatem non soli corpori, & animæ incolumitati, sed etiam rei familiari plurimùm obesse. Multos crapula & ebrietas ex divitibus pauperes, ex dominis servos effecit. Denique crapula & ebrietas multos pauperes & mendicos divitum eleemosynis privant. Qui enim sobrio cibo & potu contenti non sunt, omnem substantiam suam in proprias voluptates facilè consumunt, ut nihil pro fratribus egenis supersit. Et impletur illud Apostoli:

1. Cor. 11. *Alius quidem esurit, alius autem ebrius est.*

Sed his omissis, ad remedia veniamus. Remedium adversus crapulam & ebrietatem esse potest exemplum omnium Sanctorum. Omitto Eremitas &

Monachos sanctos, de quibus scribit S. Hier. in Epist. ad Eustochium de Custodia virginitatis, apud eos coctum aliquid comedisse luxuria erat. Omitto S. Ambrosium, qui teste Paulino in ejus Vita, omnibus diebus jejunabat, exceptis Festis solemnibus, & Dominicis. Omitto S. August. qui teste Possidio in ejus Vita, in mensa sua legumina & herbas habebat, & aliquando carnes propter hospites vel infirmos. Omitto alios Sanctos. Si quis attentè considera ret, quid ipse Dominus omnium & Pater omnium egerit, cùm in deserto populum suum pascendi munus sibi ipse suscepit; artem sobrietatis admirabiliter sine dubitatione perdiscet. Nam ad annos quadraginta Deus solus potens, solus sapiens, & solus bonus, qui potuit, & scivit, & voluit populo suo dilecto quàm optimè providere, pluit illis manna de cælo, & ex petra aquas eduxit. Erat autem manna cibus non dissimilis placentæ ex farina & melle confectæ, ut in libro Exodi dicitur. En quàm sobriè sapientissimus Dominus populum suum prandere & cœnare voluit. *Exod. 16.* Placenta cibus, aqua potus erat; & tamen omnes incolumes & sani vivebant, donec carnium desiderio teneri inciperent.

Ad exemplum Patris, filius Dei Christus IESVS, *in quo* erant *omnes thesauri* *Col. 2.*

sauri sapientiæ & scientiæ Dei, cùm prandium simul & cœnam multis millibus
Ioan.6 auditorum suorum parare vellet, apposuit illis panis & piscium fragmenta, & potum aquæ. Neque solùm Dominus Christus cùm adhuc mortalis esset, tanta sobrietate auditoribus suis convivium paravit; sed etiam post resurre-
Ioa.21 ctionem, cùm *data* illi esset *omnis potestas in cœlo & in terra*, discipulis suis prandium dedit ad littus maris ex solo pane & pisce, eoque modico: neque vini aut rerum aliarum ulla fit mentio. O quàm longè distant consilia Dei à consiliis hominum! Rex cœli & terræ simplicitate gaudet, sobrietate delectatur; de anima locupletanda, replenda, exhilaranda in primis sollicitus est: sed homines malunt concupiscentiam suã, & diabolum hostem suum exaudire, quàm Deum; nisi cum Apostolo dica-
Philip. 3. mus, Deum carnalium hominum non alium esse quàm ventrem.

Restat sensus tangendi, qui omnium crassissimus est, & simul etiam omnium vivacissimus. Per hunc sensum ingrediuntur ad animum inquinandum, & simul ad alios homines corrumpendos, opera carnis, quæ beatus
Gal.5. Apostolus enumerat dicens: *Manifesta sunt opera carnis; quæ sunt, fornicatio, immunditia, impudicitia*. Itaque tribus vocibus omnia genera luxuriæ Apostolus desi-

designavit. Neq; opus est longiùs progredi in his rebus explicandis, quas oporteret potiùs apud fideles ignorari, & ne nomina quidem earum umquam audiri. Sic enim loquitur idem Apostolus scribens ad Ephesios: *Fornicatio autem, & omnis immunditia, nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos.* Eph. 5.

Remedia verò adversus hæc omnia scelera, hæc mihi occurrunt: & sunt ferè illa ipsa quibus utuntur Medici ad curandos ægrotos. Primùm enim incipiunt Medici à jejunio sive abstinentia, prohibent ægrotare incipientibus carnis edulium, & potum vini. Idem omnino fieri debet ab homine luxuriæ dedito, abstinere à nimio cibo & à nimio potu. Id præscripsit Apostolus Timotheo suo, *Vtere*, inquit, *modico vino propter stomachum tuum, & frequentes tuas infirmitates*: id est, *Vtere vino* propter stomachi debilitatem, sed *modicè* ad cavendam luxuriam, nam in vino est luxuria. Deinde Medici corporum potiones amaras, venæ incisionem, & alia id genus naturæ inimica adhibent. Sic viri sancti cum Apostolo dicebant: *Castigo corpus meum, & in servitutem redigo; ne fortè cùm aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar.* Hinc veteres Eremitæ & Cœnobitæ vivendi genus instituerunt, deliciis carnis & voluptatibus omnino contrarium, in jejuniis, vigiliis, humicuba-

1. Tim. 5.

Eph. 5.

1. Cor. 9.

cubationibus, flagellis, ciliciis; non odio corporis, sed odio luxuriantis carnis. Vnum de multis exemplum proferam. Sanctus Hilarion, sancto Hieronymo teste in ejus Vita, cùm libidinosis cogitationibus tentaretur, *Ego*, inquit, corpus alloquens suum, *faciam ut non calcitres, nec te hordeo alam, sed paleis: fame te conficiam & siti, gravi onerabo pondere; per æstus indagabo & frigora, ut cibum potiùs quàm lasciviam cogites.* Ad hæc, Medici corporum exercitationem moderatam, ut deambulationem, vel pilæ ludum, vel aliquid ejusmodi ad sanitatem conservandam præscribunt. Idipsum ad animæ sanitatem conservandam valdè conducit, si videlicet homo salutis æternæ cupidus, horam aliquam quotidie in mysteriis redemptionis nostræ, vel in Quatuor novissimis, vel in aliis piis argumentis meditandis, tribuat. Quòd si meditatio non succedit ad votum; saltem in Scripturis sanctis, vel in piis libellis, vel in Vitis Sanctorum legendis tempus aliquod diebus singulis ponat.

Denique remedium efficax valdè ad omnes carnis tentationes & peccata luxuriæ superanda, est, otium fugere. Nullus enim tam est obnoxius turpibus cogitationibus, quàm is qui nihil habet quod agat, & tempus suum terit vel ex fenestra respiciens ambulantes,

vel cum amicis fabulando & ludendo. Contrà verò, nulli sunt magis immunes à cogitationibus sordidis, quàm ii qui totos dies in laboribus agrorum colendorum, vel in variis exercendis artibus occupantur. Hujus rei gratia magister noster Christus parentes elegit pauperes, ut proprio labore victum sibi pararent. & ipse quoque antequam ad labores prædicationis accederet, patrem putativum fabrum lignarium habere voluit, eumque in arte illa laborantem adjuvit: dicebant enim de illo, *Nónne hic est faber filius Mariæ?* Hoc ad- Mar. 6
dere volui, ut opifices & rusticos non pœniteat sortis suæ, cùm sortem illam elegerit Sapientia Dei pro se, & pro matre sua, & pro sanctissimo patre suo putatitio; non quòd ipsi hoc remedio indigerent; sed ut nos infirmos admonerent otium fugere, si peccata plurima vitare velimus.

DE

A. Matham f.

DE ARTE BENE MORIENDI VICINA IAM MORTE, LIBER SECVNDVS.

CAP. I.

De primo præcepto Artis benè moriendi vicina jam morte, quod eſt de meditatione mortis.

ARTEM benè moriendi in duas partes initio diſtribuimus. In earum priore poſita ſunt præcepta benè moriendi, quæ ad illud tempus pertinere poterant, in quo mors adhuc longiùs abeſſe videri poterat: in poſteriore, quæ nunc præ manibus eſt, ea ponemus, quæ ad mortem quaſi præſentem aut brevî adfuturam pertinent. Dicitur autem mors imminere vel præ foribus eſſe, quando vel ſenio confecti ſumus, dicente Apoſtolo: *Quod antiqua-* Heb.13
tur & ſeneſcit, prope interitum eſt; vel morbus gravis & Medicorum judicio valdè periculoſus, ſive ſenem, ſive juvenem,

ſive etiam adoleſcentem aut puerum corripuit. Hujus ſecundi ordinis primum præceptum nobis eſſe videtur, Mortis meditatio. Mors enim, quantumvis diligenter & attentè conſideretur, dum in florenti ætate ſumus, parum omnino nos movet; cùm longè abeſſe, ac per hoc minùs horribilis eſſe videatur. Sed cùm propè adeſſe conſpicitur, ut quaſi manibus tangatur; tunc verè afficit, & illius conſideratio multùm prodeſt. Omnes artes meliùs addiſcuntur exercitatione quàm doctrina; & qui, ſi non ſæpiùs, ſaltem bis mortui ſunt, ut beata Chriſtina, & ille Drithelmus Anglus, cujus memini in libro de Gemitu Columbæ, & ille Eremita, cujus hiſtoriam narrat Ioannes Climacus, de quo nos in extremo capite pauca dicemus; ſatis alacriter mortuos fuiſſe conſtat. Nobis, quibus non niſi ſemel mori permittitur, nulla via melior aperitur, quàm meditandi & cogitandi quid in morte geratur.

Primùm igitur cogitandum nobis eſt, in morte fieri ſeparationem animi à corpore, ſed neque animum extingui, neque corpus ſine ſpe reſurgendi cadere, & in pulverem redigi. Si enim hoc fieret, ut Athei opinantur; rectè dixiſſe viderentur illi qui mortem contemnebant, atque dicebant: *Comedamus & bibamus, cras enim moriemur.* quod Prover-

bium

bium eſt antiquiſſimum, ut intelligi poteſt ex Iſaiæ capite vigeſimoſecundo, & Apoſtolo in priore ad Corinthios capite quintodecimo. Eſſe autem inter nos, qui dicant ſe credere, factis autem negent; ex eo poteſt intelligi, quòd nonnulli etiam in extremo ſenio de morte non cogitant, perinde ac ſi vel numquam eſſent morituri, vel cum morte corporis animum quoque penitus extingui exiſtimarent. Sed quidquid iſti delirẽt, ſeparatio carnis ab animo, quaſi ſponſæ à ſponſo, divortium eſt ad tempus, non repudium in perpetuũ: animus enim immortalis eſt, & caro in noviſſimo die ſine ulla dubitatione reſurget.

Oportet igitur, ſi Chriſtiani ſumus, & ſi quid ſapimus, de propinqua morte aſſiduè cogitare. In hoc enim ſumma rerum noſtrarum poſita eſt, ut benè moriamur; ſiquidem in hac vita non difficilis tranſitus eſt à virtute ad vitium, & cum Dei gratia, à vitio ad virtutem: poteſt enim qui nunc eſt heres regni cælorum, cras per peccatum excidere ab hereditate filiorum Dei, & fieri reus ignis æterni, & contrà, Dei gratia aſpirante, qui eſt mancipium diaboli, poteſt ab illa ſervitute liberari, & iterùm adſcribi inter filios Dei & heredes regni cæleſtis. At qui moritur inimicus Dei & reus ignis æterni, ſemper erit inimicus Dei & igni æterno addictus: &

contrà, qui moritur amicus Dei & heres regni cælorum, numquam ab illa gratia & gloria eminentissima poterit excidere. Itaque nostra omnis felicitas vel infelicitas, à bona vel mala morte dependet. Quis igitur, nisi planè stultus & omni judicio carens, audebit de hac vita per mortem discedere, nisi anteà omni diligentia adhibita benè mori didicerit, atque ad bonam mortem obeundam se comparaverit?

Altera consideratio circa mortem utilissima esse potest, quòd quamvis mors
Ps. 88. certissima sit, dicente Propheta: *Quis est homo, qui vivet, & non videbit mortem?* &
Heb. 9. Apostolo concinente: *Statutum est hominibus semel mori; post hoc autem, judicium*: tamen nihil est incertius die vel hora. id quod Scriptura ipsa clamat:
Matt. 25. *Vigilate, quia nescitis diem, neque horam.* Multi rapiuntur in infantia, alii contrà ad decrepitam perveniunt senectutem; alii adolescentes, alii in ætate matura moriuntur. Sed quod miserabilius est, multi repentè moriuntur, ut non sit illis otium Deum invocandi, & spiritum suum divinæ misericordiæ commendandi. Hæc verò non alia de causa divina providentia secundùm thesaurum sapientiæ suæ procurat, nisi ut nemo electorum audeat vel ad momentum in luto peccati lethalis hærere. Proinde qui hæc legis, si fortè con-

scien-

ſcientia peccati mortalis contra te teſtimonium dicat, non audeas diem craſtinum expectare, imò neque præſentis diei vel horæ finem præſtolari, quin ſaltem corde contrito & humiliato coram Deo peccatum tuum deteſteris.

Tertia conſideratio non minùs utilis erit, ſi manè antequam ad negotia diurna progrediaris, & veſpere antequam ad ſomnum capiendum te componas, ne fortè mors adveniens te imparatum offendat, conſcientiam tuam diligenter diſcutias, an quid nocte præterita vel die proximè exacto egeris, quod peccatum, præſertim lethale videri poſſit: & ſi nihil invenias, Deo bonorum omnium auctori gratias agas; ſin autem inveneris aliquid adverſus Deum admiſſum, ſeriò & ex corde ingemiſcas, & primo quoque tempore ad pedes Sacerdotis illud confitearis: & impoſitam mulctam libenter accipias, & fideliter reddas. Iſta ratio, bis ſaltem in die examinandi conſcientiam, mirificè juvat, ut mors numquam nos inveniat imparatos.

Quarta conſideratio non minùs utilis quàm ſuperiores, illa eſt, cujus meminit Eccleſiaſticus: *In omnibus operibus tuis memorare noviſſima tua, & in æternum non peccabis*, Quo pacto enim peccare poterit in ullo opere ſuo, qui quidquid agit, expendit ad trutinam divini Eccl. 7.

judicii quod in morte fiet? Huc pertinet memorabile illud dictum hominis bis mortui, cujus meminit Ioannes Climacus in sua Scala, Gradu sexto. Sic autem loquitur: *Non omittam solitarii illius, qui in Choreb habitabat, referre historiam. Hic cùm diu negligentissime vixisset, nullamq; animæ suæ curam haberet, morbo tandem comprehensus ad extrema deductus est; cumq; jam à corpore perfectè migrasset, post unam horam in se ipsum rediit, oravitq; nos omnes ut inde protinus abscederemus: & cellæ aditu lapidibus obstructo, permansit intus annis duodecim, nulli omnino quidquam loquens, nec aliud quidquam præter panem & aquam degustans. Sedens autem ea tantùm quæ in excessu viderat, attonitus volvebat; atque in his adeò fixo erat cogitatu, ut numquam vultum immutaret, sed semper sic attonitus perdurans vim lacrymarum ferventium tacitus profunderet. Cùm verò jam morti esset proximus, rupto ac patefacto aditu ingressi sumus; cumq; ab illo doctrinæ verbum supplices inquireremus, hoc ab illo tantummodò audivimus: Nemo, qui reverà mortis memoriam agnoverit, peccare umquam poterit.* hæc ille. Consideret Lector, hanc historiam esse non fabulam, & ab illo scriptam, qui & vir sanctus erat, & scripsit quæ propriis oculis vidit, & propriis auribus audivit.

Ex quo facile est intelligere, quanti momenti

momenti ſit mortem aſſiduè meditari, & ejus præſentiam numquam à memoria ſua repellere. Hic enim negligens anteà fuerat in ſalute ſua quærenda, ſed ex magna Dei miſericordia mortem guſtavit, & reſurgens à mortuis, per annos duodecim mortem aſſiduè cogitavit, & ſimul lacrymis continuis peccata ſua deflevit; & quæ ante primam mortem levia & venialia arbitrabatur, guſtata mortis amaritudine judicavit eſſe graviſſima, & digna quæ lacrymis annorum duodecim expiarentur. Hic eſt igitur verus commentarius verborum Scripturæ, quæ dicit *Memorare noviſſima tua, & in æternum* Eccl. 7.
non peccabis. Et ſi perpetua recordatio unius ex Noviſſimis tam grande lucrum attulit Monacho illi, ut per pœnitentiam annorum duodecim redemerit pœnam gehennæ ſempiternam, & lucratus fuerit gloriam regni perpetui: quid faceret jugis memoria Noviſſimorum quatuor, Mortis, Iudicii, Gehennæ, & Paradiſi? Vtinam multi cognoſcerent & experiri vellent compendium lucri hujus!

CAP. II.

De secundo præcepto Artis benè moriendi vicina jam morte, quod est de Iudicio extremo.

ALterum Novissimum, est Iudicium; quod quidem duplex est: unum particulare, quo singulæ animæ judicantur statim ac de corpore exierunt; alterum generale, quod fiet in novissimo die. Vtrumque horribile & tremendum valdè impiis, amabile & gloriosum justis. De utroque attentè & sæpissimè cogitare utilissimum est iis qui feliciter mori cupiunt. Futurum autem judicium particulare statim à morte uniuscujusque, nemini dubitare licet, cùm adversus hæreticos in Concilio Florentino declaratum sit, eos qui peccato mortali inquinati ex hac vita decedunt, mox ad gehennam ignis descendere; eos qui sine culpa lethali, sed cum debito pœnæ temporalis moriuntur, ad Purgatorium duci; illos denique, qui post susceptum Baptisma immunes à culpa & debito pœnæ inveniuntur, in cælum ad æternam felicitatem repentè conscendere.

S. Tho. in 4. d. 47.

Credibile autem est, ut Theologi docent, sententiam Christi Iudicis, vel per Angelos significari, vel mentibus ipsarum

Dominicus à Soto in 4. d. 45

rum animarum à Deo revelari; sed pias animas comitantibus Angelis vel ad cælum ascendere, vel ad Purgatorium descendere; reproborum verò à dæmonibus rapi, & in gehennam deturbari. Hoc judicium in momento fieri potest, quia præsens adest Iudex, qui cùm sit Deus & homo, secundùm formam Dei ubique est, secundùm formam hominis omnia novit. Verissimè enim sanctus Petrus Christo dixit: *Domine tu omnia nosti.* Adest accusator, qui est diabolus, qui dicitur in Apocalypsi *accusator fratrum nostrorum*; & accurrit ad moribundos, ut lupus, vel leo, vel canis ad prædam. Adest testis, conscientia animæ, quæ cùm à corpore soluta est, non ampliùs falli potest ignorantia vel oblivione; sed penitus se ipsa cognoscit, & videt an sit grata Deo, vel Deo exosa. Itaque nihil impedit, quominùs judicium hoc statim fiat, & executioni mandetur. Hoc tamen judicium privatum dici potest, si conferatur cum judicio quod fiet in die novissimo, quod erit publicum & generale, coram omnibus omnino Angelis & hominibus.

Ioã. 21

Apoc. 12.

Sed reddenda est breviter ratio, cur necesse sit iterùm judicari eos, qui sunt jam non solùm judicati, sed etiam pœna vel præmio affecti. Rationes hæ sunt. Prima ratio est ex parte Dei: nunc enim non desunt, qui videntes multos

homines justos ab impiis non paucioribus injustè affligi, & contrà, multos iniquos affluere temporalibus bonis, suspicantur Deum aut ista non videre, aut non curare. Quare ut totum genus humanum intelligat, mundum à Deo sapientissimè gubernari; placuit ipsi Deo in die novissimo coram omnibus Angelis & hominibus reddere præmia bonis, & supplicia malis: unde omnes
Apoc. 16. cogantur prædicare & dicere: *Iustus es Domine, vera & justa judicia tua.*

Altera ratio est, ut Christus, qui coram hominibus injustè judicatus, & supplicio gravissimo & indignissimo affectus est; ipse coram toto mundo cernatur in throno sublimi omnes impios judicare: ut illud impleatur quod
Iob. 36 scriptum est in libro Iob: *Causa tua quasi impii judicata est, causam judiciumque recipies.* Itaque ignominia passionis Filii Dei justè compensabitur per gloriam judicantis in theatro totius mundi, &
Phil. 2 tunc implebitur illud Apostoli: *In nomine* IESV *omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum.*

Tertia ratio est, ut retributio justorum integra sit. Merces enim justitiæ est honor & gloria. Et quoniam multi homines eximiè justi, quasi scelesti & impii publicè interfecti sunt; æquum fuit ut in publico totius orbis theatro justitia ipsorum prædicaretur. Ad hunc nume-

numerum ſanctorum Martyres Domini præcipuè pertinent, qui in oculis perſecutorum paganorum vel hæreticorum, Principum & Regum coronati aſſiſtent.

Quarta ratio erit, ad confuſionem hypocritarum. Non enim deſunt qui cum opinione ſanctitatis moriantur, cùm verè ſint impii; quales ſunt hæretici Calviniani vel Anabaptiſtæ, & olim erant illi, de quibus ſcribit ſanctus Cyprianus in libro de Vnitate Eccleſiæ: *Ardeant licet flammis & ignibus traditi, vel objecti beſtiis animas ſuas ponant, non erit illa fidei corona, ſed pœna perfidiæ; nec religioſæ virtutis exitus glorioſus, ſed deſperationis interitus.* Itaque neceſſe eſt, ut ſaltem in univerſali Iudicio eorum hypocriſis publicè detegatur.

Quinta ratio illa eſt, ut animæ ſimul & corpora judicentur. Siquidem in judicio particulari ſolæ animæ judicantur, & præmium vel pœnam accipiunt: ſed in Iudicio univerſali integri homines comparebunt. Et quoniam animæ cum corporibus peccaverunt, vel benè egerunt; ſic etiam oportet, ut poſt reſurrectionem animæ cum corporibus præmia vel pœnas accipiant.

Sexta denique ac poſtrema ratio eſt, ut non ſolùm bona vel mala quæ geſſimus in vita, præmia vel pœnas ſuas habeant, ſed etiam bona vel mala, quæ naſcuntur ex operibus bonis vel malis

noſtris,

noſtris, & propagantur uſque ad mundi conſummationem; in mundi conſummatione laudem aut vituperationem publicè ſortiantur.

Ac ut exemplis rem illuſtremus, non deſunt homines pii, qui Xenodochiis extructis, aut Monaſteriis, aut Gymnaſiis, in quibus multi vel convaleſcunt, vel inſtituuntur ad pietatem, vel erudiuntur in diſciplinis; & hæc opera perſeverant in longum tempus: alii ſcribunt libros utiles ad ſapientiam, vel ad varias artes, vel pietatem, & alia bona opera propaganda, quibus multi ſingulis ætatibus proficiunt, & adjuvant proximos ſuos: nec deſunt homines improbi, qui ſcriptis libris laſcivis, vel ſeditioſis, vel etiam hæreticis, multos homines perdunt; & extructis theatris ad ludos gladiatorum, vel ad comœdias obſcœnas, vel alio modo proximis nocent in longum tempus poſt obitum ſuum. Quoniam igitur in fine mundi proceſſus omnes finem accipient, & merita omnium hominum, ſive bona ſive mala, conſummabuntur; æquum erit, ut eo die, omnium qui fluxerunt ab initio mundi maximè memorabili, Iudicis ſupremi potentiſſimi atque juſtiſſimi ſententia proferatur.

Hæ ſunt igitur cauſæ, cur præter judicium particulare, quod fiet in morte ſingulorum, expectandum ſit judicium univer-

universale in consummatione sæculi. Explicandum igitur breviter est, quis sit futurus Iudex in hoc tremendo judicio, unde veniet, ad quem locum veniet, quos judicabit, & quæ erit sententia judicantis. Iudex erit sine ulla dubitatione Dominus noster IESVS Christus. ipse enim apud sanctum Matthæum sic loquitur: *Cùm venerit Filius* Matt. 25.
hominis in majestate sua, & omnes Angeli
cùm eo; tunc sedebit super sedem majestatis suæ, & congregabuntur ante eum omnes gentes, & quæ sequuntur. Idem confirmant Apostoli, Petrus, Paulus, & Ioannes. Petrus in Actis Apostolorum ait: *Ipse est qui constitutus est à Deo Iudex vi-* Act. 10.
vorum & mortuorum. Apostolus Paulus
in iisdem Actis, *Deus*, inquit, *statuit* Act. 17.
diem, in quo judicaturus est orbem in
æquitate, in viro, in quo statuit, suscitans eum à mortuis. Apostolus Ioannes in Euangelio sic loquitur: *Dedit ei* Ioan. 5
potestatem judicium facere, quia Filius hominis est. & in eodem loco: *Pater non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio.*

Veniet autem ad judicandum de cælo, & veniet usque ad aërem terræ vicinum, ut videri & audiri possit ab omnibus qui in terra erunt. Audi Christum ipsum apud Matthæum: *Videbitis Filium hominis venientem in nubibus cæli.* Audi Apostolum Paulum scribentem ad Thes-

1. Thes. 4. Thessalonicenses, *Rapiemur*, inquit, *cum illis in nubibus obviàm Christo in aëra.* & hoc ipsum prædixerat Ioël Propheta: Ioël 3. *Congregabo omnes gentes, & deducam eos in vallem Iosaphat, & ibi disceptabo cum eis.* Ex verbis autem illis, *in vallem Iosaphat*, rectè intelligitur eo loco futurum esse judicium omnium maximum; tum quia vox Hebraica, Iosaphat, propriè significat, Dei judicium, tum quia vallis Iosaphat est prope Ierusalem, ad partem Orientalem Templi, ut sanctus Hieronymus testatur in Commentario Capitis tertii Ioël. Quo loco nullus esse potest opportunior pro tanto judicio: inde enim conspicitur Ierusalem, ubi Christus prædicavit, & judicium ultimum futurum esse prædixit: inde etiam conspicitur mons Calvariæ, ubi Christus idem pro redemptione generis humani cruci fuit affixus; & mons Oliveti, unde victor mortis in cælum ascendit. Ad eum igitur locum in nubibus cæli Christus veniet cum omnibus Angelis, qui sunt ut mi-
Dan. 7 nimùm *millia millium, & decies millies centena millia*, ut Daniel scribit. Dixi
Lib. de Cælest. hierar. Par. 1. q. 50. art. 3. autem, *ut minimùm*, quoniam sententia sancti Dionysii Areopagitæ & sancti Thomæ est, numerum Angelorum sanctorum superare numerum omnium rerum corporalium. Ibi etiam aderit cum Rege Christo omnis multitu-

titudo sanctorum hominum in corporibus gloriosis, de quibus dicitur in Apocalypsi: *Vidi turbam magnam,* *Apo. 7*
quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis, & linguis.

Erit igitur in hoc judicio spectaculum, quale non fuit ab initio mundi, neque fiet. Porrò rei mortis æternæ erunt omnes impii, qui resumptis corporibus, nudi, & mœsti mœstitia summa & incredibili, astabunt in terra ab Angelis adducti ex toto orbe terrarum ad vallem Iosaphat & loca vicina. Numerus autem eorum erit longè major numero sanctorum, cùm Dominus ipse dixerit: *Multi sunt vocati, pauci electi*; & *Arcta est via, quæ ducit ad vitam,* *Matt. 22.*
& pauci inveniunt eam; lata est via, quæ *Matt. 7.*
ducit ad perditionem, & multi sunt qui intrant per eam. Quòd si verum est, ut est *Apo. 7*
verissimum, multitudinem sanctorum hominum numerari non posse: quantò minùs numerari poterit turba reproborum? His autem adjuncti erunt spiritus maligni, qui sunt etiam in numero maximo.

His ita constitutis, antequam sententia Iudicis proferatur, libri rationum aperientur, ut ex Daniele Propheta, & *Dan. 7*
sancto Ioanne intelligi potest. Quid sint *Apoc. 20.*
hi libri qui in Iudicio aperientur, explicat Apostolus Paulus ad Corinthios,

dicens:

1. Cor. 4. dicens: *Nolite ante tempus judicare quoadusque veniat Dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium.* Effundet enim Deus ejusmodi lumen, ut in eo cernantur conscientiæ omnium hominum impiorum. Videbunt igitur omnes qui in eo theatro erunt, conscientias omnium, ac per hoc opera, verba, cogitationes, appetitiones. O quale spectaculum erit, videre conscientias hypocritarum, mendacium, proditorum, cavillatorum, qui nihili faciebant, per omnia sacra pejerare. Ex hac publicatione scelerum & flagitiorum omnium hominum, ex qua sequetur præjudicium futuræ sententiæ; id fiet, quod legitur in Apocalypsi:

Apoc. 6. *Reges terræ, & Principes, & Tribuni, & divites, & fortes, & omnis servus & liber,* abscondent *se in speluncis, & petris montium;* & dicent *montibus, & petris: Cadite super nos, & abscondite nos à facie sedentis super thronum, & ab ira Agni; quoniam venit dies magnus iræ ipsorum, & quis poterit stare?* Et hoc idem prædixit Dominus in Euangelio, cùm crucem in humeris deferret, alloquens pias mulieres: *Filiæ Ierusalem, nolite flere super me, sed super vos ipsas flete, & filios vestros, quoniam ecce venient dies, in quibus dicent: Beatæ steriles, & ventres qui non genuerunt, & ubera quæ non lactaverunt. Tunc incipient*

Luc. 23

dicere montibus: Cadite super nos; & colli-bus: Operite nos. Ad extremum feretur sententia à Iudice dicente, *Venite bene-* Matt. *dicti, Ite maledicti.* & ibunt justi in vi- 25. tam æternam, & injusti in ignem æternum.

Obsecro ego nunc Lectores meos, ut cogitent & recogitent sæpè & attentè, se quoque futuros in hoc theatro; & nunc cùm tempus habent, seriò deliberent quid facto opus sit. Neque objiciant, diem Iudicii adhuc procul abesse, ut non sit opus ante tempus cruciari, quasi instet dies Domini. Nam si fortè distet Iudicium generale, judicium particulare non distat, sed instat, & planè præ foribus est: & qualis erit sententia judicii particularis, talis erit & generalis. Itaque quicumque sapit, debet omnino ita se comparare ad sententiam Iudicii divini audiendam, ac si hodie vel cras audienda esset: non enim magis distat hora judicii quàm distet hora mortis, & hora mortis ab homine sene vel gravi morbo laborante procul abesse non potest. Ergo in expectatione tanti judicii in quo de summa rei agitur, oportet seriò implorare Advocatum, qui idem Iudex futurus est. *Advocatum enim habemus* IESVM *Christum justum*, ut Apostolus Ioannes 1. Ioan. 2. nos docet; & rursum amicos Advocati sollicitare, atque in primis Virgi-

nem clementissimam Advocati parentem, & Angelos, atque homines sanctos. Neque solùm vocibus, sed etiam muneribus adire nos convenit tum Advocatum tum Advocati amicos: non enim recusant Sancti munera, quæ non illis prosunt, sed pauperibus IESV Christi: ipsi enim Beati in cælo bonorum nostrorum non indigent.

CAP. III.

De tertio præcepto Artis benè moriendi, vicina jam morte, quod est de Gehenna.

POst Mortis & Iudicii considerationem, expedit Gehennæ quoque cruciatus & Paradisi gaudia attentissimè cogitare. Hæc enim sunt duo Novissima, quorum alterum unicuiq; nostrûm, Christo judicante, continget; sed hæc duo sic inter se contraria sunt, ut unum nos miserrimos, alterum felicissimos reddere debeat. Sed quoniam de utroque scripsimus in Libro de Ascensione mentis in Deum, prope finem libri: & rursum de gaudiis Paradisi scripsimus in toto Libro de Æterna felicitate Sanctorum: & de cruciatibus Gehennæ in Libro secundo de Gemitu columbæ; denique de omnibus quatuor Novissimis, in Concionibus Latinis, quæ nobis tunc in mentem venerunt,

nerunt, & diximus ad populum, & ſcripta reliquimus: viſum eſt hoc loco breviter ſumma capita attingere; ut Lector habeat, in qua re attentè cogitanda utiliter exercere ſe poſſit, dum mortem expectat, atque ad eam cum gaudio ſuſcipiendam ſe parat.

Igitur de ſtatu infeliciſſimo damnatorum ad Gehennam tria breviter conſideranda ſuſcepimus, locum, tempus, & modum. Locus eſt, profunditas; tempus, æternitas; modus, pœna ſine modo. Locus, inquam, eſt profunditas: ſiquidem homines reprobi, propter ingentia crimina læſæ majeſtatis divinæ, carcerem obtinebunt in profundiſſima parte mundi, quæ longiſſimè diſtat à Regia domo quæ eſt in cælis: hoc enim decebat ut ſupplicio mulctaretur ſuperbia diaboli & hominum ſuperborum. Diabolus enim dicebat: *In cælum conſcendam, ſuper aſtra* Iſa. 14. *Dei exaltabo ſolium meum, ſimilis ero Altiſſimo.* ſed reſponſum eſt illi: *Ad infernum detrahêris in profundum laci.* quod idem continget omnibus hominibus ſuperbiæ filiis.

Ex hac autem prima ærumna reproborum ſequentur tres aliæ, tenebræ, anguſtiæ, & egeſtas. Nam cùm Gehenna ſit in centro terræ, ad quem locū radii ſolis, & lunæ, & ſtellarum penetrare non poſſunt; nihil in ea luminis eſſe

poterit, nisi quantum ex igne sulphureo exire poterit, qui augebit, non minuet pœnam. Videbunt enim eo lumine dæmones, hostes suos crudelissimos: videbunt quoque homines illos, sive amicos, sive cognatos, qui perditionis eorum causa fuerunt: videbunt denique suam nuditatem, suam mendicitatem, sua vincula, sua tormenta. quæ omnia cuperent fortasse non videre: aliquid boni, unde consolationem possent accipere, certè non videbunt. O tenebras non tenebras! tenebras, ad omnia bona occultanda; non tenebras, ad omnia mala manifestanda.

Porrò angustiæ in gehenna tantæ sunt, ut multitudinem corporum damnatorum vix capiant. Nam cùm terra sit quasi punctum impartibile, si cum cæli immensitate comparetur; & gehenna non terram totam, neque partem dimidiam, sed centrum solummodò comprehendat, & numerus hominum damnatorum sit amplior quàm numerus salvandorum, de quibus ta-
Apo. 7 men legimus in Apocalypsi: *Vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat*; quis animo comprehendere poterit, quantæ sint angustiæ in gehenna? Eant nunc Reges magni, Nabuchodonosor, Darius, Alexander, Iulius Cæsar, & alii, quos terrarum orbis vix capere poterat; & dilatent, si possunt,

ſunt, anguſtias gehennæ, ut paulò commodiùs jaceant, & paulò mitius torqueantur. O vanitas vanitatum! extendere & dilatare contendunt mortales ferè omnes agros ſuos, ditiones ſuas, Regna ſua, ut ad breve tempus de ſubditorum multitudine glorientur; & in mentem illis nunquam venit, quantæ illos in gehenna anguſtiæ maneant, ubi non ad tempus breve, ſed ſine ullo fine, velint nolint, habitare cogentur.

Iam verò quid de incredibili egeſtate perditorum hominum dicam? Omnium rerum bonarum egeni, ſola pœnarum abundantia divites ſunt omnes illi qui in inferis habitant. Memores quidem erunt in gehenna homines divites, quantis deliciis abundaverint in terra dum viverent; ſive in cibo & potu, ſive in veſtibus pretioſis, ſive in venationibus & aucupiis, ſive in hortis & vineis, ſive in theatris & ludis variis. ſed hæc omnis recordatio dolorem augebit, cùm ſe viderint in gehenna nudos, jacentes, deſpectos, rebus ac fortunis omnibus miſerrimè ſpoliatos. tunc dicent quod in libro Sapientiæ legimus: *Quid nobis profuit ſuperbia? aut* Sap. 5. *divitiarum jactantia quid contulit nobis? tranſierunt omnia illa tamquam umbra.*

Veniamus ad ſecundum caput, quod eſt, tempus. Quamdiu durabit exilium gehennæ? Vtinam non diutiùs quàm

duravit incolatus vitæ præsentis! sed nulla erit comparatio: tempori enim non tempus, sed æternitas succedet. Itaque tamdiu durabit habitatio impiorum in tormentis gehennæ, quamdiu durabit æternitasDei,quę sicut principio caret, ita carebit & fine. Tamdiu torquebuntur damnati, quamdiu lætabuntur Beati. Denique tamdiu reprobi morientur, quamdiu Deus ipse vivet: & nisi desinat esse Deus id quod est, non desinent reprobi esse in pœnis in quibus sunt. O vita mortifera! ô mors immortalis! si vita es, quomodo occidis? si mors es, quomodo duras? neque igitur mors, neque vita dicenda es; quoniam utrumque horum boni aliquid habet, vita quietem, & mors finem; tu verò neque quietem neque finem habes. Quid igitur te esse dicemus, nisi id totum mali, quod & vita & mors habet? Magna profectò res esset, si vel mediocriter intelligere possemus quid sit æternitas pœnarum. Hæc enim sola cogitatio, tamquam frænum quoddam, omnes hominum libidines coërceret; & ita nostram vitam temperaret; ut non Christiani modò, sed etiam Anachoretæ sanctissimi omnes esse videremur.

Restat ex tribus rebus propositis solus modus, quem esse diximus pœnam sine modo, Pœna enim gehennæ non est singularis

ſingularis aliqua pœna, ſed pœnarum omnium cumulus: torquentur enim in gehenna omnes potentiæ animæ intelligentis, & omnes ſenſus, ſive interni, ſive externi; idq; non per vices, ſed omnes iſtæ pœnæ, tamquam agmine facto in hominem irruunt. Hîc in terris ſicut bonum generale Beatorum, ita malum iſtud generale damnatorum numquam experimur: nam qui oculis dolet, non ſimul dentibus dolet; & qui dentibus, non ſimul oculis: & ſic de ceteris ad eumdem modum. Sed apud inferos, dolores atrociſſimi in omnibus membris uno tempore tolerandi ſunt, cùm ignis gehennæ totũ corpus ambiat, & totum vehementiſſimè torqueat, & numquam conſumat. *Ite*, inquit Iudex, *in ignem æternum*. Matt. 25. & Iſaias: *Vermis eorum non morietur, & ignis non extinguitur.* Iſa. 66 quæ verba Dominus in Euangelio apud Marcum Marc. 9 ter in eodem capite repetivit, ut nobis planè in cordibus imprimeret, pœnam gehennæ eſſe ignem æterno tempore duraturũ, & corpus totum dolore acerrimo per omnem ęternitatem crudeliſſimè vexaturum. Qui viderunt hominem juſto judicio hîc in terris igne cremari, vix potuerũt conſpectum ejuſmodi ſupplicii tolerare, cùm tamen breviſſimo tempore finiatur. Quòd ſi homo, quantumvis reus, ad integrum diem in igne perſeveraret; certè nullus ferre poſſet

ſpectaculum tam horrendum. Dicat igitur intra ſe unuſquiſque, Si ferre non poſſum combuſtionem hominis viventis, qui nihil ad me pertinet; quomodo ferre potero combuſtionem corporis mei ad unam horam, vel diem, vel menſem, vel annum? & ſi hoc nimis mihi videtur horrendum, ut ne cogitare quidem id poſſim; qua ſtultitia ego ipſe me tam grandi periculo expono, ut ardeam in æternum? Quòd ſi iſta non credimus, ubi eſt fides noſtra? ſi credimus, ubi eſt judicium? ubi prudentia? ſi ſanæ mentis ſumus, & fidem Scripturis ſanctis habemus, quo modo fieri poteſt ut tam immani periculo imminente non excitemur? Ingrediatur ergo in cor ſuum quicumq; ſalvus eſſe cupit, & rebus omnibus attentiſſimè conſideratis ita ſe gerat, ut mors eum paratum inveniat, & non eum gehennæ ignis excipiat, ſed in gaudium Domini ſui feliciter ingredi mereatur.

CAP. IV.

De quarto præcepto Artis benè moriendi vicina jam morte, quod eſt de Gloria Beatorum.

RE Eſtat Gloria Beatorum, quæ poſtremum locum inter Noviſſima tenet. De hoc Noviſſimo illa tria capita ſolùm breviter conſiderabo, quæ in ſuperiori

periori Capite de gehennæ ſuppliciis conſideravi :- locum, tempus, & modum. Locus gloriæ Beatorum, cæleſtis Paradiſus eſt ; tempus, æternitas quæ finem nullum habet ; modus, felicitas excedens omnem modum.

Incipiamus à primo. Paradiſi cæleſtis locus eſt altiſſimus, ſupra omnes montes terræ, ſupra omnia elementa, ſupra omnes ſtellas. Inde enim in Scripturis ſanctis dicitur Regnum cœlorum, *domus Dei, civitas Regis magni, civitas Dei viventis, Ieruſalem cæleſtis*. Ex hoc ſublimiſſimo ſitu civitatis cæleſtis facilè poſſumus intelligere, multa eſſe privilegia ſive prærogativas hujus loci præ omnibus locis mundi totius. Primùm enim, quò locus in hac rerum univerſitate eſt altior, eò quoque eſt major atque capacior. ſiquidem figura univerſitatis rerum creatarum rotunda eſſe cernitur, ſic ut orbis terræ centrum mundi teneat; ſupremum cælum extremam ſive ſupremam ſphæram, latitudinis propemodum infinitæ complexu ſuo contineat.

Locus igitur Beatorum ut eſt altiſſimus, ſic etiam ampliſſimus eſt; quemadmodum econtrariò locus perditorum ut eſt omnium infimus, ſic eſt omnium anguſtiſſimus. Deinde, locus altiſſimus eſt etiam locus puriſſimus : certè enim aqua purior eſt quàm terra, & aër

quàm aqua, & ignis quàm aër, & cælum quàm ignis, & cælum empyreum quàm cælum sidereum. Denique, locus altissimus, tutissimus etiam est, ut non possit ad eum locum accedere malum
Ps.90. ullum, neque flagellum appropinquare tabernaculo ejus. Primùm igitur, sedes Beatorum est amplissima, ut possint Beati homines de loco ad locum liberè commigrare; neque periculum erit ne fortè fatigentur, cùm ex dote agilitatis momentò possint de loco ad locum pergere. Quanta erit illa voluptas, nunc ab Oriente ad Occidentem migrare, nunc ab Austro ad Aquilonem se transferre, nunc orbem totum momentò circuire, dum perditi homines in gehenna ligatis manibus & pedibus
Matt. 22. in omnem æternitatem uno in loco consistent? Sed major adhuc felicitas erit hominum beatorum, dum aura illa purissima in cælo fruentur, quam neque tenebræ, neque caligines, neque vapores, neque ventorum flatus, neque pestis ulla inquinare poterit: dum ultra omnem modum miserabiles gehennæ incolæ tetra caligine & fumo æstuantis fornacis, sine ulla spe auræ purioris, in loco illo horroris plenissimo jacere cogentur.

Quid jam de civitate superna dicam, propter summam altitudinem ab omni proditione vel malo quocumque tutissima?

ſima? *Lauda Ieruſalem Dominum*, inquit Pſ.147
ſanctus David, *lauda Deum tuum Sion; quoniam confortavit ſeras portarum tuarum.* Hæc verò portarum munitio non id ſignificat quod verba ſonant, dicitur enim in Apocalypſi de civitate cæleſti: *Et portæ ejus non claudentur per diem; nox enim* Apoc. 21.
non erit illic. Itaque *confortavit* Deus *ſeras portarum* Ieruſalem cæleſtis, quia fecit eam inexpugnabilem, ob altitudinem ſuam. Et ſi draco in cælo pugnavit cum Michaële Archãgelo, cauſa eſt, non quòd ex inferis in cælum conſcenderit, ſed quòd in cælo conditus, antequam confirmaretur in gratia, rebellavit à Conditore ſuo; & in ſuperbiam elatus, æqualis eſſe tentavit Altiſſimo. Sed quia cæleſtis Ieruſalem in pace fundata eſt, non potuit inimicus pacis in ea conſiſtere, ſed continuò *ſicut fulgur de cælo* cecidit, Luc. 10
neque deinceps pedem in ea figere potuit: atque ab eo tempore nemo admittitur ad inhabitandam cæleſtem Ieruſalem, niſi in pace perpetua fundatus & ſolidiſſimè cõfirmatus. Atq; hæc de loco.

Nunc de tempore pauca dicemus. Tempus habitandi cæleſtem Ieruſalem, poſt diaboli caſum, eſt tempus ſine tempore, id eſt duratio perpetua ſine fluxu dierum & noctium. ſic enim in Apocalypſi *juravit* Angelus *per viventem in ſæcula ſæculorum, quia tempus non* Apoc. 10.
erit amplius. & Dominus in Euangelio,

Matt. 21. lio, completo die novissimo dicet: *Sic ibunt hi*, videlicet iniqui, *in ignem æternum; iusti autem in vitam æternam*. Hoc tantum erit discrimen, quòd iniqui æternitatem inviti patientur, & quærent mortem, & non invenient: iusti autem nihil jucundius audient quàm beatam æternitatem, id est, vitam sine timore moriendi; & standi virtutem sine timore cadendi.

Reliquum est, ut de modo quo se habebunt in Paradiso post resurrectionem Beati, paucis explicemus. Atque id unum verissimè dici posse censeo, omnia bona quæ in terris optantur, quamvis admixta malis plurimis, ea multò majora, & sine ulla admixtione malorum possidenda esse à Beatis in cælo. Quæ in bonis numerantur in terris, hæc sunt, honor, potestas, divitiæ, deliciæ. Honor in cælo hominum Beatorum planè videri posset incredibilis, nisi is id affirmaret qui mentiri non potest. Audi Dominum Christum, qui est Veritas, sic loquentem in Apocalypsi beati Io-
Apo. 3 annis: *Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo, sicut & ego vici, & sedi cum Patre meo in throno ejus*. Quid, obsecro, ad hunc honorem addi potest? thronus certè Filii Dei in cælo altissimus est, & qui in eo sedet, honorem planè incredibilem consecutus esse existimari potest. Quis plausus, quæ laudes resonabunt

bunt in cælo coram Deo & omnibus Angelis, quando homo aliquis, quondam mortalis & fragilis, Dei manibus collocabitur in throno Filii Dei, qui est *Princeps Regum terræ, & Rex Regum, ac Dominus dominantium?* Certè ad hunc honorem nihil addi potest.

Potestas autem ejusdem hominis beati tanta erit, quantam suspicari vix possumus. Ejusdem Christi promissio est in Euangelio, de servo fideli: *Amen* Matt. *dico vobis, quoniam super omnia bona sua* 24. *constituet eum*, Quæ verba hoc planè significant, servum fidelem in cælo fore participem potestatis quam Deus habet super omnes res creatas. Et quanta est potestas Dei in res creatas? omnino maxima & incomparabilis. Itaque dicentur, & verissimè erunt Sancti omnes Reges mundi totius, non ad annos paucos, sed in omnem æternitatem. Atque hæc est sententia, quam Christus Iudex supremus in Iudicio novissimo pronuntiabit, cùm dicet Iustis: *Venite benedicti Patris mei, possidete* Matt. *paratum vobis Regnum à constitutione* 25. *mundi.*

De divitiis Beatorum hoc solum satis esse deberet omnibus hominibus, quòd erunt divitiæ amplissimæ & semper duraturæ, dicente Propheta: *Gloria & di-* Psal. *vitiæ in domo ejus.* &; Erit *Deus omnia in* 113. *omnibus*, ut Apostolus loquitur in Epi- 1. Cor. stola 15.

ſtola ad Corinthios. Quæ verba ſic exponit Theophylactus, & etiam ſanctus Anſelmus, ut ſenſus ſit: Erit *Deus omnia in omnibus*; quia nunc res una nobis eſt cibus, alia potus, alia veſtis, alia domus, alia divitiæ, alia voluptas, alia honor, alia poteſtas: ſed in cælo, poſt reſurrectionem, erit Deus Beatis omnibus cibus, potus, veſtis, domus, divitiæ, voluptas, honor, poteſtas. Erunt igitur Beatis in cælo omnia pretioſa, omnia incorruptibilia, omnia divina. Addit ſanctus Hieronymus in Epiſtola ad Amandum, Deum futurum omnibus Beatis omnia non ſolùm corporalia, ſed etiam ſpiritualia. nunc enim gratiæ divinæ non dantur omnes omnibus; ſed uni ſapientia, ut Salomoni; alteri bonitas, ut Davidi; alteri patientia, ut Iob: cùm autem rerum omnium finis advenerit, tunc omnia in omnibus erunt, ut ſinguli Sanctorum omnes virtutes & dona poſſideant. Quid, quæſo, daret in hoc mundo avarus, ut divitias omnes omnium poſſideret? quid luxurioſus, ut voluptates quas cupit, omnes conſequeretur? quid ambitioſus, ut honores & dignitates, quas ambit, omnes aſſequi poſſet? Et tamen iſta temporalia ſunt, & citò peritura; & quod miſerabilius eſt, brevî cum ſempiterna egeſtate, & dolore, & ignominia commutanda. Cur ergo non quærimus

quærimus Deum, in quo uno bona omnia ſpiritualia & corporalia in omnem æternitatẽ manſura poſſidebimus?

Sed quid tandem de gaudio & voluptate Beatorum dicemus? Iſaias & Paulus exclamant, & dicunt: *Oculus non vidit, auris non audivit, in cor hominis non aſcenderunt quæ præparavit Deus diligentibus ſe.* Verè enim paravit Deus juſtis diligentibus ſe in cæleſti patria gaudium, lætitiam, voluptatem, delicias, dulcedinem, ſuavitatem, qualem nullus mortalium neque guſtavit, neque cogitatione aſſequi umquam potuit. Tria requiruntur ut delectatio generetur, potentia, objectum, & unio potentiæ cum objecto: & quò iſta majora ſunt, eò major gignitur delectatio. Nulla potentia in rebus creatis major, & vivacior, & delectationis capacior eſt rationali voluntate: nullum objectum præſtantius, & amabilius, & ſuavius eſt eſſentia Creatoris. *Guſtate*, inquit David, *& videte, quoniam ſuavis eſt Dominus.* Et Sapiens loquens de ſole & ſtellis, *Quorum*, inquit, *ſi ſpecie delectati, deos putaverunt, ſciant quantò his dominator eorum ſpecioſior eſt. Speciei enim generator hæc omnia conſtituit.* Nulla conjunctio magis intima cogitari poteſt, quàm Dei cum voluntate rationali, dicente Apoſtolo: *Qui adhæret Domino, unus ſpiritus eſt.* Conjunctio corporum ut plurimum

Iſa. 64. 1. Cor. 2.

Pſ. 33.

Sap. 13

1. Cor. 6.

in superficie fieri solet, ad interiora non penetrat; & tamen sic afficit homines corporalis voluptas, ut ad insaniam quodammodo redigantur. Quam igitur suavitatem, quam dulcedinem gustabit anima, quando sic intimè conjungetur cum Deo, qui est suavitas infinita, ut unus spiritus fiat cum eo? Hîc mihi planè verba desunt, ut explicare nullo modo queam, quod cogitando mecum ipse revolvo.

Adde, quòd omnis humana voluptas quæ ex rebus creatis oritur, aut momentanea, aut certè brevissima est; voluptas autem quæ ex conjunctione spiritus humani cum Deo, qui est suavitas infinita, numquam omnino finietur. Et tamen tanta regnat in multis hominibus amentia, ut malint frui carnalibus voluptatibus, sordidis & modicis, & ad tempus brevissimum, quàm maximis & purissimis, & in omnem æternitatem sine ullo dubio duraturis. Atque hæc de quatuor Novissimis hoc loco sufficiant.

CAP. V.

De quinto præcepto Artis benè moriendi vicina jam morte, quod est de Testamento condendo.

PRæmissa consideratione mortis appropinquantis, & aliorum Novissimorum,

morum, consequens est, ut qui discedere parat ex hoc mundo, disponat domum suam. Sic enim admonuit Isaias Ezechiam, dicens: *Dispone domui tuæ, quia morieris tu, & non vives.* A qua molestia liberi sunt viri Regulares, qui cum Apostolis dicere possunt: *Ecce nos reliquimus omnia.* Ex quibus fuit unus sanctus Augustinus, de quo scribit Possidius in ejus Vita: *Testamentum*, inquit, *non fecit; quia unde faceret pauper Christi non habebat: quamvis enim Episcopus esset, tamen more Regularium nihil proprii retinebat.*

Isa. 38
Matt. 19.

Porrò testamentum fieri debet ad initium morbi, nisi quis prudenter anteverterit: & non leviter errant, qui de testamento condendo non cogitant, nisi cùm ægritudine invalescente à cognatis vel amicis coguntur; quo tempore vel delirare incipiunt, vel certè res suas non ea prudentia disponunt, qua disposuissent dum benè valebant.

Oportet autem ut primum omnium de ære alieno, si quo fortè gravantur, restituendo cogitent. Deinde opes suas illis omnino relinquant, ad quos de jure pertinere intelligent, neque sinant se trahi ad personas quas magis diligunt, si quoquo modo repugnet justitia. In iis verò quæ ab arbitrio dependent suo, consulant in primis gloriam Dei, deinde proximorum necessitates. Quòd si

fortè abundent divitiis, quas, uti supervacaneas, pauperibus jam dudum distribuere debuissent; non existiment se conscientiæ satisfecisse, si hoc ipsum cum aliis criminibus suis Sacerdoti aperuerint, & absolutionem obtinuerint; nisi res illas pauperibus erogari mandaverint, vel ipsi potiùs continuò erogaverint. Est enim sententia communis sanctorum Patrum & præcipuorum Doctorum Scholasticorum, res supervacaneas pauperibus deberi. de qua re scripsimus in Libro priore, Capite nono, quæ repetenda non sunt. De iis verò quæ arbitrio suo donare poterunt, consulant viros pios, quæ sint opera charitatis magis grata Deo, pro loco & tempore: alicubi enim magis urgebit ædificatio Ecclesiæ, vel Cœmeterii; alibi collocatio paupercularum virginum in matrimonio; alibi multitudo ægrotantium in xenodochio, vel pauperum mendicantium in plateis; alibi redemptio captivorum. Denique, in hujusmodi distributione nulla est regula melior, quam *fides sincera, & providētia perspicax*, ut scribit S. Ambrosius. vel *charitas cum prudentia, & prudentia cum charitate conjuncta*, ut loquitur sanctus Gregorius.

Lib. 3. de Offic. c. 48. *3. Par. Past. Adm. 21.*

Illud autem magni momenti esse videtur, ut eleemosynæ quæ fiunt à viventibus, vel ut fiant mandantur à morientibus, tunc potissimùm aut fiant, aut

aut mandentur ut fiant, quando is qui facit vel mandat, est gratus Deo; tunc enim meritum magnum conciliant largienti, & ejusmodi boni eleemosynarii recipiuntur à bonis amicis *in æterna tabernacula*, juxta promissionem Christi apud Lucam. Si verò fiant, aut mandentur ut fiant, ab homine impio; tunc eleemosynæ non prosunt ad vitam æternam, quidquid sit de aliis meritis; neque efficiunt ut largitores recipiantur in æterna tabernacula. Quare consulendum est à prudenti Confessario vel amicis homini, qui sibi conscius est quòd testamentum condiderit cùm jaceret in cœno lethalis peccati, ut post novam confessionem integrè & ritè peractam, confirmet, & approbet, ac ratum habeat id totum quod in suo testamento disposuerat, ac præsertim de eleemosynis post obitum suum vel Ecclesiæ vel pauperibus largiendis. *Luc.16*

Addendum est postremò, ut qui in testamento suo multis muneribus affecit proximos suos, non obliviscatur animæ suæ, præsertim cùm facilè fieri possit, ut non recta in cælum evolet, sed ad purgatoria loca deducatur. Itaque prudenter & piè faciet, si partem eleemosynarum jubeat conferri Sacerdotibus, qui pro anima ipsius Sacrificia Domino offerant. *Sancta enim & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut à* *2.Mac. 12.*

 peccatis

peccatis solvantur, ut dicitur in libris Machabæorum. Ex quo loco colligit sanctus Augustinus, multò magis juvari animas defunctorum Sacrificio Corporis Christi, si juvabantur sacrificiis pecorum in Testamento veteri.

Lib. de Cura pro mortuis c. 1

CAP. VI.

De sexto præcepto Artis benè moriendi vicina jam morte, quod est de Confessione peccatorum.

POst considerationem quatuor Novissimorum, & rebus domesticis expeditis, necesse est ut homo senex, vel periculoso morbo laborans, seriò animum applicet, rejectis aliis curis, ad Sacramentum Pœnitentiæ ritè percipiendum. Sæpè enim accidit ut Sacramentum Pœnitentiæ, quo tempore magis est necessarium, illo ipso tempore minùs accuratè suscipiatur. Qui enim gravi morbo laborant, vel doloribus impediti, vel debilitate, aut deficiente judicio, vel horrore propinquæ mortis, vel amore charorum quos inviti relinquunt; satis imperfectam confessionem peccatorum faciunt, & valdè ægrè contritionem veram & perfectam in illis angustiis in se ipsi excitare queunt.

Testis ego possum esse hujus difficul-tatis,

tatis, quam ægroti ut plurimùm patiuntur. Nam cùm aliquando inviſerem amicum, virum divitem & nobilem, qui ex peccato quodam gravi perpetrato in morbum lethalem inciderat, atque ei dicerem, nihil ei ſalutarius in eo temporis articulo eſſe poſſe, quàm veram peccatorum ſuorum pœnitentiam & contritionē, quia Deus cor contritum & humiliatum numquam deſpicit. reſpondit ille: Et quid eſt contritio? non capio quid à me requiras. Subjeci ego: Hoc requiro, ut ex vero corde diſpliceat tibi quòd in Deum peccaveris; & omnino ſtatuas, ſi diutiùs vixeris, numquā ampliùs Deum offendere; idq́ue totum procedat ex vero amore Dei, qui tibi innumerabilia beneficia præſtitit, cui tu ingratiſſimus pro beneficiis injurias reddidiſti. Reſpondit ille: Non intelligo, non ſum capax rerum iſtarum. Ita obiit, ſigna damnationis ſuæ ſatis aperta nobis relinquens. Hæc & ſimilia exempla nos monent, ut cùm benè valemus, ſic conſcientiam noſtram exoneremus, & pœnitentiam veram agamus, ac ſi illa confeſſio ultima nobis eſſet futura.

Sed nihilominùs tamen in ipſo gravi morbo Confeſſio Sacramentalis quanta fieri poteſt diligentia fieri debet; ac præſertim contritio excitanda eſt ex vero dolore præteritorum, & propoſito firmiſſimo non ampliùs peccandi, ſi ulte-

riùs fit vivendum. Neque folùm de peccatis commiſſis pœnitentia agenda eſt, ſed etiam de operibus bonis omiſſis, ad quæ ex officio vel ex charitate tenebamur. multi enim ſatis accuratè peccata in Deum vel proximum admiſſa conſiderant; omiſſionum autem facilè obliviſcuntur, vel eas non magnifaciunt. Addere poſſum etiam hoc loco exemplum ſatis utile.

Ægrotabat ad mortem Epiſcopus valdè doctus & pius. Acceſſit ad eum Sacerdos utrique noſtrûm amicus, à quo hoc accepi quod narro. Quæſivit ab Epiſcopo communis amicus, an conſcientia ejus ſatis pacata eſſet: reſpondit, per gratiam Dei nihil grave ſibi occurrere, quod in Deum ſe commiſiſſe ab ultima confeſſione meminiſſet. Addidit Sacerdos amicus, an conſcientia omiſſionum non eum reprehenderet, cùm Apoſtolus tam ſollicitè EpiſcopumTimotheum admonuerit, dicens: *Teſtificor co-*
2 Tim. 4. *ram Deo, & Ieſu Chriſto, qui judicaturus eſt vivos & mortuos, per adventum ipſius, & Regnum ejus: prædica verbum, inſta opportunè, importunè; argue, obſecra, increpa in omni patientia, & doctrina.* His auditis, ingemuit bonus Epiſcopus, & ait: Verè omiſſiones me non parum exterrent. & his dictis, cœperunt oculi ejus profundere flumina lacrymarum.

Porrò iis qui ad benè moriendum ſe parant,

parant, præcipuè contritio necessaria est: Confessio enim sine contritione vel attritione vera, non sufficit ad salutem: Satisfactio quoque vel sine contritione non prodest, vel ægrè ab ægroto præstari potest: Contritio verò, quæ charitatem includit, etiam sine confessione & satisfactione, cùm illæ præstari non possunt, ad salutem perducit. Nam, ut paulò antè diximus, *cor contritum & humiliatum Deus non despiciet.* Ps. 50. Contritio igitur ægrotanti sollicitè quærenda nobis esse videtur: cujus rei habemus exemplum egregium sancti Patris Augustini, qui teste Possidio, qui ejus Vitam scripsit, in ultima ægritudine ex qua defunctus est, describi sibi jussit Psalmos Davidicos qui ad pœnitentiam pertinent; ipsosque quaterniones, jacens in lecto, contra parietem positos diebus suæ infirmitatis intuebatur, & legebat, & jugiter ac ubertim flebat. Et ne intentio ejus à quoquam impediretur, cavebat. Ante dies fermè decem quàm exiret de corpore, postulavit à familiaribus suis ne quis ad eum ingrederetur, nisi iis tantū horis, quibus Medici ad inspiciendum intrarent, vel cùm ei inferretur refectio: nam omni reliquo tempore orationi vacabat. O beatissimum & sapientissimum virum! Post Baptismum susceptū, & peccata præteriti temporis ei dimissa, vixit annos tres &

quadraginta, in quibus usque ad ultimam ægritudinem assiduè prædicavit verbum Dei: scripsit libros innumerabiles, Ecclesiæ universæ utilissimos: vitam duxit sine querela, innocenter & sanctissimè: & tamen in ultima senectute & morbo per dies plurimos contritioni & pœnitentiæ ita vacavit, ut in legendis Psalmis Pœnitentialibus jugiter & ubertim fleret. Et planè observanda sunt duo illa verba, *jugiter & ubertim*. Non enim una die vel hora contritioni vacavit, sed per dies plurimos sæpissimè & copiosissimè peccata sua deflevit. & cujus generis peccata deflevit vir sanctissimus? opinor, venialia tantùm: ut non solum à flammis gehennæ, sed etiam ab igne purgatorio liber rectà in cælum conscenderet. Et si vir sanctus & prudens delicta venialia per tot dies jugiter & ubertim deflevit; quid faciendum esset illis, qui non solùm pro delictis venialibus, sed etiam pro criminibus lethalibus satisfacere debent Deo?

Igitur ægroti omnes qui vicinam habent mortem, ita se comparent antequam ægrotent, ut in senectute vel morbo non sit illis necessarium gravia peccata expiare, sed pro levioribus tantùm delictis pœnitentiam agere; & sacra Confessione & Communione & Vnctione ita se communire studeant adversus insidias diaboli, ut ad patriam

cælestem

cælestem feliciter Deo duce & Angelo sancto Custode comitante perveniant.

CAP. VII.

De septimo præcepto Artis benè moriendi vicina jam morte, quod est de Sacro-sancto viatico.

VEteres Christiani in administrando Sacro viatico, & Sacra vnctione ægrotis, primo loco inungebant ægrotos Sacra unctione, deinde porrigebant iisdem ægrotis sacratissimum Christi Corpus. Ac ut unum vel alterum testimonium adferamus, extat apud Laurentium Surium Tomo primo Vita sancti Guilielmi Archiepiscopi Bituricensis, qui vixit temporibus Innocentii Tertii Pontificis. In ea sic legitur: *Vnctionis Sacramentum humiliter ac devotè suscepit: eo percepto, sacrosanctam Eucharistiam sibi porrigi instantissimè postulavit; ut tanto itineris duce munitus, posset securius hostium cuneos penetrare.* Id ipsum habetur de sancto Malachia, in Vita ejus à sancto Bernardo conscripta, quòd videlicet Eucharistiæ viaticum post Extremam unctionem acceperit.

Præter hæc duo testimonia, quæ demonstrant ordinem inter Extremam unctionem & Eucharistiam, possunt adferri alia duo, quæ docent Viaticum

fuiſſe poſtremum, quamvis non fiat mentio unctionis extremæ. In Vita ſancti Ambroſii, quam ſcripſit Paulinus, habetur, Viaticum datum fuiſſe ſancto Ambroſio morte jam imminente; ita ut ſumpto Viatico ſtatim ſpiritum emiſerit. Idem omnino ſcribit Simeon Metaphraſtes de ſancto Ioanne Chryſoſtomo in Vita ipſius. Itaque perſpicuum eſt, apud veteres ultimum Sacramentum fuiſſe viaticum Corporis Domini.

Nos hoc tempore primùm ægrotos munimus Sacro viatico, deinde poſt aliquot dies morbo creſcente inungimus Oleo ſancto. Vterque ritus habet ſuas rationes. Veteres conſiderabant, Olei ſancti venerabile Sacramentum inſtitutum fuiſſe tum ad bonam valetudinem recuperandam, tum ad peccata, ſive peccatorum reliquias expellendas. Sic enim loquitur ſanctus Ia-
Iac 5. cobus: *Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros Eccleſiæ; & orent ſuper eum, ungentes eum oleo in nomine Domini: & oratio fidei ſalvabit infirmum, & alleviabit eum Dominus: & ſi in peccatis ſit, remittentur ei.* Veteres igitur ſperantes ex hac ſacra Vnctione ſanitatem corporalem ægroti, non differebant hoc Sacramentum ad illud tempus, in quo deſperata eſt ſalus, Medicorum judicio; ſed cùm morbus incipiebat à Medicis periculoſus judicari, con-

tinuò ad ſacram Vnctionem confugiebant. Id quod etiam poteſt intelligi ex eo quod ſanctus Bernardus ſcribit in Vita ſancti Malachiæ Epiſcopi, eumdem ſanctum virum ægrotantem, ex cubiculo, quod erat in parte ſuperiore domus, deſcendiſſe pedibus ſuis ad Eccleſiam, ut Vnctionem extremam primùm, deinde Viaticum acciperet; & his Sacramentis ſuſceptis, rediiſſe etiam pedibus ſuis nullo adjumento ad cubiculum & lectum ſuum. Noſtro tempore ægroti, cùm audiunt mentionem fieri Extremæ unctionis, arbitrantur jam actum eſſe de vita ſua; eaque de cauſa cognati vel amici, ne ægrotos terreant, differunt hòc Sacramentum quamdiu poſſunt.

Eſt etiam alia ratio, quæ veteres movebat, ut primo loco inungerent ægrotos, deinde Viaticum eis præberent; quia videlicet in Sacramento Vnctionis remittuntur peccata, ut jam ex Apoſtolo Iacobo audivimus: & ideò vocatur à nonnullis veterum Extrema unctio, *Pœnitentia infirmorum*. Peccatorum autem remiſſio & pœnitentia rectiſſimè præponitur, tamquam præparatio ſive diſpoſitio ad altiſſimum Sacramentum Eucharistiæ, quod puritatem maximam requirit.

Denique Sacramenta omnia concluduntur,

duntur, & quasi consignantur Sacramento Corporis Domini. Sic enim qui baptizantur adulti, ut Hebræi vel Turcæ, post Baptismum continuò confirmantur, & admittuntur ad Sacrificium Missæ, & sacram Eucharistiam percipiunt. Sic etiam qui pœnitentiam agebant, pœnitentia peracta ad Eucharistiam, saltem more veteri, semper accedebant. Illi etiam qui Ordines minores vel majores accipiunt, susceptis Ordinibus, ad sacram Communionem accedunt. Denique qui Matrimonio junguntur, Sacramentum conjugii Sacramento Eucharistiæ muniunt, & confirmant. Nostro tempore invertitur ordo, non sine causa rationabili. Sæpè enim accidit, ut Extrema unctio, ne terreantur ægroti, differatur in longum tempus; & periculum est, ne interim ægrotus vel usum rationis amittat, vel alia de causa reddatur inhabilis ad sacrosanctam Eucharistiam ritè percipiendam. Ideò igitur Viaticum nostro tempore præmittitur. Meliùs enim est, ut inverso ordine Sacramenta ista ministrentur ægrotis, quàm ut altero eoque saluberrimo careant. Vnctio enim extrema conferri potest ægroto etiam in agone posito, & non intelligenti vel sentienti quid circa se agatur, modò tamen in vivis sit: defuncti enim nullius Sacramenti capaces sunt. Atque

hæc de ordine Sacramenta ægrotis conferendi.

Venio nunc ad pretiosum Christi Corpus ægrotis utiliter conferendum. Ac primùm breviter exponam, quid agendum sit ægroto, antequam Sacramentum ad eum deferatur; deinde, quid agere debeat idem ægrotus, Christi Corpore præsente; denique, quomodo se gerat, diviniſsimo cibo recreatus.

Quod attinet ad primum, ego consulerem, nisi Patri spirituali aliquid utilius suggerendum occurrerit, ut diligenter ægrotus consideraret verba illa sancti Thomæ: *O sacrum convivium, in quo Christus sumitur, recolitur memoria paſsionis eius, mens impletur gratia, & futuræ gloriæ nobis pignus datur!* Primùm igitur attentè considerabit, sacrosanctam Eucharistiam præberi nobis viatoribus per modum cibi, ut non deficiamus in via ad patriam, præsertim eo tempore, quo longo itinere fatigati vires minui solent. Dicitur autem hic cibus *convivium*, & *sacrum convivium*; quia licet detur in specie solius panis, tamen est integrum magnumque convivium; & convivium non profanum, sed sacrum; non corporis, sed animæ: ideò additur, *In quo Christus sumitur*. est enim sub illis speciebus sive accidentibus panis, verum Christi Corpus,

non ſeparatum ab anima & Divinitate; ac per hoc res maxima, & pretioſiſſima, & ingens, dulciſſimumque convivium, omnem ſaporem ſuavitatis exuperans; ſed animæ nutriendæ & delectandæ, non corpori accommodatum.

Qui ſint autem fructus ſive utilitas huius cibi, additur, cùm dicitur, *Recolitur memoria paſſionis ejus, mens impletur gratia, & futuræ gloriæ nobis pignus datur.* Primus igitur fructus hujus convivii eſt, memoria paſſionis Chriſti: ideò enim in duplici ſpecie, panis & vini, Corpus & Sanguis Domini conſecratur, ut ſpecies panis repræſentet Corpus à Sanguine ſeparatum, ac per hoc mortuum; & ſpecies vini repræſentet Sanguinem ſeparatum à Corpore, quamvis ſub utraque ſpecie Chriſtus totus & vivens exiſtat. Voluit enim Dominus, ut per hæc myſteria jugis & quotidiana memoria apud nos extaret venerandæ paſſionis ſuæ, per quam omnia mala evaſimus, & omnia bona conſecuti ſumus. Hinc enim Dominus ipſe dixit Apoſtolis ſuis de hoc Sacramento loquens: *Hoc facite in meam*
Luc. 22
commemorationem. & Apoſtolus Paulus
1. Cor. 11.
hæc Domini verba exponens ait: *Quotieſcumque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat.* hoc eſt, Quotieſcumq; ad hoc ſacroſanctum myſterium acceſſeritis,

accesseritis, memores eritis, Christum Dominum vitam posuisse pro vobis; & hæc commemoratio durabit usque ad secundum adventum Domini, id est, usque ad mundi consummationem. Voluit autem Dominus nos assiduè memores esse passionis & mortis suæ, quia sciebat, hanc memoriam nobis utilissimam fore; ut memores tam admirabilis charitatis suæ erga nos, omnem spem nostram in illo poneremus, tum in vita, tum in morte. Quid enim negare poterit illis, pro quibus vitam ipse suam tam alacriter posuit?

Alter fructus hujus cælestis convivii notatur in verbis illis, *Mens impletur gratia*: quod est privilegium Sacramenti Eucharistiæ singulare, quando cum debita præparatione suscipitur. Nam quemadmodum cibus corporalis, res una est, & per manducationem ad stomachum trajicitur; tamen omnia membra corporis reficit, nutrit, roborat, exhilarat: contrà verò nimia cibi abstinentia non stomachum solùm inanem reddit, sed omnia membra debilitat, extenuat, deformia & languida reddit, ac tandem occidit: sic cibus iste divinus omnes animæ spirituales potentias reficit, nutrit, roborat. Memoria hoc sacro alimento impletur gratiâ dulcissimæ recordationis bene-

ficiorum Dei, ac præcipuè passionis Dominicæ, per quam liberati & salvati sumus. Intelligentia hoc eodem alimento repletur gratiâ fidei, non habitualis tantùm, sed etiam actualis: fides autem purificat corda ab erroribus plurimis, & replet mentem intelligentia rerum divinarum, quæ incredibile gaudium parit. Denique voluntas hoc ipso alimento repletur gratiâ spei certissimæ, & charitatis ardentissimæ: quæ cùm sit regina virtutum, omnes virtutes ad se trahit; quarum possessione homo ditissimus cælestium opum evadit. Sic igitur per hoc divinissimum Sacramentum mens repletur gratia.

Act. 15.

Denique *futuræ gloriæ nobis pignus datur* per hoc idem salutiferum Sacramentum. Sumpta est autem metaphora pignoris, ab eo quòd inter homines non potest negari id quod promissum est, quando in fidem servandæ promissionis relictum est pignus. Reliquit autem Dominus Corpus suum in Eucharistia, ut pignus cælestis beatitudinis. Proinde qui moritur, suscepto Corpore Dominico cum debita puritate & reverentia; is pignus ostendet, & à cælesti felicitate excludi non poterit. Ostendit autem pignus, qui moritur unitus Christo per veram charitatem, quam reliquit in anima digna perceptio hujus salutiferi Sacramenti. Tunc enim egreditur

enim egreditur anima de corpore, ut *sponsa innixa super dilectum suum.*

Atque hoc est, quod scribit sanctus Ioannes in Apocalypsi, cùm dicit: *Beati mortui qui in Domino moriuntur*; id est, Beati morientes, qui moriuntur conjuncti Domino, ut membra capiti. *Nemo enim ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, Filius hominis, qui est in cælo.* Filius autem hominis Christus non ascendit sine corpore suo, cui ipse est caput. Proinde soli illi moriuntur in Domino, qui dum moriuntur, adhærent Domino, ut membra capiti: quod illi omnes obtinent, qui paulò ante mortem Christum in Eucharistia dignè percipiunt.

Apoc. 14.

Ioa. 3.

Atque hactenus de præparatione ægroti ad Viaticum percipiendum, antequam Viaticum ipsum sit præsens. Nam statim atque Sacrum viaticum allatum est, debet ægrotus eo modo quo potest assurgere, & Dominum suum vel in genua provolutus, vel certè inclinato capite adorare. Sæpè autem Dominus vires præbet, ut homines, etiam moribundi, in illa hora consurgant, & genua flectant. Sic enim legimus de sancto Guilielmo Archiepiscopo Bituricensi: *Vt autem Dominum & Creatorem suum ad se venisse cognoverat, illicò resumptis viribus de strato prosiliens, tamquam jam febris omnis abscessisset, non*

ſine ſtupore circumſtantium, maximè quòd jam ferè in ſupremo ſpiritu poſitus videretur, concito gradu procedit obviàm Salvatori ſuo, vires ſubminiſtrante charitate; flexiſq; genibus, totus lacrymis diffluens, illum adorat: utq; ſæpiùs genua poſſit flectere, crebro proſtratus erigitur; illiq; ſuum agonem tota devotione commendat; orans ut quidquid purgandum ſupereſt, ipſe purgare dignetur, ne quid funeſtus poſſit invenire inimicus.

Videtur autem mihi optimum factu, ut ægrotus antequam Domini Corpus accipiat, recitet, vel recitari audiat verſiculos illos ſancti Thomæ Aquinatis, qui ſimul fidem proteſtantur, & ſpem erigunt, & charitatem accendunt. Sunt autem hi:

Adoro te devotè latens Deitas:
Quæ ſub his figuris verè latitas.
Tibi ſe cor meum totum ſubjicit,
Quia te contemplans totum deficit.
Viſus, guſtus, tactus in te fallitur,
Sed auditui ſoli tutò creditur.
Credo quidquid dixit Dei Filius,
Nihil Veritatis hoc verbo veriùs.
In cruce latebat ſola Deitas,
Sed hîc latet ſimul & humanitas.
Ambo tamen credens atque confitens,
Peto quod petivit latro pœnitens.
Plagas, ſicut Thomas, non intueor,
Deum tamen meum te confiteor.
Fac me tibi ſemper magis credere,

In te

In te spem habere, & diligere.
O memoriale mortis Domini,
Panis verus vitam præstans homini,
Præsta meæ menti de te vivere,
Et te illi semper dulce sapere.
Pie pellicane IESV *Domine,*
Me immundum munda tuo Sanguine,
Cujus una stilla salvum facere
Totum mundum posset omni scelere.
IESV, *quem velatum nunc aspicio,*
Quando fiet illud quod tam sitio,
Vt te revelata cernens facie,
Visu sim beatus tuæ gloriæ?

His versiculis devotissimè recitatis, vel auditis, præmissa confessione ordinaria, *Confiteor Deo*, &c. & accepta Sacerdotis absolutione & benedictione, & dicto, *Domine non sum dignus*; summa qua potest humilitate & devotione adjungat: *In manus tuas Domine*, &c. & sacrosanctum ac cælestem cibum securè accipiat.

Sumpto Viatico, restat gratiarum actio pro tam eximio Dei beneficio: & præter orationes vocales quæ ex piis libellis recitari solent, valdè utile esset, ut qui Viaticum accepit, ingrederetur cubiculum cordis sui, & tacitus intra se meditaretur verba illa dulcissima Domini IESV, quæ habentur in Apocalypsi: *Ecce sto ad ostium, & pulso; si quis aperuerit mihi, intrabo ad eum, & cœnabo cum illo; & ipse mecum.* hæc enim pro- *Apoc. 3.*

priè conveniunt illis qui à sacra Communione recedunt : Dominus enim, qui hoc Sacramentum instituit in specie convivii, nihil aliud magis cupit, quàm ut Christiani ad convivium istud accedant. & hoc significatur illis verbis: *Ecce sto ad ostium, & pulso*; id est, ego me ipse invito ad commune convivium, ut simul pascar. *Si quis mihi aperuerit*, assentiens bono desiderio à me illi inspirato, ut simul convivamus; *intrabo ad eum*, per sacrosancti convivii communicationem: *& cœnabo cum illo, & ipse mecum.* Deus enim cœnare dicitur nobiscum, quando delectatur de nostro spirituali profectu, juxta illud
Ps. 103 Prophetæ: *Lætabitur Dominus in operibus suis.* Et in eodem loco: *Iucundum sit ei eloquium meum, ego verò delectabor in Domino.* Quibus verbis exprimitur mutua delectatio, & quasi dulce convivium Dei cum anima, & animæ cum Deo. Deus enim delectatur de profectu spirituali animæ, & anima delectatur de acceptis à Deo beneficiis, quorum præcipuum est, quòd ipse idem per hoc magnificum Sacramentum cum anima quodam modo conglutinari dignetur.

Cogitet igitur anima fidelis post acceptum Viaticum, quàm dulce & quàm fructuosum sit habere hospitem Christum, dum sacræ illæ species durant, non

non solùm ut Deum, sed etiam ut hominem; & posse cum illo cum fiducia agere, & pericula atque angustias suas in exitu de corpore cum illo communicare, seque illi ex toto corde commendare, atque ab eo petere ut tentatorem reprimat, Angelum sanctum comitem sibi adjungat, atque ad portum salutis se perducat.

CAP. VIII.

De octavo praecepto Artis benè moriendi vicina jam morte, quod est de Vnctione extrema.

VLtimum Sacramentum est Sacra unctio, quae magnam consolationem aegroto adferre potest, si virtus ejus intelligatur, & ipsum Sacramentum opportuno tempore percipiatur. Duo sunt effectus hujus Sacramenti, ut Capite superiori dicebamus; sanitas corporalis, & remissio peccatorum. De utroque effectu paucis disseremus. De primo sic loquitur S. Iaco- *Iac. 5.*
bus: *Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros Ecclesiae, & orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini; & oratio fidei salvabit infirmum.* Haec sanè satis aperta & certa promissio est.

Cur autem rarissimè nostro tempore convalescant aegroti hac Vnctione

ſuſcepta, duæ ſunt cauſæ: una eſt, quia noſtro tempore ſeriùs quàm oporteret, hoc Sacramentum exhibetur ægrotis: neque enim per hoc Sacramentum miracula expectanda ſunt, quale miraculum eſſet, ſi is qui agit animam, continuò convaleſceret. Verùm, ſi hoc Sacramentum conferretur ægrotis quando periculosè ægrotare incipiunt, ſæpè videremus effectum ſanitatis, quæ non quidem in momento, ſed tempore ſuo ſuccederet. quæ cauſa eſt cur Extrema unctio non conferatur iis, qui propter commiſſa crimina à carnifice interficiuntur: iſti enim non niſi apertiſſimo miraculo à mortis periculo liberari poſſunt. Altera cauſa eſt, quia non ſemper expedit ægroto à morbo ſuo liberari, ſed expedit potiùs mori; & oratio Eccleſiæ, qualis eſt quæ funditur in hac Vnctione, non petit abſolutè ſanitatem ægroti; ſed ſi utile illi ſit ad ſalutem æternam eo tempore convaleſcere.

Alter effectus hujus Sacramenti eſt, Remiſſio peccatorum. Sic enim loqui-
Iac. 5. tur ſanctus Iacobus, *Et ſi in peccatis fuerit, remittentur ei.* Sed quoniam remiſſio peccati originalis propriè pertinet ad Baptiſmum; remiſſio peccati actualis, tum ad Baptiſmum, ſi baptizentur adulti; tum ad Sacramentum Pœnitentiæ: ideò Theologi docent, pec-

peccata quæ remittuntur in Sacramento Vnctionis extremæ, esse reliquias peccatorum. Sunt autem duo genera ejusmodi reliquiarum: aliquando enim reliquiæ peccatorum dicuntur peccata ipsa lethalia, aut venialia, quæ post Sacramentum Pœnitentiæ jam susceptum commissa sunt, & non sunt posteà Confessario manifestata; vel ex ignorantia, quia non sciebat pœnitens illa esse peccata lethalia; vel ex oblivione, quia memoriæ non occurrerũt; & ideò non quæsivit ægrotus Confessarium cui illa confiteretur. Has igitur reliquias peccatorum Sacra unctio delet. Et de hoc genere peccatorum dicit sanctus Iacobus: *Si in peccatis fuerit, remittentur ei.* Quod etiam satis apertè docent Concilium Florentinum & Tridentinum sess. 14. can. 2.

Aliud genus reliquiarum peccatorum est quidam horror & torpor, sive tristitia & mœror, quæ invadunt ægrotos: & huc respicit illa promissio sancti Iacobi, *Et alleviabit eum Dominus.* Exhilarat enim hoc Sacramentum ægrotos, quando attendunt ad promissiones divinas, quæ in hoc venerabili Sacramento exprimuntur: atque ea de causa non deberet differri ad extremum illud tempus, quo ægrotus nihil audit, vel nihil intelligit.

Quanta verò ſit utilitas hujus Sacramenti, ex ipſa forma verborum intelligi poteſt. Inunguntur enim Sacro oleo præcipuè quinque loca corporis, in quibus ſedes ſunt quinque ſenſuum, videlicet ſenſus videndi, ſenſus audiendi, ſenſus olfaciendi, ſenſus guſtandi, & ſenſus tangendi; & interim Sacerdos dicit: *Indulgeat tibi Dominus quidquid deliquiſti per viſum, auditum*, & ſic de aliis. Et quoniam Oratio illa eſt forma Sacramenti; ſine dubitatione ulla efficaciter operatur id quod verba ſonant, niſi aliquid impediat ex parte ſuſcipientis.

Quanta verò ſit in hoc Sacramento liberalitas & benignitas Dei noſtri, facilè intelliget, qui cogitaverit quanta multitudo peccatorum profluat ex his quinque fontibus peccatorum. Atq; hæc cauſa eſt, cur S. Malachias Epiſcopus Hibernus, cujus Vitam ſcripſit S. Bernardus, cùm diſtuliſſet ad aliquot horas miniſtrare Sacramentum Vnctionis extremæ cuidam nobili feminæ ægrotanti, & illa interim vitam cum morte commutaſſet, tanto dolore correptus ſit, ut in cubiculo mulieris defunctæ cum ſuis Presbyteris tota nocte jacuerit orans & lugens, culpæ ſuæ deputans, quòd illa pia mulier per Sacramentum Extremæ unctionis vel non convaluiſſet, vel tam largam indulgen-

tiam peccatorum de Domini liberalitate non percepiſſet. Quia verò ſanctus ille Epiſcopus amicus Dei erat, à Domino ſuo precibus & lacrymis obtinuit ut mulier illa reſurgeret, & ab eodem ſancto viro cum ingenti devotione inuncta, utrumque effectum Sacræ unctionis acciperet: nam & planè convaluit, & ad multos annos ſupervixit, & indulgentiam peccatorum, ut piè credimus, non amiſit. Hoc exemplum tanti viri, & ab alio ſanctiſſimo viro fideliter literis commendatum, poteſt omnibus facilè perſuadere quanti fieri debeat hoc venerabile Sacramentum.

CAP. IX.

De nono præcepto Artis benè moriendi vicina jam morte, quod eſt de prima tentatione diaboli, id eſt, de Hæreſi.

PRopinquante morte, diabolus adverſarius noſter, *tamquam leo rugiens* 1. Pet. 5.
non deeſt ſibi, ſed tamquam ad prædam velox accurrit, & totis viribus in extrema illa lucta moribundum aggreditur. Primum verò prælium inchoare ſolet à tentatione circa fidem. Nam & res quas credimus, non ſolùm ſupra ſenſum, ſed etiam ſupra rationem naturalem aſcendunt; & ipſa eadem fides, fundamentum juſtificationis

nostræ est ; & eo fundamento everso, omnis ædificatio bonorum operum corruit. Est autem hæc tentatio facilè omnium gravissima, quia prælium nobis est cum adversario non solùm doctissimo & acutissimo, sed etiam ejusmodi præliis assueto ab exordio mundi. Ipse omnes Principes hæreticorum seduxit, quorum non pauci, viri optimi & sapientissimi fuerant. Rectè igitur Apostolus nos admonet, dicens:
Eph. 6. *Non est nobis colluctatio adversus carnem & sanguinem*, id est, adversus homines; *sed adversus spiritualia nequitiæ in cælestibus*, id est, adversus dæmones qui spiritus sunt, & spiritus nequissimi & astutissimi, & ex cælo aëreo nos omnes vident. Arma nostra in hoc prælio non sunt disputationes, sed simplex veritatis fides. Sic enim Principes Apostolorum nos docent. Apostolus Pe-
1. Pet. 5. trus, *Adversarius*, inquit, *vester diabolus, tamquam leo rugiens circuit quærens quem devoret ; cui resistite fortes in fide.* & Apostolus Paulus, *In omnibus*, in-
Eph. 6. quit, *sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere.* Itaque ex doctrina Apostolorum non oportet cum diabolo disputare, sed clypeo fidei excipere & retorquere omnia tela ipsius quantumvis ignita & ardentia, id est, efficacia & subtilia esse videantur.

Habemus

Habemus exemplum valdè tremendum apud Petrum Barocium, Episcopum Patavinum, qui scripsit libros tres de Ratione benè moriendi. Is in libro secundo sic loquitur: *Fuere, quemadmodum audivi, duo quondam viri eruditissimi, & omnium qui ex eodem gymnasio essent, in disputando facilè principes: ac iidem bene morati, maximeque religiosi, E quibus unus cùm excessisset è vivis, ei qui superstes erat, in sua fortè bibliotheca Scripturæ sacræ studiis incumbenti totus ardens apparuit; territóque, ac quæ nam ei tam grandis pœnæ causa foret, interroganti, gemens dolensque respondit: Cùm essem migraturus è vita, venit ad me hostis antiquus; & quoniam apprimè eruditum noverat, sciscitari cœpit, de fide quid crederem. Ego, quæ in Apostolorum Symbolo sunt, credere me respondi. Ille exponi sibi quædam, quæ minùs lucida viderentur, rogavit. Exposui, ut in Symbolo Athanasii legeram. Neque enim lucidiùs aut veriùs exponi posse putabam. Tum ille, Non est, ait, ut putas: sed quæ ad Patrem pertinent, partim aperta & vera, partim obscura & falsa sunt. Nam ipse quidem æternus est, non tamen ut semper Deus, sic semper & Pater: sed priùs Deus, posteà Pater. Ad hæc cum ego exclamarem hæreticum esse documentum, doctrinámque diabolicam: Non est, inquit ille, clamoribus disserendum, sed rationibus, si veritatis indagandæ studio ducimur.*

Ego

Ego quid pro mea sententia sit, dicere facile possum: tu quid pro tua sit, explicare si poteris, ab errore me grandi liberaveris. Ipse miser, qui ingenio & doctrinæ meæ magis quam æquum erat confiderem, cum eo tamquam cum uno quolibet hominum ceterorum disputare cœpi; tandémque rationibus, quas mihi ex adverso plurimas ingerebat, &, quod magis admiratus sum, Scripturæ sacræ testimoniis in errorem me paulatim tam nefarium misit, ut jam neque Filium neque Spiritum sanctum Deum putarem. Interim rapuit animam mors, & qualem reperit, Iudici obtulit. Ab eo discedere in hunc ignem sum jussus: quem, etsi maximus est, tolerabilem tamen utcumque putarem, si post mille annorum millia finiendus foret. Sed æternus est, idémque tantus, quantum nulla apud nos vidit ætas; ut me in singulas fermè horas scientiæ meæ pœniteat, quæ in tam immane præcipitium me dejecit. & hæc dicens evanuit. At ille tum rei novitate, tum verò amici damno permotus, ut in se primùm reversus est; cum iis qui sibi amicissimi erant, quod viderat contulit; petiitque quidnam adversus ejuscemodi rem factu optimum ducerent. Decretum in commune est, ut ad eam se quisque fidem referret, quam Catholica servat Ecclesia. Paulò pòst in ægrotationem, ex qua mor-

mortuus est, incidit. Et ecce ad eum itidem antiquus hostis, prioris disputationis successu animosior venit; quærit de fide, quid credat. Respondet, credere se quæ Mater Ecclesia credit. Rursus antiquus hostis, quidnam credat Mater Ecclesia, sciscitatur. Et ille, Quod ego, inquit; atque in hunc modum, audientibus his qui astabant, veluti ab aliquo interrogatus, Credo quæ credit Ecclesia, & Ecclesia credit quæ ego credo, tantisper dicere non cessavit, dum animam redderet. Ita factum est, ut delusa inimici versutia, ipse in cælum migraret. Et post paucos dies amicis, quos quidnam in hujuscemodi re facto optimum videretur consuluerat, longè alio habitu corporis apparens, gratias egit, quod eorum consilio ad cæleste Regnum ascenderat. Quæ nos uti sunt gesta describere superfluum arbitrati non sumus, ut horum vel infortunio vel successu discere unusquisque posset, de fide cum diabolo disputari non oportere: sed satis esse, si ad eam unusquisque se referat fidem, quam Catholica servat Ecclesia. Hæc Barocius, cui nihil est quod addamus.

CAP.

CAP. X.

De decimo præcepto Artis benè moriendi, vicina jam morte, quod est de secunda tentatione, id est, de Desperatione.

Altera tentatio solet esse de Desperatione, qua tentatione diabolus solet non solùm improbos homines, sed etiam valdè pios aliquando vexare. Et quidem homines valdè improbos satis facilè imminente morte in desperationis barathrum detrudit: subjicit enim ante oculos mentis omnia omnino crimina, quæ dum viverent, gesserunt: ut de quodam milite scribit venerabilis Beda in libro 5 Historiæ gentis suæ, cujus hæc sunt verba: *Fuit quidam temporibus Coenredi, qui post Edilredum regnavit, vir in laico habitu atque officio militari positus: sed quantum pro industria exteriori Regi placens, tantum pro interna suimet negligentia displicens. Admonebat ergo illum sedulò ut confiteretur, & emendaret ac relinqueret scelera sua, priusquam subito mortis superventu tempus omne pœnitendi & emendandi perderet. Verùm ille, licet frequenter admonitus, spernebat verba salutis; seséque tempore sequenti pœnitentiam acturum esse promittebat. Inter hæc tactus infirmitate, cecidit in lectum, atque acri cœpit*

Lib. 5. cap. 14

cœpit dolore torqueri. Ad quem ingressus Rex (diligebat enim eum) multùm hortabatur ut vel tunc, antequam moreretur, pœnitentiam ageret commissorum. At ille respondebat, non se tunc velle confiteri peccata sua, sed cùm ab infirmitate resurgeret; ne fortè exprobrarent sibi sodales, quòd timore mortis faceret ea, quæ sospes facere noluerat. Fortiter quidem, ut sibi videbatur, locutus, sed miserabiliter, ut posteà patuit, dæmoniaca fraude seductus est. Cúmque morbo ingravescente, denuò ad eum invisendum ac docendum Rex intraret, clamavit statim miserabili voce: Quid vis modo? quid huc venisti? non enim mihi aliquid utilitatis aut salutis potes ultrà conferre. At Rex, Noli, inquit, ita loqui; vide ut sanum sapias. Non, inquit, insanio, sed pessimam mihi conscientiam certus præ oculis habeo. Paulò antè intraverunt ad me duo pulcherrimi juvenes, & resederunt circa me, unus ad caput, & unus ad pedes; protulitque unus libellum perpulchrum, sed valdè modicum, ac mihi ad legendum dedit; in quo omnia quæcumque bona feceram intuens scripta reperi: & hæc erant nimis pauca & modica. Tunc subitò supervenit exercitus malignorum & horrendorum spirituum. Tunc ille, qui obscuritate tenebrosæ faciei, & primatu sedis major esse videbatur, proferens codicem horrendæ visionis, & magnitudinis enormis, & ponderis penè

impor-

importabilis, jussit uni ex satellitibus suis mihi ad legendum deferri. Quem cùm legissem, inveni omnia scelera, non solùm quæ opere vel verbo, sed etiam quæ tenuissima cogitatione peccavi, manifestissimè in eo tetris esse descripta litteris. Sic loquebatur miser desperans; & non multò post defunctus, pœnitentiam, quam ad breve tempus cum fructu veniæ facere supersedit, in æternum sine fructu pœnis subditus facit. hæc venerabilis Beda. Vbi manifestè videmus, hostem nostrum diabolum primùm egisse cum isto miserabili milite ut non ageret pœnitentiam, spe vitæ longioris; deinde adegisse eum ad desperationem.

Alterum exemplum habetur apud eumdem Auctorem in sequenti capite, Lib. 5. c. 15. Histor. ubi sic loquitur: *Novi*, inquit, *ipse fratrem, quem utinam non nossem; cujus etiam nomen, si hoc aliquid prodesset, dicere possem, positum in Monasterio nobili, sed ipsum ignobiliter viventem. Hic percussus languore, atque ad extrema perductus, vocavit fratres, & multùm mœrens ac damnato similis, cœpit narrare quia videret inferos apertos, & satanam immersum in profundum tartari: Caipham quoque cum ceteris qui occiderunt Dominum juxta eum flammis ultricibus contraditum; in quorum vicinia, inquit, heu! misero mihi locum aspicio æternæ perditionis esse præparatum. Audientes hæc fratres:*

cœperunt

cœperunt diligenter hortari, ut vel tunc adhuc positus in corpore pœnitentiam ageret. Respondebat ille desperans : Non est mihi modo tempus vitam mutandi, cùm ipse viderim judicium meum jam esse completum. Talia dicens, sine Viatico abiit, & corpus ejus in ultimis est Monasterii locis humatum. hæc Beda. Quod autem hic miserabilis Monachus dicit, non fuisse tunc sibi tempus vitam mutandi, non ex veritate, sed ex diaboli persuasione dicit. Spiritus enim sanctus apertissimè clamat per Ezechielem Prophetam, Deum *Ezech.* semper esse paratum amplecti eos qui *18. &* convertuntur à peccato ad pœniten- *33.* tiam. quod apertiùs docet sanctus Leo Papa in Epistola ad Theodorum Forojuliensem Episcopum his verbis : *Misericordiæ Dei nec mensuras possumus ponere, nec tempora definire; ad quem nullas patitur venire moras conversio, dicente Spiritu Dei per Prophetam : Cùm conversus ingemueris, tunc salvus eris.*

Addam exemplum unum vel alterum, quibus demonstretur, à dæmone tentari etiam piissimos viros in exitu de hac vita de peccato desperationis. Extat apud Laurentium Surium Vita *Tom. 5* B. Comitis Elzearii, qui vixit in virgini- *ad diē* tate cum conjuge sua Dalphina, & post *27. Se-* sanctissimam mortem multis signis & *ptemb.* miraculis claruit. Is tamen in exitu de hac vita tentationes gravissimas tolera-

vit. sic enim scribit Auctor in ultimo capite: *Ad extremum in agone positus, vultum prætulit valdè terribilem, unde colligi liceret, eum in magno versari labore ob quædam illi objecta: atque sub ejusmodi conflictu exclamavit: Magna est dæmonum vis; sed eam penitus enervarunt virtus & merita sacrosanctæ Incarnationis & Passionis* IESV *Christi. Post paululum rursus exclamans ait: Planè vici. Post aliquantulum temporis spatium, cum ingenti clamore dixit: Totum me divino judicio committo. Atque his dictis reparatus est vultus ejus, & quodam rubore atque splendore, multáque elegantia perfusus reddidit spiritum.*

Alterum exemplum multò adhuc terribilius, extat apud Ioannem Climacum, qui refert, Monachum quemdam valdè venerabilem, nomine Stephanum, cùm annos circiter quadraginta in eremo vixisset, jejuniis, vigiliis, lacrymis, precibus, aliisque virtutibus exornatus; ad exitum tandem pervenisse. Cùm autem in extremo illo agone constitutus, à dæmonibus multorum criminum reus fieret; ut ad desperationem impelleretur; repentè obstupuisse animo, & apertis oculis clara voce respondere cœpisse, aliquando quidem: *Ita sanè, reverà ita est, sed pœnitentia & lacrymis crimen dilui.* aliquando verò: *Non est ita, mentimini.* deinde rursum:

Verum

Verum loquimini, sed flevi, sed ministravi. in quibusdam tamen: *Verè me accusatis, & quid respondeam non habeo.* Atque ita obiit, ambiguum relinquens, salvúsne an reprobus esset. Hæc igitur & alia ejusdem generis exempla nos monent, ut antè horam illam sollicitè conscientiam nostram expurgemus, & numquam de misericordia Domini diffidamus.

CAP. XI.

De undecimo præcepto Artis benè moriendi vicina jam morte, quod est de tertia tentatione, id est Odio Dei.

ADversarius noster diabolus non solùm nititur quantum potest ut moribundos spoliet fide, & spe, & inducat in hæresim & desperationem; sed etiam contendit amicos Dei ab amicitia ejus separare, & inducere in odium Dei, & blasphemias, & magicas artes. Isti ut plurimùm non timent mortem, nec pœnas gehennæ. Sperant enim se apud inferos felicem vitam acturos, utpote socios dæmonum, quos in inferis regnare arbitrantur. Scribunt de hac re Grillandus in libro de Sortilegis, quæstione nona, numero secundo, & ex eo Martinus del Rio libro sexto Disquisitionum magicarum, capite primo, sectione ter-

tertia. Sic igitur loquuntur hi Auctores: Postquam captæ sunt maleficæ, ut ipsæmet sæpè fassæ sunt, tunc diabolus nihil aliud satagit, nec laborat in alio, nisi in persuadendo ut persistant in sententia usque ad mortem. Adducantur licet in supplicii locum, ignisque succendatur; se illorum corpora & laqueo & flammis palàm erepturum, facturumque ut ex flammarum contactu nullum dolorem percipiant. Quòd si mori illas contingat incendio, mortem illam cruciatus expertem fore; migraturas ex hujus vitæ miseriis absque supplicii sensu, ut in futuræ vitæ beatitudinem transferantur: illic eas dæmonibus similes fore, eodem robore, scientia, divitiis, potentia, voluptate, quibus ipse dæmon potitur ac pollet, fore donandas: sic diabolus mendax fallit.

Sunt præterea quidam alii, qui quamvis malefici vel magi propriè non sint, tamen sic ab avaritia excæcati sunt, ut parum omnino ab infidelibus absint. Neque enim sine causa beatus Apostolus avaritiam appellavit idolorum servitutem.

Eph. 5. Colos. 3

Ego ipse invisens aliquando ægrotum morti propinquum, cùm inciperem loqui de præparatione ad exitum de præsenti vita: respondit constanti animo, & sine ullo metu, ac dixit: *Ego,*

Domine

Domine, cupivi alloqui te, non pro me, sed pro conjuge mea, & filiis meis: ego enim propero ad inferos, neque est quod aliquid pro me agas. hæc verò protulit animo tranquillo, ac si de itinere ad villam vel oppidum aliquod loqueretur. Ita nimirum diabolus animam ejus sibi subjecerat, ut non cuperet nec vellet ab eo divelli. Nec tamen magus aut necromanticus erat, sed artem exercebat valdè periculosam; & intentus lucro per fas & nefas, oblitus videbatur non solùm Dei, sed etiam animæ suæ. Summa est, cùm multis verbis illum ad meliorem mentem revocare tentassem, nihil efficere potui. Cupiet fortasse aliquis nosse, quam ille artem exerceret. dicam, ut ejus interitus aliis hominibus ejusdem artis, si qui sunt ei similes, prosit ut resipiscant. Procurator causarum erat, ex illorum numero, qui non multùm laborant, utrùm causam justam an injustam defendendam suscipiant. Atque interim utrique parti injuriam faciunt, modò ipsi marsupium impleant.

Addam unum, quando in hunc sermonem incidi. Vir quidam apprimè doctus cùm mecum ageret, & merita causæ cujusdam exponeret; ego sermonem ejus interrumpens ajo: Videris mihi causam injustam fovere. ille assentiens respondit: Ego non sum Advoca-

tus veritatis aut justitiæ, sed clientis mei. meum est exponere merita causæ, quam defendendam suscepi: Iudex viderit, pro qua parte sententiam ferat. At ego, Nolo, inquam, mihi fidem habeas, sed sancto Thomæ Aquinati, Doctori summo & sanctissimo. is enim in secunda Parte Summæ Theologicæ sic loquitur: *Respondeo, dicendum, quòd illicitum est alicui cooperari ad malum faciendum, sive consulendo, sive adjuvando, sive qualitercumque consentiendo. quia consilians & coadjuvans quodam modo est faciens: & Apostolus dicit ad Romanos scribens, quòd digni sunt morte non solùm qui faciunt peccatum, sed etiam qui consentiunt facientibus. unde, ut suprà dictum est, omnes tales ad restitutionem tenentur. Manifestum est autem, quòd Advocatus auxilium & consilium præstat ei, cujus causæ patrocinatur. unde si scienter injustam causam defendit, absque dubio graviter peccat, & ad restitutionem tenetur ejus damni, quod contra justitiam per ejus auxilium altera pars incurrit. si autem ignoranter injustam causam defendit, putans esse justam; excusatur secundùm modum quo ignorantia excusari potest.* hæc sanctus Thomas: explicat autem Cajetanus Cardinalis ultima verba sancti Thomæ, dicens: *Qui omnino defendisset, sive justam sive injustam causam, quamvis nesciat injustam esse, non ex igno-*

2.2.q. 71.ar. 3.

Rom. 1

ignorantia, sed cum ignorantia quæ non excusat; patrocinatur injustè. Qui etiam non curant discernere & penetrare, an justam vel injustam causam suscipiant; manifestè negligunt scire id quod tenentur scire. hæc ille.

Ad has tentationes addi potest alia, quæ non tam nocet quàm prodest, quamvis diabolus ea utatur ut noceat. Solet enim ipse hostis generis humani plerumque adesse, seque terribili facie ostendere morituris, ut eos si decipere non potest, saltem impediat ab alacritate & studio orationis. Sic de beato Martino scribit Severus Sulpitius, morienti apparuisse diabolum, eique à sancto Martino dictum: *Quid hic astas cruenta bestia? nihil in me funeste reperies.* Scribit quoque venerabilis Petrus Damiani in Vita sancti Odilonis, apparuisse prædicto Odiloni paulò ante mortem diabolum teterrima specie, de quo sic ipse beatus Odilo locutus dicitur: *In ipsa meæ decessionis hora, in illo angulo (ostendebat enim quasi digito locum) vidi figuram quamdam trucem nimis atque terribilem, quæ mihi teterrimæ suæ visionis horrorem atque formidinem tentavit incutere: sed Christi confortante virtute, nulla me potuit infestatione nocere.* Scri- *22. A-*
bit etiam sanctus Adelelinus Sagien- *prilis.*
sis Episcopus apud Laurentium Surium in Vita sanctæ Opportunæ virginis,

morienti ſanctæ Opportunæ apparuiſſe diabolum in ſpecie nigerrimi Æthiopis, cujus capilli & barba diſtillabant quaſi picem calidam & liquidam, oculi ejus erant quaſi ferrum ignitum, quod de fornace multis ſcintillis emicans producitur: de ore & naribus ejus flamma exibat, & vapor ſulphureus.

Cur autem Deus permittat ſanctos viros ejuſmodi viſionibus exerceri, docet Angelus Domini in Vita ſancti Aicardi, quæ extat apud Laurentium Surium ad diem quintumdecimum Septembris. Nam cùm diabolus eſſet in quodam Monaſterio intentus ad prædam, Angelus ſanctus ejus Monaſterii Cuſtos, dixit ad diabolum: *Habebis hîc miniſterium Monachis quidem fructuoſum, ſed non tibi proficuum: illis ad expiationem, ſed tibi ad confuſionem.* & reſpondente diabolo: *Numquid ego his aut ullis Chriſticolis debitor ſum ad ſalutem?* reſpondit Angelus: *In hoc*, inquit, *his debitor es; quia ſi quid in eis eſt quod reſecari debeat, horrore viſionis tuæ purgabitur.* Deinde paulò pòſt idem Angelus ſancto Aicardo de diabolo dixit: *Ne verearis à facie ejus: nulla ei in hac Chriſti familia ad nocendum data poteſtas eſt, præterquam quòd animabus è corpore exituris viſio illius expiabilem terrorem incutiet: ut ſi in eis aliquid eſt quod reſecari debeat, horrendæ illius viſionis terrore expietur.*

CAP.

CAP. XII.

De duodecimo præcepto Artis benè moriendi vicina jam morte, quod eſt de remedio primo adverſus tentationes diaboli.

EXpoſuimus Capitibus ſuperioribus tentationes quatuor, quæ moribundos graviter vexare ſolent. adverſus eas tentationes duo remediorum genera adhiberi poſſunt. Vnum eſt pro iis qui compotes ſunt rationis, & audire & intelligere poſſunt quæ ipſis dicuntur: alterum eſt generale pro omnibus, idque utiliſſimum atque tutiſſimum.

Quod ad primum attinet, ſi tentatio fidem Catholicam impugnat, nullo modo expedit, ut ſuprà diximus, cum diabolo diſputare. Sed generatim admonendi ſunt ægroti qui tentantur, ut ſi tentatio verſatur circa naturam Dei, qui unus in eſſentia, & trinus in perſonis credendus eſt, cogitent quàm multa ignoramus de rebus creatis, non ſolùm ſpiritualibus, ſed etiam corporalibus: ſiquidem magna pars hominum non facilè credere poteſt, ſtellas firmamenti ſingulas majores eſſe toto orbe terrarum: & tamen hoc ipſum Mathematici facilè demonſtrant eſſe veriſſimum. Quòd ſi res iſta, quæ corporalis eſt, non in-

intelligitur à plurimis,qui tamen fidem habent hominibus doctis:cur non credent de natura Dei id quod ipse Deus per Apostolos & Prophetas revelavit, & signis ac miraculis plurimis & maximis confirmavit?

Quòd si tentatio ad ea pertineat, quæ Deum fecisse & in dies facere credimus,quale in primis est transmutatio panis & vini in Corpus & Sanguinem Christi, remanentibus accidentibus panis & vini;adhibenda sunt exempla rerum innumerabilium, quas credimus Deum fecisse, cùm earum nullam rationem reddere possimus. Quis capiat, mundum universum solo Dei nutu ex nihilo fieri potuisse? & tamen multi id credunt,qui mysterium Eucharistiæ adduci non possunt ut credant. Quis itidem crederet, corpora omnium defunctorum redacta in cineres vel in pulveres, aut à bestiis vorata, vel in herbas conversa;jussu Domini in momento resurrectura?& tamen hoc omnes Catholici facilè credunt,& in Symbolo confitentur, & credidit hoc ipsum Iob ante aliquot annorum millia. ait enim:
Iob 19 *Scio quòd Redemptor meus vivit, & in novissimo die de terra surrecturus sum ; & rursum circumdabor pelle mea.* Ex his igitur & aliis id genus mirandis operibus Dei, quæ superant captum nostrum, facilè credi possunt alia , quæ nobis Ecclesia

cleſia Catholica credenda proponit, cùm ſit Eccleſia, Apoſtolo teſte, columna & firmamentum veritatis. Hæc & ſimilia proponi poſſunt iis qui tentantur circa Fidem. 1 Tim. 3.

Qui verò tentationes patiuntur circa Spem, iis proponenda eſt magnitudo planè infinita miſericordiæ Dei, quæ longè ſuperat numerum & molem omnium peccatorum. Sic enim loquitur Spiritus ſanctus per Davidem in Pſal. 144. *Miſerator & miſericors Dominus, patiens, & multùm miſericors. Suavis Dominus univerſis, & miſerationes ejus ſuper omnia opera ejus.* Item proponenda eſt propitiatio Mediatoris, de qua ſanctus Ioannes dicit: *Ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris; non pro noſtris autem tantùm, ſed etiam pro totius mundi.* Proponenda quoque eſt virtus pœnitentiæ, quæ ſi ex corde verè contrito procedat, numquam apud Deum repulſam accipiet, veriſſimè enim ſcripſit Propheta: *Cor contritum & humiliatum Deus non deſpiciet.* Proponendum etiam eſt exemplum filii prodigi, qui vix illa verba protulerat, *Pater peccavi in cælum, & coram te;* cùm ſtatim patris viſcera commota ſunt, & in complexum filii ruit, & juſſit indui tunica pretioſa, & imponi annulum in digitum ejus, & parari convivium ſolemne, quia filius ejus perierat, & inventus erat. 1. Ioh. 2. Pſ. 50. Luc. 15

Deni-

Denique proponendum est exemplum sancti Pauli, qui dum adhuc Ecclesiam persequeretur, præventus à gratia Dei mutatus est de persecutore in prædicatorem. Id quod ipse idem scribit factum esse, ut omnes peccatores ejus exemplo converterentur, & nemo, quantumvis scelestus, desperaret de misericordia Dei. *Fidelis*, inquit, *sermo, & omni acceptione dignus; quod Christus* IESVS *venit in hunc mundum peccatores salvos facere; quorum primus ego sum sed ideò misericordiam consecutus sum, ut in me primo ostenderet Christus* IESVS *omnem patientiam, ad informationem eorum qui credituri sunt illi in vitam æternam.*

1 Tim. 1.

Qui autem tentantur à dæmone tentatione gravissima contra charitatem Dei, & incitantur ad odium Dei, & amorem diaboli; docendi sunt primo loco, diabolum esse mendacem, dicente Domino: *Cùm loquitur diabolus mendacium, ex propriis loquitur, quia mendax est, & pater ejus.* Vbi illud, *& pater ejus*, significat, diabolum esse patrem mendacii, ut sanctus Augustinus & sanctus Ioannes Chrysostomus docent. Diabolus enim primùm omnium mentiri cœpit, cùm ait Evæ, & per illam Adamo: *Nequaquam moriemini.* Deus enim dixerat Adamo ut non comederet de ligno vetito, si vellet numquam mori: diabolus autem contrà dixit ut comederent,

Ioan. 8. Tract. 41. in Ioan. Ho. 42. in Ioã. Gen. 3.

derent, quia non morerentur. Itaque diabolo nulla fides haberi debet, cùm sit mendax, & pater mendacii. Deinde diabolus jam judicatus est ad ignem æternum, cum omnibus qui illum sequuntur. sic enim Dominus dicet in die judicii: *Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus.* Errant igitur quicumque diabolo se subjiciunt, sperantes se cum diabolo post mortem apud inferos regnaturos, & opes ac voluptates maximas habituros. Denique experimento constat, omnia diaboli promissa esse fallacia: nemo enim ex iis qui ad notitiam nostram venire potuerunt, adhuc inventus est, qui thesauros ingentes à diabolo promissos acceperit; neque qui adjudicari ad carceres, vel triremes, vel ad ipsam mortem à legitima potestate, per diabolum eripi potuerint. *Matt. 25.*

Hæc tria si à cupidis hominibus seriò cogitarentur, fortasse pauci aut nulli essent, qui à Deo vero, vereque omnipotente, & sapientissimo, & optimo, ad diabolum mendacissimum, & mendicissimum, nec non miserrimum deficere auderent.

De quarta tentatione nihil est quod dicamus, cùm jam satis abundè constiterit, eam tentationem non tam noxiam quàm salutarem morientibus esse. Si quis tamen velit remedium ex

Scri-

Scripturis, ad eam faciliùs tolerandam: legat ipſe, vel jubeat ſibi legi, dum horribilis illa viſio durat, Pſalmum vigeſimumſextum, qui incipit: *Dominus illuminatio mea, & ſalus mea.*

CAP. XIII.

De tertiodecimo præcepto Artis benè moriendi vicina jam morte, quod eſt de ſecundo remedio adverſus tentationes diaboli.

EXplicavimus remedium primum adverſus ſingulas tentationes diaboli: nunc explicabimus remedium ſecundum, quod erit commune omnibus tentationibus. Hoc magnum & ſalutare remedium in oratione poſitum eſt, ſive ipſe pro ſe ægrotus orare poſſit, ſive alii pro ipſo orent, ſive ipſius ægroti & aſtantium oratio conjungatur. Id enim conſtat, multùm valere orationem timentium Deum; præſertim cùm pro comperto habeamus, non poſſe diabolum tentare, niſi quantum Dominus illi permittit. Eſt enim quaſi leo rugiens, vel canis rabidus catena ferrea alligatus, qui non poteſt pro arbitrio mordere, ſed quantum Deus, qui catenam manu ſua potentiſſima regit, illum mordere ſinit. Hoc docet in primis ſanctus Auguſtinus, exponens verba illa

illa Psalmi: *Dic animæ meæ: Salus tua ego sum.* Et adferens exemplum sancti Iob: *Ostendit, inquit, hoc Deus in causa viri illius sancti Iob, quia & ipse diabolus auferendi hæc temporalia non habet potestatem, nisi cùm acceperit à summa illa potestate. Invidere potuit sancto, numquid nocere potuit? Accusare potuit, damnare numquid potuit? Numquid valuit aliquid tollere? numquid vel unguem, numquid vel capillum lædere, nisi Deo diceret: Mitte manum tuam? Quid est, Mitte manum tuam? Da potestatem. Accepit. Ille tentavit, ille tentatus est: tentatus tamen vicit, tentator victus est. Deus enim, qui diabolo permiserat ut illa tolleret, ille servum suum interiùs non deseruerat, & ad ipsum diabolum superandum, animam servi sui frameam sibi fecerat. Quantum valet hoc? de homine dico. Victus in Paradiso, vicit in stercore. Ibi victus est à diabolo per mulierem, hîc vicit diabolum & mulierem.* Ps. 33.

Hoc ipsum quod sanctus Augustinus docet, nihil posse diabolum, nisi quantum permittit Deus, exemplo suo docuerunt sanctus Antonius & sanctus Franciscus. De sancto Antonio sic loquitur sanctus Athanasius, qui ejus Vitam scripsit: *Antonius multitudine dæmoniorum vallatus, quasi de inimicis luderet, dicebat: Si virium aliquid haberetis, sufficeret unus ad prælium. Sed quoniam*

Domino vos enervante frangimini, multitudine tentatis inferre terrores; cùm hoc ipsum infirmitatis indicium sit, quòd irrationabilium induitis formas bestiarum. Rursumq; confidens ajebat: Si quid valetis, si vobis in me potestatem Dominus dedit, devorate concessum: si verò non potestis, cur frustrà nitimini? signum enim Crucis & fides ad Dominum, inexpugnabilis nobis murus est.

De sancto Francisco eadem ferè narrat sanctus Bonaventura. *Loca*, inquit, *solitaria quærens, ad solitudines derelictas oraturus nocte pergebat: ubi dæmonum pugnas horribiles frequenter sustinuit, qui secum sensibiliter confligentes, nitebantur ipsum ab orationis studio perturbare. Ipse verò armis munitus cælestibus, quantò vehementiùs impetebatur ab hostibus, tantò fortior in virtute, & ferventior reddebatur in opere; fidenter dicens ad Christum: Sub umbra alarum tuarum protege me, à facie impiorum qui me afflixerunt. Ad dæmones autem: Facite quidquid in me valetis, maligni spiritus & fallaces. Non enim potestis, nisi quantum vos manus superna relaxat: & ego ad perferendum omnia quæ ille infligenda decreverit, cum omni jucunditate paratus assisto. Quam mentis constantiam superbi dæmones non ferentes, abscedebant confusi.* Hoc igitur jacto solidissimo fundamento, quòd diabolus nihil possit, nisi quantum ei Deus permittit; dubitari non potest, quin oratio fervens ad Deum,

S.Bon. in vita S.Francisci c. 10.

Deum, sive ægroti, sive adstantium, multùm omnino valeat, præsertim si ii qui orant, sint amici Dei.

Habemus hujus rei præclarissimum exemplum apud sanctum Gregorium in libro quarto Dialogorum, qui etiam hoc ipsum exemplum in Monasterio suo contigisse, & inter concionandum narrasse se dicit. Hæc sunt ejus verba: *Is, inquit, de quo in Homiliis coram populo me narrasse jam memini, inquietus valde puer fuit, Theodorus nomine, qui in Monasterium meum fratrem suum necessitate magis quàm voluntate secutus est. Cui nimirum grave erat, si quis pro salute sua aliquid loqueretur. bona enim non solùm facere, sed etiam audire non poterat. Numquam se ad sanctæ conversationis habitum venire, jurando, irascendo, deridendo testabatur. In hac autem pestilentia, quæ nuper hujus urbis populum magna ex parte consumpsit, percussus in inguine, est perductus ad mortem. Cumque extremum spiritum ageret, convenerunt Fratres, ut egressum illius orando protegerent. Iam corpus ejus ab extrema parte fuerat præmortuum, in solo tantùm pectore vitalis adhuc calor anhelabat. Cuncti autem Fratres tantò cœperunt pro eo enixius orare, quantò eum jam videbant sub celeritate discedere. Tunc repentè cœpit eisdem Fratribus assistentibus clamare, atque cum magnis vocibus orationes eorum interrumpere, dicens: Recedite,*

Lib. 4. cap. 3. Dial.

recedite. Ecce draconi ad devorandum datus sum, qui propter vestram præsentiam devorare me non potest. caput meum jam suo ore absorbuit: date locum ut me non ampliùs cruciet, sed faciat quod facturus est. Si ei ad devorandum datus sum, quare propter vos moras patior? tunc Fratres cœperunt ei dicere, Quid est quod loqueris, frater? signum tibi sanctæ Crucis imprime. Respondit ille dicens: Volo me signare, sed non possum, quia squamis hujus draconis premor. Cumq́; hoc Fratres audirent; prostrati in terram cum lacrymis cœperunt pro ereptione illius vehementiùs orare. Et ecce subito cœpit æger clamare dicens: Gratias Deo, ecce draco ille, qui me ad devorandum acceperat, fugit, orationibus vestris expulsus stare non potuit. pro peccatis meis modò intercedite, quia converti paratus sum, & sæcularem vitam funditus relinquere. Homo ergo, qui jam, sicut dictum est, ab extrema corporis parte fuerat præmortuus, reservatus ad vitam, toto corde ad Deum conversus est; & postquam mutatus mente diu est flagellis adstrictus, tum ejus anima carne soluta est. Hæc sanctus Gregorius.

Discant igitur qui morientibus assistunt, non tam cum ægroto loqui, quàm Deum pro eo ardenter orare. Neque quoscumque homines ad visendum ægrotum in extremis constitutum admittere, sed viros pios & probos, qui suffra-

ſuffragiis ſuis multùm valeant apud Deum. Multùm enim valet oratio juſti aſſidua & fervens. Et quemadmodum diabolus, quia modicum tempus habet, omnem movet lapidem in eo temporis articulo; ſic etiam, & multò ampliùs debent fideles amici juvare precibus & lacrymis fratres ſuos de præſenti ſæculo exeuntes.

CAP. XIV.

De quartodecimo præcepto Artis bene moriendi vicina jam morte, quod eſt de iis qui non ex conſueto morbo, ſed ex alia cauſa moriuntur.

DOcuimus hactenus qua ratione comparare ſe debeant ad mortem, qui ex morbo diuturno decumbunt: nunc addere viſum eſt, quid illis faciendum ſit, qui non ex morbo diuturno, ſed aliunde in periculo mortis verſantur. Sunt autem tria hominum genera, quibus extra morbum conſuetum imminet mortis diſcrimen. Aliis enim adeſt mors propinqua, improviſa, & certa, quales ſunt qui corripiuntur apoplexia, vel feriuntur cæleſti fulmine. Aliis adeſt mors propinqua, nec improviſa, nec certa, ſed valdè probabilis, quales ſunt qui vel bellum gerunt cum hoſtibus, vel in alto mari cum fluctibus &

ventorum flatibus pugnant. Aliis denique propinqua mors est, nec improvisa, nec incerta, quales sunt qui decreto Iudicis à carnifice feriuntur.

Primi generis homines nullum aliud remedium habent, nisi quotidianam, vel potiùs continuam mortis memoriam. Atque ad hos propriè pertinet gravissima illa Domini Salvatoris admonitio: *Vigilate, quia nescitis diem, neque horam.* Gravis quidem, sed pretiosa necessitas, quæ ad optima & utilissima compellit. Si diceret Dominus, Vigilate nudi in aëre frigidissimo donec congeletis, & disruptis undique carnibus extinguamini, ut Quadraginta Martyres olim vigilaverunt: nónne id faciendum esset, ut securi ad æternam felicitatem læti perveniremus? & si diceret, Vigilate nudi & craticulæ alligati, donec à subjecto igne ardenti cum intimo & acerrimo dolore consumpti de vita recedatis, ut quondam cum sancto Laurentio actum fuisse legimus: nónne id quoque alacri animo faciendum esset, ut gehennam ignis æterni evaderemus? At non hoc jubet Dominus Deus noster omnibus nobis; sed ut vigilemus, ne dormientibus nobis fur nocturnus adveniat, & aurum charitatis, vel gemmas pretiosissimæ castitatis, vel thesaurum fidei, aut alia veræ virtutis bona nobis in peccato dormientibus

Matt. 25.

tibus eripiat: & somno peccati lethalis oppressi, & morte præoccupati, Regni cælestis jacturam faciamus, & in gehennam igne inextinguibili ardentem projiciamur. At pauci sunt qui sic repentè moriantur, ut nullum eis remedium afferri queat. Esto, pauci sint; unde nosti te non futurum unum ex illis? & si de illis paucis unus eris, quid proderit tibi multitudo eorum qui ejusmodi periculum evaserunt? Audi ergo, quando licet tibi tam horrendum malum evadere, consilium Patris nostri Dei clamantis, & dicentis: *Vigilate, vigilate, quia nescitis diem, neque horam.*

Alteri generi hominum, qui vel in bello repentè mortui cadunt, vel in mari vi tempestatis ab undis absorpti extinguuntur, tria videntur esse necessaria ut feliciter moriantur. Primum est, ut ad bellum non accedant, nisi constet eis bellum esse justum; aut si non sponte, sed coacti à proprio Principe arma capiunt, saltem non sciant, bellum esse injustum. Sic enim docet S. Augustinus *Lib. 22* in libris contra Faustum Manichæum. *ca. 73.* Scribit enim, aliam esse rationem Principis imperantis, aliam militis obsequentis. Ac Principem non posse bellare docet, nisi sciat bellum esse justum: militem autem posse, modò non sciat bellum esse injustum. Alterum est, ut in bello leges observent sancti Ioannis

 Bapti-

Baptistæ, qui interrogatus à militibus, quid agendum illis esset ut salvi fierent, respondit: *Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis, & contenti estote stipendiis vestris.* Postremum est, ut non patiantur peccatum lethale in corde suo umquam hærere: alioqui facilè erit, ut mors quæ in præliis multos de medio tollit, illos imparatos invadat, & ad mortem æternam perpetuò cruciandos amandet. Itaque milites in castris positi, in periculo maximo versantur amittendæ vitæ sempiternæ, nisi perpetuò vigilent, & pugnent non minùs adversus dæmones tentantes ad peccata, quàm adversus hostes mortales pro temporali gloria dimicantes.

Luc. 3.

Hæc eadem dici possunt ad eos qui non sine periculo navigant mare. Primùm enim cavere debent ne ad malum finem navigare incipiant, ut ad capiendos & spoliandos quoscumque obvios, ut piratæ faciunt. Deinde, si bellandi causa suscipitur navigatio, observent etiam ipsi leges acceptas à sanctissimo Præcursore Domini. Denique, ut ipsi quoque non audeant lethali crimine Deum offendere, cùm non longiùs distent à morte, quàm navis eorum ab aquis.

Tertii generis homines felices dici posse videntur, si bona sua noverint. Nam vel occiduntur jure damnati, vel injuriâ:

injuria: si jure, mors illis ad satisfactionem coram Deo prodesse poterit, modò seriò peccatum suum detestentur, & libenter mortem ad peccata sua expianda suscipiant. Si injustè occidantur, & ignoscant ex animo iis qui causa exitii illis fuerunt; imitatores Redemptoris erunt, qui pro crucifixoribus suis Patrem oravit, dicens: *Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciant*. Adde, quòd isti longè minus patiuntur in morte, quàm ii qui gravi & diuturno morbo laborant. Deinde isti integris sensibus, & cerebro non vitiato cùm sint, faciliùs possunt sacræ Confessioni & Sacramento Corporis Domini suscipiendo, & orationibus operam dare, quàm ii qui detinentur in lecto doloribus variis tolerandis occupati, & virtute naturali ut plurimùm debilitata, vel etiam prostrata. Denique non desunt multis in locis homines docti & pii, qui summa diligentia & sollicitudine assistunt ejusmodi hominibus supplicio extremo afficiendis, eosque docent quo modo se comparare debeant ad mortem piè suscipiendam; ut cùm mori incipiunt vitæ mortali, vivere incipiant beatæ immortalitati.

CAP. XV.

De felici morte eorum, qui Artem benè moriendi didicerunt.

EXplicatis præceptis Artis benè moriendi, illud unum superesse videtur, ut breviter explicemus quæ sit utilitas in Arte benè moriendi. Res est facilis, & tamen maxima: qui enim benè moritur, feliciter moritur. Neque quomodocumque feliciter moritur qui benè moritur, neque quomodocumque infeliciter moritur qui malè moritur. Sed qui benè moritur, transit à vita mortali & misera ad vitam æternam, & omni ex parte beatissimam; & contrà, qui malè moritur, transit à vita quæ videtur diuturna & felix ad vitam omni labore & dolore plenissimam, quæque finem laboris & doloris nullum inveniet, ut inde mors æterna sit potiùs dicenda quàm vita. erunt enim homines reprobi, mortui ad omnem lætitiam & voluptatem, sed vivi ad omnem laborem & dolorem.

Rem ita se habere Scripturæ sanctæ apertè nos docent. De illis qui benè moriuntur, loquitur sanctus Ioannes in Apocalypsi, dicens: *Audivi vocem de cælo dicentem mihi: Scribe: Beati mortui qui in Domino moriuntur. Amodò jam dicit*

Apoc. 14.

Spiritus,

Spiritus, ut requiescant à laboribus suis: opera enim illorum sequuntur illos. Hanc sententiam non desunt ex Scriptoribus qui ad solos Martyres pertinere existiment: sed communior & verior explicatio, ad omnes Sanctos qui piè moriuntur in Christo, verba sancti Ioannis pertinere docet. Certè sanctus Bernardus in Epistola quadam, quæ inscribitur de Machabæis, sic loquitur: *Beati* Epi.98
mortui qui in Domino moriuntur: non soli qui pro Domino, sicut Martyres; sed qui in Domino moriuntur, sicut Confessores, profectò beati sunt. Duæ proinde res mihi videntur mortem facere pretiosam, vita, & causa; sed ampliùs causa, quàm vita: porrò illa erit pretiosissima, quam & causa commendat & vita. hæc ille. Huc accedit, quòd Ecclesia, quæ optima interpres est Scripturarum, ex hoc loco Apocalypsis Lectionem legi jubet in Missa pro defunctis omnibus. Ait igitur sanctus Ioannes: *Beati mortui qui in Domino moriuntur.* hoc est, *beati* sunt illi omnes, qui cùm moriuntur, inveniuntur *in Domino*, id est, inveniuntur conjuncti Domino per veram charitatem, ut membra viva capitis, quod est Christus. Sic de sancto Stephano moriente scripsit sanctus Lucas; *Obdormivit in Domino*; id est, con- Luc.7.
junctus Domino, ut membrum capiti.

Cur autem sint beati qui moriuntur in Domino, explicat sanctus Ioannes dicens: *Amodò jam dicit Spiritus, ut requiescant à laboribus suis.* Spiritus enim sanctus apertè declarat, in morte Sanctorum finem imponi laboriosis operibus omnibus, & inchoari requiem sempiternam; nec solùm cessare labores omnes, sed etiam inchoari vitam felicissimam, plenam omni genere voluptatis: quia opera illorum sequuntur illos. Opera enim bona & meritoria omnis consolationis & voluptatis, non temporariæ, sed æternæ, non remanent in terra, sed sanctos operarios sequuntur in cælum, juxta illud Prophetæ: *Dispersit, dedit pauperibus; justitia ejus manet in sæculum sæculi.* Opes quidem sancti viri relinquuntur in terra, vel potiùs consumuntur in terra; sed *justitia*, liberalitas, misericordia, qua opes terrenæ communicatæ sunt pauperibus, *manet in sæculum sæculi*; nec solùm manet, sed ditissimum facit eum qui divitias perituras in egenos distribuit super terram. Nec solùm opera liberalitatis sequuntur eos, sed etiam opera sapientiæ, opera fidei, opera spei, opera charitatis, opera timoris Domini, opera temperantiæ, opera fortitudinis, opera castitatis, opera religionis; denique opera omnia bona sequuntur eos, & præmia amplissima & perpetua illis acquirunt. Verè igitur

Apoc. 14.

Ps. 111

igitur feliciſſimus eſt qui benè moritur, cùm & requiem à laboribus, & ſummam omnium bonorum in æternum acquirat. Accedunt ad hoc Scripturæ veriſſimum teſtimonium viſitationes Sanctorum, qui adeſſe ſolent morientibus piis hominibus, ut eos in exitu de corpore conſolentur & adjuvent, & dæmonia quæ terrorem ipſo tempore incutere ſolent, compeſcant: quæ viſitatio inter felicitates piè morientium non modica eſt.

Poſſem hoc loco hiſtorias plurimas recenſere, ſed contentus ero exemplis quæ extant in Dialogis ſancti Gregorii. Igitur in quarto libro ſic ipſe beatus Gregorius de Vrſino Presbytero loquitur: *Vrſinus Presbyter vicinus morti, cum magna cœpit lætitia clamare, dicens: Benè veniant domini mei. quid ad tantillum ſervulum veſtrum eſtis dignati convenire? venio, venio, gratias ago. Cumq; hoc iterata crebrò voce repeteret, quibus hoc diceret, qui illum circumſteterant, requirebant. quibus ille admirando reſpondit, dicens: Numquid hic conveniſſe ſanctos Apoſtolos non videtis? B. Petrum & B. Paulum primos Apoſtolorum non aſpicitis? Ad quos iterùm converſus dicebat: Ecce venio, ecce venio. atque inter hæc verba animam reddidit. Et quia veraciter ſanctos Apoſtolos viderit, eos etiam ſequendo teſtatus eſt. Quod plerumque contingit juſtis, ut in morte Sanctorum* Lib. 4. Dialo. c. 11.

præ-

præcellentium visiones aspiciant, ne ipsam mortis suæ pœnalem sententiam pertimescant; sed dum eorum menti supernorum civium societas ostenditur, a carnis suæ copula sine doloris & formidinis fatigatione solvantur.

Idem sanctus Gregorius in eodem libro capite sequenti narrat, ad Probum Reatinæ Ecclesiæ Episcopum moribundum venisse sanctum Iuvenalem & sanctum Eleutherium martyres cum ingenti splendore, & mox venerabilem Probum carne solutum cum illis qui ad eum venerant, in cælum abiisse. Idem capite sequenti refert, sanctæ Gallæ ancillæ Dei ægrotanti & morti proximæ apparuisse sanctum Petrum, eique significasse, dimissa illi fuisse omnia peccata, ut securè de mundo recederet. Idem sequenti capite refert, moriente Servulo paralytico, audita fuisse in cælo cantica Angelorum, & odorem mirificum effusum. Idem sequenti capite narrat de Romula ancilla Dei, ingentem numerum animarum sanctarum de cælo ad eam venisse cum inæstimabili claritate luminis, & suavissimi odoris fragrantia. In sequenti capite refert de amita sua Tharsilla, quòd primùm viderit apparentem sibi Felicem Pontificem affinem suum, dicentem: *Veni, quia in hac te lucis mansione recipio.* deinde mox febri correpta, & ad extrema deveniens,

Iesvm ad se venientem viderit, & in eum intendens expiraverit. Tantam autem odoris fragrantiam in eo loco relictam fuisse, ut ipsa quoque suavitas ostenderet, illic auctorem suavitatis fuisse. Idem in sequenti capite scribit, Musæ puellæ B. Virginem Dei matrem cum virginum choro apparuisse, eamque morientem ad Regna cælorum secum duxisse. Denique in sequenti capite scribit, morienti Stephano Angelos sanctos adfuisse.

Habemus igitur teste sancto Gregorio, viris aut mulieribus piis de hac vita migrantibus assistere solitos non solùm Angelos, sed etiam Martyres jam defunctos, vel Apostolorum Principes, vel ipsam Reginam cælorum, vel denique Christum ipsum, Regem æternæ gloriæ. Quanta autem hæc sit felicitas, quanta gloria, quanta cordis lætitia iis qui benè vivere & feliciter mori didicerunt; ii soli explicare possunt, quibus datum est hæc tam ingentia Dei beneficia experiri.

CAP. XVI.

De infelici morte eorum, qui Artem benè moriendi discere neglexerunt.

De Iuda proditore Dominus ait: *Bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille.* Matt. 26.

ille. Nihil enim infelicius cogitari poteſt homine, qui à fine ſuo, ad quem creatus erat, culpa ſua aberrat. Res enim cæteræ, ſive animantia bruta, ſive plantæ, ſive res inanimæ, ſi finem ſuum non conſequantur, nihil tamen moleſtiæ patiuntur, cùm eſſe deſinunt: homo verò ſi à fine ſuo aberret, qui eſt vita beata & ſempiterna, non deſinit eſſe & vivere, ſed vitam ducit omni morte deteriorem, ut perpetuò quærat mortem, & numquam inveniat. Proinde omni ſtulto ſtultior eſt, & omni inſipiente inſipientior, qui non contendit omnibus viribus ad felicitatem æternam pervenire; cùm nemo poſſit ab æterna felicitate excidere, quin incidat in æternæ damnationis abyſſum.

Ad hoc ipſum ſummi momenti negotium verè capiendum, operæpretium eſſe duxi verba illa Apoſtoli Pauli breviter conſiderare, quæ habentur in Epi-
2.Cor. 4. ſtola poſteriore ad Corinthios: *Id enim quod in præſenti eſt momentaneum & leve tribulationis noſtræ, ſupra modum in ſublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis: non contemplantibus nobis quæ videntur, ſed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia ſunt; quæ non videntur, æterna*. Hæc Apoſtolica & planè aurea verba homini ſpirituali apertiſſima ſunt; & ex iis potiſſimùm ſpiritualis homo diſcit facillimo negotio artem benè vivendi

vendi & artem benè moriendi; ſed homini carnali vel animali verba iſta ſunt meræ tenebræ, eæque cimmeriæ, ac ſi homini Latino vel Græco Hebraica vel Arabica eſſent.

Homo ſpiritualis ex his verbis colligit, tribulationes quamvis graviſſimas pro Deo ſuſceptas, eſſe leviſſimas & breviſſimas, etiamſi per multos annos tolerandæ eſſent: quia omne quod finem habet, non poteſt eſſe diuturnum. Eaſdem verò tribulationes efficere apud Deum meritum tanti pretii, ut inde ematur immenſus & ſempiternus gloriæ & bonorum omnium theſaurus. Ex quo intelligunt homines ſapientes, non eſſe timendas tribulationes, ſed timenda eſſe peccata; neque eſſe magnifacienda bona temporalia, ſed æterna. Ex quo ſequitur ut benè vivant in terris, ut feliciter regnent in cælo; & per hoc piè vivant, & feliciter moriantur.

Sed homines animales & ſpiritum non habentes, qui verbis dicunt ſe credere verbis Scripturæ divinæ, *factis autem negant*; ii prorſus invertunt verba Apoſtolica, & dicunt, ſi non voce, ſaltem corde, egeſtatem, ignominiam, injurias, tribulationes eſſe graviſſimas, & omni animi proviſione cavendas & propulſandas, etiamſi oporteat mentiri, fraudare, homicidia perpetrare, Deum offen-

offendere, & gehennam post obitum tolerare. Quis enim scit, inquiunt, an sit usquam gehenna? & quisnam vidit æternum gloriæ pondus? At egestatem, ignominiam, injurias esse malas, experimur, certò scimus, manibus palpamus. Hæc mundus & qui de mundo sunt, non quidem ore pronuntiant, sed operibus testantur. & ea causa est, cur magna pars hominum malè vivat, & infelicissimè moriatur.

Ac ut exemplum unum vel alterum mortis infelicissimæ hominis perditi afferamus; extat apud sanctum Gregorium in libro quarto Dialogorum exemplum cujusdam Crisorii, qui cùm esset unus de illis, quos paulò antè descripsi, homo politicus, prudens, & ad res mundi, ut sanctus Gregorius loquitur, valdè idoneus, superbus tamen & avarus: Hic ad extrema vitæ cùm venisset, apertis oculis vidit teterrimos spiritus coram se assistere, & vehementer imminere ut ad inferni claustra eum raperent. Cœpit tremere, pallescere, sudare, & magnis vocibus inducias petere, clamans & dicens: *Inducias vel usque manè, inducias vel usque manè.* Sed cùm hæc clamaret, in ipsis vocibus de habitaculo suæ carnis evulsus est. De quo nimirum constat, quia pro nobis ista, non pro se viderit, ut ejus visio nobis proficiat. Ita nimirum accidere solet iis qui con-

conversionem suam ad extremam vitæ horam differre volunt, & de illorum numero sunt, qui, ut idem sanctus Gregorius initio quarti libri docet, quæ non vident, non facilè credunt; vel si credunt, non ita credunt ut eos ad vitam probè agendam inducant.

Alterum exemplum in eodem loco idem sanctus Gregorius narrat de Monacho quodam hypocrita, qui jejunare credebatur, cùm interim secretò comederet & biberet. Hunc enim ad inferos damnatum fuisse scribit sanctus Gregorius, ipso confitente peccatum suum, nec tamen pœnitentiam agente. Voluit enim Deus, ut appareret hypocrisis ejus, nec tamen gratiam pœnitentiæ illi concessit, ut alii discerent non differre confessionem & pœnitentiam usque ad finem.

Sed his dimissis, qui culpa sua artem benè vivendi non didicerunt, & ideò felicem de hac vita exitum non habuerunt: redeo ad verba sancti Apostoli Pauli, quæ gravida sunt mysteriis & saluberrimis documentis.

Primùm igitur observare par est, quàm vehementer extenuet Apostolus merita sua, id est labores pro Christo susceptos; & extollat gloriam Regni cælorum, quæ merces est meritorum. *Quod*, inquit, *est momentaneum & leve tribulationis nostræ*. Hæc est meritorum

 suorum

fuorum extenuatio. Laboravit Apostolus totis viribus ad annos circiter quadraginta. Nam cùm accessit, vocatus à Christo, ad obsequium, adolescens erat. Sic enim scribitur in Actis Apo-
Act. 7 stolorum: *Deposuerunt vestimenta sua* (lapidatores sancti Stephani) *secus pedes adolescentis, qui vocabatur Saulus.* Vixit autem in obsequio Christi usque ad senectutem, ipso scribente de se ad Philemonem: *Cùm sis, sicut Paulus, senex.* Itaque consumpsit Apostolus Paulus in obsequio Christi annos omnes juventutis, & virilis ætatis, & partem senectutis; & tamen dicit, tribulationes suas, quæ perpetuæ illi fuerunt à conversione sua usque ad martyrium, fuisse momentaneas. Et verum dicit, si comparentur ad æternitatem sempiternæ felicitatis: tamen absolutè longo tempore duraverunt.

Adjungit brevitati levitatem, dicens: *Momentaneum & leve tribulationis nostræ.* Quàm autē fuerint crudeles & asperæ tribulationes, ipse indicat, cùm ait in
1. Cor. 4. priore Epistola ad Corinthios: *Usque in hanc horam & esurimus, & sitimus, & nudi sumus, & colaphis cædimur, & instabiles sumus, & laboramus operantes manibus nostris: maledicimur, & benedicimus; persecutionem patimur, & sustinemus; blasphemamur, & obsecramus; tamquam purgamenta hujus mundi facti sumus, omniū per-*

ipsema

ipsema usque adhuc. Idem ipse in poste- 2. Cor. 11.
rioreEpistola ad eosdemCorinthios hæc
addit : *In laboribus plurimis, in carceri-
bus abundantiùs, in plagis supra modum, in
mortibus frequenter. A Iudæis quinquies
quadragenas, una minùs, accepi: ter virgis
cæsus sum, semel lapidatus sum, ter naufra-
gium feci, nocte & die in profundo maris fui.
In itineribus sæpè, periculis fluminum, peri-
culis latronum, periculis ex genere, periculis
ex gentibus, periculis in civitate, periculis in
solitudine, periculis in mari, periculis in fal-
sis fratribus: in labore, & ærumna, in vigi-
liis multis, in fame & siti: in jejuniis mul-
tis, in frigore & nuditate.* Hæ sunt tribu-
lationes quas appellavit leves; quæ
quamvis in se gravissimæ sint, tamen a-
mor Christi & magnitudo præmii non
sine caussa fecit videri levissimas.

Adjungit Apostolus magnitudinem
præmii, dicens: *Supra modum in sublimi-
tate æternum gloriæ pondus operatur in nobis.*
Vbi more Scripturarum sanctarum, quæ
se nostræ capacitati accommodare so-
lent, describit Apostolus præmium la-
borum ad similiudinem magnitudinis
rei corporalis. Res enim corporalis
tunc magna esse dicitur, cùm est subli-
mis, diuturna, ampla, & profunda.
De sublimitate felicitatis Beatorum
dicit, *Supra modum in sublimitate*; id
est, præmium laborum nostrorum erit
sublime supra modũ, id est, celsissimum,

ſic ut nullus honor, nulla dignitas, nulla ſublimitas cogitari poſſit major. De longitudine dicit, *æternum*; quod videlicet finem nullum habebit, ad cujus comparationem omnis duratio breviſſima & momentanea dici poterat. De latitudine & profunditate dicit, *gloriæ pondus*. Nomen *gloriæ* ſignificat beatitudinem ſimilem fore ſplendori vel lumini quod ubique diffunditur, & omnia replet. Nomen *pondus* deſignat profunditatem rei ſolidæ & plenæ, quæ non eſt ſuperficialis & inanis, ſed ſolidiſſima atque pleniſſima. Erit igitur beatitudo Sanctorum res quædam ſupra omnem modum & menſuram ſublimis, æterna, ſolidiſſima, atque pleniſſima.

Quia verò iſta non capiunt homines animales, quales ſunt cives mundi hujus, addidit: *Non contemplantibus nobis quæ videntur, ſed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia ſunt, quæ non videntur, æterna.* Hæc eſt tota & vera ratio, cur tam pauci diſcant artem benè & feliciter vivendi & moriendi: quia vel non cogitant, vel non ſeriò cogitant ea quæ non videntur, & æterna ſunt; ſed toti ſunt occupati in conſideranda pulchritudine vel utilitate rerum corporalium & tranſeuntium quæ videntur. Itaque hoc ſolum intereſt inter animantia bruta & homines

animales

animales ſpiritum non habentes; quòd illa non conſiderant niſi præſentia, quia non habent mentem rationis capacem, qua ſola conſiderari poſſunt res futuræ & ſempiternæ: homines autem carnales & animales non cogitant neque conſiderant res futuras & ſempiternas, quia viſco concupiſcentiæ carnalis capti, non volunt mentem avertere à rebus præſentibus, & convertere ad res futuras, quæ ſolæ ſunt verè magnæ, pretioſæ, & ſempiternæ. Atque hæc de prima conſideratione ſententiæ Paulinæ.

Altera conſideratio non minùs utilis & ſalutaris, ad illos pertinet qui ad inferos deſcenderunt: illi enim, quibus pœna jam oculos mentis aperuit, quos in hoc ſæculo culpa clauſerat; illi, inquã, jam apertiſſimè intelligunt, bona mundi hujus, divitias, honores, delicias, Regna & Imperia fuiſſe pro ipſis momentanea & levia; & tamẽ propter illa amiſiſſe ſe bona eminentiſſima & perpetuò duratura. Vnde perpetuò gement, & conſolationẽ nullam invenient, quòd cùm in terris eſſent, tam ſtulti fuerint, ut propter bona fragilia & peritura, & non tam bona quàm umbras bonorum, amiſerint bona cæleſtia, ſupra modũ in ſublimitate ęternũ glorię põdus habẽtia.

Audiamus voces eorum ex libro Sapientiæ: placuit enim Spiritui ſancto

in libro Sapientiæ nobis referre voces insipientium illorum, quæ illis quidem inutiles sunt, nobis autem fructuosæ
Sap. 5. esse poterunt, si velimus. *Ergo erravimus*, inquiunt, *à via veritatis, & justitiæ lumen non luxit nobis, & sol intelligentiæ non est ortus nobis. Lassati sumus in via iniquitatis & perditionis, & ambulavimus vias difficiles, viam autem Domini ignoravimus. Quid nobis profuit superbia? aut divitiarum jactantia quid contulit nobis? Transierunt omnia illa tamquam umbra, & tamquam nuntius percurrens, & tamquam navis, quæ pertransit fluctuantem aquam, cujus, cùm præterierit, non est vestigium invenire; aut tamquam avis quæ transvolat in aere, cujus nullum invenitur argumentum itineris.* hæc Sapiens. Ex quibus non solùm intelligimus, animales homines in inferno pœnitentiam acturos, quòd propter bona exigua & temporalia amiserint magna & æterna; sed etiam quòd multùm laboraverint usque ad magnam defatigationem in bonis perituris acquirendis vel conservandis. Quod planè verissimum est. & sæpè accidit, ut contemptores temporalium bonorũ vivant hilariores & lætiores, quàm ii qui divitiis & honoribus abundant.

Certè Apostolus Paulus, cujus verba explicanda suscepimus, de se ipse dicit:
2 Cor. 7 *Repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra.* De sancto

Antonio

Antonio, qui temporalia bona omnia dimiserat, sanctus. Athanasius in ejus Vita refert, eum numquam visum fuisse tristem. Quod idem de Sanctis omnibus dici potest, quamvis pauperrimis, & laborantibus perpetuò in oratione, & jejunio, & carnis propriæ mortificatione. Itaque qui propter bona temporalia comparanda, vel conservanda, vel augenda non timent amittere bona sempiterna; ii non solùm sempiterna bona penitus amittunt, sed magna ex parte propter ipsa temporalia, lætitiæ & consolationis internæ jacturam faciunt; & dum felicitatem terrenam quærunt, felicitatem terrenam & cælestem perdunt.

An non igitur æquum esset, ut nos qui adhuc in via sumus, exemplo eorum qui nos præcesserunt, sapere inciperemus? Certè, si dum iter facimus, admoneret nos aliquis, viam, quam ingressi sumus, non ducere ad locum ad quem pervenire desideramus, sed ad præcipitium, vel ad speluncam latronum; nemo nostrûm esset, qui non cum gratiarum actione acciperet admonitionem, & dicto citiùs aliud iter arriperet. Quod si in corporali & temporali periculo facimus; æquum profectò est, ut multò libentiùs & alacriùs id faciamus in periculo spirituali simul & corporali, temporali & sempiterno.

Postremò restat consideratio pro illis hominibus, qui usque adeò carnales & animales sunt, ut detrimentum æternæ vitæ & gloriæ cælestis exuperantis omnem sensum, non magnifaciant. Isti verò admonendi sunt, ut si non magnifaciunt gloriam cælestem, quam numquam viderunt, saltem non despiciant ignem, & sulphur, & alias corporales pœnas quas noverunt, quæque in gehenna atrocissimæ inveniuntur. Verè enim *quod est in præsenti momentaneum & leve* voluptatis carnalis; *supra modum* in profunda gehenna *æternum* miseriæ *pondus operatur* in impiis. Et quidem Dominus Christus in die novissima paucis verbis aperiet hoc ipsum, dicens:

Matt. 25. *Ite maledicti in ignem æternum, qui præparatus est diabolo & angelis ejus.*

Sed beatus Ioannes in Apocalypsi copiosiùs explicavit, qualia sint tormenta parata diabolo & angelis ejus, & hominibus ab ipso circumventis & seductis. De diabolo principe impiorum sic legimus in Apocalypsi:

Apoc. 20. *Et diabolus qui seducebat eos, missus est in stagnum ignis & sulphuris, ubi & bestia & pseudopropheta cruciabuntur die ac nocte in sæcula sæculorum.* & capite sequenti de reliquis ad inferos damnatis dicitur:

Apoc. 21. *Timidis, & incredulis, & execratis, & homicidis, & fornicatoribus, & veneficis, & idololatris, & omnibus mendacibus, pars illorum*

rum

rum erit in stagno ardenti igne & sulphure; quod est mors secunda. Ex quibus verbis, primum solùm indiget explicatione, reliqua enim manifesta peccata sunt. Timidos igitur vocat sanctus Ioannes eos, qui non audent resistere tentatori, sive diabolo sive homini; sed continuò dant manus, & consentiunt tentatori. Quibus sanctus Iacobus ait: *Resistite diabolo, & fugiet à vobis.* Iac. 4. Sunt autem non pauci, sed ferè innumerabiles, qui non didicerunt bellare bella Domini; sed absque ulla resistentia suscipiunt vulnera diaboli, & moriuntur morte prima, quæ est peccatum lethale: & quia timidi sunt etiam in agenda pœnitentia, cùm non audeant castigare & in servitutem redigere corpus suum, ideò incidunt in mortem secundam, quæ est gehenna. Itaque rectè posuit Ioannes primo loco timidos, quia timiditas infinitos homines ad inferos perducit.

Quid igitur hîc dicent homines carnales? Momentanea & levia esse bona temporalia, experimento aliorum & nostro omnes didicimus: gravissima & sine fine duratura esse tormenta gehennæ, Scriptura divina, in qua falsitas esse non potest, apertè testatur. Ex quibus sequitur, ut summa totius Artis benè moriendi sit ea, quæ tribus sequentibus propositionibus cõtinetur, sive quę sequenti ratiocinatione concluditur.

CAP. XVII.

Summa totius Artis benè moriendi.

MOmentanea & modica eſt tam conſolatio quàm tribulatio vitæ præſentis: ſempiterna & maxima eſt tam conſolatio quàm tribulatio vitæ futuræ. Igitur ſtulti ſunt, qui conſolationem vel tribulationem vitæ futuræ contemnunt. Hujus argumentationis propoſitio prima nota eſt per experimentum; ſecunda notiſſima eſt per Scripturam Spiritus ſancti; tertia ſequitur ex duabus præcedentibus. Si quis igitur velit Artem benè moriendi facilè & citò perdiſcere, non ſit contentus lectione libri hujus aut aliorum ſimilium; ſed attentè conſideret, non ſemel, ſed ſæpius; non animo diſcendi, ſed intentione benè vivendi & feliciter moriendi, quantum diſtent à momentaneis ſempiterna, & à graviſſimis leviſſima. Et ſi in hac utiliſſima veritate ſolidiſſimè confirmari cupit, conſideret exempla eorum qui fuerunt ante nos, ſive ſapientes, ſive ſtulti illi fuerint, hoc eſt, ſive benè vivendo feliciter mortui ſint, ſive malè vivendo perierint in æternum. Ac ut laborem quærendi exempla Lectoribus demam, adferam ego tria paria exemplorum, unum Regum, alterum

rum hominum privatorum, tertium Ecclesiasticorum; & omnia ex Divinis literis deprompta proponam.

Primum erit Saulis & Davidis. Saul primus Rex Hebræorum, cùm esset homo privatus & pauper, usque adeò probus erat, ut Scriptura testante, non esset inter filios Israel melior illo. Creatus Rex, mutavit vitam & mores, ut jam non inveniretur illo deterior. Persecutus est Davidem innocentem usque ad mortem, non alia de causa, nisi quia suspicabatur, eum post se Regem futurum. Tandem cùm regnavisset annis viginti, occisus in bello ad gehennam descendit. David fidelis & pius, post diuturnam persecutionem Saulis, Rex declaratus, Regnum annis quadraginta justissimè gubernavit, in quibus multas tribulationes perpessus, tandem in pace quievit.

1 Reg. 9.

Conferamus nunc utriusque consolationes & tribulationes, & videamus, uter artem benè vivendi & feliciter moriendi meliùs didicerit. Saul dum vixit, voluptatem imperandi, quæ maxima esse solet, non liquidam nec solidam habuit, propter odium quo Davidem persequebatur. Itaque viginti annis regnandi dulcedinem non sine felle invidentiæ degustavit. Annis illis evolutis fugit ab eo omnis vitæ jucunditas, & successit pura & sempiterna

calamitas

calamitas; & nunc usque, ad annos circiter bis mille & septuaginta, vivit pars ejus nobilior, & est animus, in doloribus maximis, & quod miserabilius est, sine fine ullo duraturis. David contrà vixit annis septuaginta, quadraginta regnavit. Et quamvis tribulationes non exiguas nec paucas gustaverit, tamen consolationes etiam maximas & frequentissimas expertus est ex revelationibus divinis, quas in Psalmis suis dulcissimis expressit; & post obitum non ad pœnas, sed ad refrigerium; in sinum Abrahæ cum sanctis Patribus concessit: & post Christi Domini resurrectionem cum ipso Christo ad regna cælorum sempiterna conscendit.

Judicet nunc Lector, an non sit infelicissimus exitus de corpore hominum iniquorum, quamvis Regum vel Imperatorum; & felicissimus exitus justorum, etiamsi Regum vel Imperatorum. Saul, ut dixi, annis viginti regnavit; post obitum annorum duobus millibus & eo ampliùs in igne gehennæ absque ullo refrigerio mansit. Quæ comparatio est annorum viginti cum duobus millibus annorum? Quis optaret viginti annos summæ & liquidissimæ voluptatis, si certò sciret, ob eam voluptatem in ardentissima fornace mansurum se ad annos bis mille & ampliùs? Et essétne ullus homo tam vecors, qui tor-

mentum omnium maximum ſubire vellet ad annos, non dicam bis mille, ſed bis centum, ut poſteà ad annos viginti voluptate quantumvis maxima potiretur? Quid ſi nunc addamus, tormentum gehennæ non annos bis mille duraturum, ſed finem nullum habiturum? Hæc certè ſola tormentorum æternitas, ſine ulla ceſſatione & ſine ullo refrigerio duratura, ejuſmodi eſt, ut cor ferreum & pectus æneum ad pœnitentiam flectere poſſit. Eamdem conſiderationem Lector per ſe adjungere poterit de tribulatione Davidis momentanea & levi, cum gloria & voluptate maxima & ſempiterna, quam poſt obitum is ipſe David in cæleſti regno conſecutus eſt, quamvis magis nos moveant tormenta gehennæ, quàm gaudia Paradiſi.

Alterum exemplum erit Epulonis & Lazari, ex Euangelio ſancti Lucæ. Dives Epulo ad modicum tempus lætatus eſt cum amicis ſuis, quippe qui *induebatur purpura & byſſo, & epulabatur quotidie ſplendidè*: Lazarus econtrariò mendicus & æger jacebat ad fores Epulonis *ulceribus plenus, & cupiebat ſaturari de micis quæ cadebant de menſa divitis, & nemo illi dabat.* Sed paulò pòſt mutata ſunt omnia. Dives Epulo mortuus eſt, atque ad gehennam deſcendit: mortuus eſt etiam Lazarus, & ab Angelis Luc. 16

in

in locum refrigerii & finum Abrahæ delatus eſt. Et quidem Epulo poſt breviſſimam conſolationem in flamma ignis æterni cruciari cæpit, & nunc etiam cruciatur, & ſine ullo refrigerio vel ceſſatione cruciabitur in ſæcula ſæculorum: Lazarus pius & patiens, poſt brevem tribulationem ad quietem in ſinum Abrahæ conceſſit; deinde poſt Chriſti reſurrectionem ad cæleſtia & feliciſſima regna migravit, ubi beatus ſine fine erit. Certè quidem, ſi tempore illo nos quoque fuiſſemus in vivis, pauci aut nulli ex nobis ſimiles Lazari, ſed omnes aut plurimi ex nobis ſimiles eſſe cupiviſſemus Epulonis; & nunc tamen omnes Lazarum feliciſſimum, & Epulonem miſerrimum judicamus. Cur igitur nunc, cùm nobis optio detur, non eligimus virtutem Lazari potiùs quàm vitia Epulonis? neque enim vituperandæ ſunt divitiæ, cùm Abraham, & David, & alii multi Sanctorum, ditiſſimi fuerint: ſed damnanda eſt crapula, luxus, vanitas, immiſericordia, & alia vitia, quæ Epulonem ad gehennam perduxerunt. Neque in Lazaro ſolam pauperiem & ulcera conſideramus, ſed patientiam & pietatem extollimus. Illud autem eſt valdè mirandum, quòd cùm iſta omnia noverimus, & Epulonem ſtultiſſimum, & Lazarum ſapientiſſimum judicemus; tamen

tamen adhuc non pauci reperiuntur, qui vivendo Epulonem imitari non desinant, cùm certissimi esse possint, similes illi se futuros esse in pœnis, cujus similitudinem in vitiis exprimere voluerunt.

Restat exemplum tertium Iudæ proditoris & sancti Matthiæ, qui Iudæ in Apostolatu successit. Iudas prorsus infelix in hoc mundo, & infelicissimus in alio; tribus annis Dominum Salvatorem secutus, ex furto sacrilego marsupium implere satagens, non contentus iis pecuniis quas ex communi eleemosyna sibi accipiebat; avaritiæ morbo stimulante eò pervenit, ut Dominum & Magistrum venderet. Sed paulò pòst à diabolo in desperationem adductus, pecunias restituit, & se ipse suspendio necavit, vitamque temporalem & sempiternam simul amisit. Itaque Dominus de Iuda horribilem illam sententiam protulit: *Bonum erat ei, si natus non fuisset.* Matt. 26. Sanctus Matthias qui Iudæ successit, id est, in locum ejus electus, momentaneum laborem & dolorem, non sine affluentia cælestium deliciarum, sustinuit: nunc verò omni labore & dolore finito, cum Christo felix regnat in cælis, cui fidelissimè servivit in terris.

Hæc Iudæ cum Matthia collatio, ad Episcopos & Regulares pertinet. Fuit enim

enim Iudas Christi Apostolus, ac per
Ps.108 hoc Episcopus designatus. Nam de Iuda & Matthia sanctus Petrus illa verba Psalmi exposuit: *Episcopatum ejus accipiat alter.* Et idem Iudas inter viros regulares numerabatur, cùm de Apostolis omnibus sanctus Petrus dixerit: *Ecce*
Matt. 27. *nos reliquimus omnia, & secuti sumus te: quid ergo erit nobis?* Iudas ergo omnium hominum infelicissimus, ex altissimo perfectionis statu cùm cecidisset, id parum lucri quod malè acquisierat, restituendo amisit, & sibi ipse carnifex factus, ad pœnas sempiternas damnatus, exemplo esse potest Ecclesiasticis & Regularibus omnibus, ut videant quomodo ambulent, & quale periculum illis immineat, nisi perfectioni status sui sanctè vivendo respondeant. Nam Saul & Epulo de felicitate tẽporali ad ærumnam sempiternam moriendo venerunt: Iudas verò temporalem felicitatem nullam habuit, sed umbrã solùm, sive spem felicitatis; & tamen ad sempiternum exitium, & quidem horribilius quàm Saulis & Epulonis exitium fuerit, semetipsum occidendo, descendit. Sed etiamsi Iudas ditescendo divitias omnium mortalium superasset, & posteà tamen ad æternam pauperiem & supplicia gehennæ sine fine duratura venisset, ut reipsa jam venit; quid illi divitiarum cumulus profuisset?

Maneat

Maneat ergo ſtabilis & vera ratiocinatio, quam initio Capitis poſuimus, & quam nunc verbis Apoſtolicis repetimus:

QVOD IN PRÆSENTI EST 2.Co. 4
MOMENTANEVM ET LEVE
TRIBVLATIONIS NOSTRÆ, SVPRA MODVM
IN SVBLIMITATE ÆTERNVM GLORIÆ PONDVS
OPERATVR IN NOBIS:
NON CONTEMPLANTIBVS
NOBIS QVÆ VIDENTVR,
SED QVÆ NON VIDENTVR: QVÆ ENIM VIDENTVR, TEMPORALIA SVNT;
QVÆ NON VIDENTVR,
ÆTERNA SVNT.

INDEX CAPITVM LIBRI PRIMI.

CAPVT I.

CAP.

CAP.

FINIS.

PRÆSTAT

15 J. Z. D. Z.

Exaudi quorum
Et
Praesta quorum